

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYALLEŞME
DÜZEYLERİ (SİVAS İLİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Burak SAZAK

Sivas

Aralık, 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYALLEŞME
DÜZEYLERİ (SİVAS İLİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Burak SAZAK

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi H. Mustafa KİRİŞ

Sivas

Aralık, 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Başlığı : İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sosyalleşme Düzeyleri (Sivas İli Örneği)
Savunma Tarihi :22.11.2019
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ

Unvanı	Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı : Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU		
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ		
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AYAS		

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Burak SAZAK tarafından hazırlanan “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sosyalleşme Düzeyleri (Sivas İli Örneği)” başlıklı bu tez kabul edilmiştir.

... /... /....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2019

Burak SAZAK

TEŞEKKÜR

Bu tezin ortaya çıkmasına katkıda bulunan ve kılavuzluk yapan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi H. Mustafa KİRİŞ'e , değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU ve Mehmet AYAS'a, çalışma boyunca hiçbir desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ'e, benim ile kütüphanesini paylaŐan ve yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Recep ERCAN'a teşekkür ederim. Maddi manevi her zaman yanımda olan Cemal KEKİK'e, hayatım boyunca benden emeklerini esirgemeyen anne ve babama ve her zaman yanımda olan abilerime ve kız kardeŐime sonsuz teŐekkürlerimi sunuyorum.

Burak SAZAK

Sivas - 2019

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	xi
İÇİNDEKİLER	xiv
TABLolar DİZİNİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu.....	1
1.2. Problem.....	2
1.3. Alt Problemler	2
1.4. Denenceler	2
1.5. Araştırmanın Amacı	3
1.6. Araştırmanın Önemi	3
1.7. İlgili Çalışmalar	4
1.8. Sayıtlar	6
1.9. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.10. Araştırmanın Modeli	6
1.11. Evren ve Örneklem.....	7
1.12. Veri Toplama Araçları.....	7
1.13. Verilerin Toplanması.....	7
1.14. Verilerin Analizi	8
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. SOSYALLEŞME KAVRAMI	9
1.1. Sosyalleşme Tanımları	9
1.2. Sosyalleşme Özellikleri	10
1.3. Sosyalleşme Süreci	11
1.3.1. Bilgi	11
1.3.2. Tekrar ve Taklit	11
1.3.3. Başkalarının Tepkileri	12
1.3.4. Sosyal Destek	13
1.4. Sosyalleşme Sürecini Etkileyen Faktörler	13

1.4.1. Yaşanılan Çevre	14
1.4.2. Din	14
1.4.3. Aile	15
1.4.4. Etnisite.....	15
1.4.5. Cinsiyet.....	15
1.4.6. Eğitim Grupları.....	16
1.4.7. Kitle İletişim Araçları.....	17
1.5. Sosyalleşme Evreleri	18
1.5.1. Ergenlik	18
1.6. Toplumsallaşmada Cinsel Rol Farklılaşması	19
1.7. Dinsel Toplumsallaşma	20
İKİNCİ BÖLÜM	21
2. EĞİTİM, DİN EĞİTİMİ VE İMAM HATİP LİSELERİ	21
2.1. Eğitimin Amaçları ve İşlevleri	21
2.1.1. Eğitimin Bireye Yönelik Amaçları.....	21
2.1.2. Eğitimin Topluma Yönelik Amaçları.....	21
2.1.3. Eğitimin İşlevleri.....	22
2.1.3.1. Eğitimin Toplumsallaştırma İşlevi	22
2.2. Din ve Din Eğitimi	23
2.3. Okuldaki Din Eğitiminin Genel Hedefleri	24
2.4. Din Eğitiminin Tarihçesi	25
2.5. Türkiye’de Din Eğitiminin Alanları	26
2.6. İmam Hatip Liseleri.....	26
2.6.1. İmam Hatip Liselerinin Amaçları ve Sosyal Fonksiyonları.....	28
2.7. İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Amaçları.....	29
2.8. İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Perspektifi	30
2.8.1. Değerlerimiz.....	31
2.8.2. Yetkinlikler.....	31
2.9. Fıkıh Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları	34
2.10. Tefsir Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları.....	34
2.11. Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları	35

2.12. Hadis Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları	36
2.13. Akaid Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları.....	36
2.14. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları	37
2.15. Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları	37
2.16. Siyer Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
3. İMAM-HATİP LİSESİ KİTAPLARININ İNCELEMESİ	39
3.1. Siyer.....	39
3.2. Dinler Tarihi	43
3.3. İslam Tarihi	44
3.4. Fıkıh Okumaları.....	45
3.5. Hadis Metinleri.....	46
3.6. Hitabet ve Mesleki Uygulama	48
3.7. Ebru	50
3.8. Akaid	51
3.9. Hadis.....	54
3.10. İslam Kültür ve Medeniyeti.....	54
3.11. İslam Ahlakı	56
3.12. Kelam	60
3.13. Tefsir Okumaları	61
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	62
4. BULGULAR	62
4.1. Kapsam Geçerliği	62
4.1.1. Yapı Geçerliği	63
4.2. Açıklayıcı Faktör Analizi	63
4.2.1. Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu.....	63
4.2.2. Faktör Sayısının Belirlenmesi	64
4.2.3. Faktörlerin Adlandırılması	68
4.3. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sosyalleşme Düzeylerinin Değerlendirilmesi	70

4.3.1. Faktörlerin Demografik Özelliklere Göre Değerlendirilmesi	72
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	92
KAYNAKLAR.....	96
EKLER	102
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu.....	102
Ek 2. İzin Belgeleri.....	103
Ek 3. Anket Soruları	104
ÖZGEÇMİŞ.....	105

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. İlk Analize Göre KMO Ve Barlett Testi Sonuçları.....	63
Tablo 2. İlk Analize Göre Maddelerin Eşkökenlilik Değerleri (Communalities)	65
Tablo 3. 23 Maddeye Göre Faktör Analizi Sonuçları	66
Tablo 4. Modelin Son Haline İlişkin Döndürülmüş Bileşenler Matrisi	67
Tablo 5. Ölçeğin Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı	70
Tablo 6. Araştırmaya Katılanlara Ait Frekans Verileri	71
Tablo 7. Lise Türüne Göre F1 Faktörünün T Testi Sonuçları	72
Tablo 8. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi	73
Tablo 9. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi...	73
Tablo 10. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	74
Tablo 11. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	74
Tablo 12. Homogeneity of Variances testi	74
Tablo 13. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkeni İle F1 Faktörü Arasında Yapılan Scheffe Testi	75
Tablo 14. F1 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması.....	76
Tablo 15. Lise Türüne Göre F2 Faktörün T Testi Sonuçları	78
Tablo 16. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi	78
Tablo 17. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi.	79
Tablo 18. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	79
Tablo 19. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	80
Tablo 20. F2 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması.....	80
Tablo 21. Lise Türüne Göre Faktör 3 İle Yapılan T Testi Sonuçları	81
Tablo 22. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi	81
Tablo 23. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi.	82

Tablo 24. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	82
Tablo 25. Normal Lise Öğrencilerinin Faktörlere Göre Varyans Analizi.....	83
Tablo 26. Homogeneity of Variances testi	83
Tablo 27. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkeni İle Arasında Yapılan Scheffe Testi	84
Tablo 28. F3 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması.....	85
Tablo 29. Lise Türüne Göre F4 Faktörün T Testi Sonuçları	86
Tablo 30. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi	86
Tablo 31. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi .	87
Tablo 32. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	87
Tablo 33. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	88
Tablo 34. F4 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması.....	88
Tablo 35. Lise Türüne Göre F5 Faktörünün T Testi Sonuçları.....	89
Tablo 36. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi	89
Tablo 37. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi .	90
Tablo 38. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi	90
Tablo 39. Normal Lise Öğrencilerinin Faktörlere Göre Varyans Analizi.....	91
Tablo 40. F5 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması.....	91

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Akt.	: Aktaran
Vb.	: Ve benzeri
Ed.	: Editör
F	: Varyans Analizi
n	: Denek Katılımcı Sayısı
p	: Anlamlılık Düzeyi
r	: Korelasyon kat sayısı
ss	: Standart sapma
Sd	: Serbestlik Derecesi
T	: T testi
TYÇ	: Temel Yeterlilik Seviyesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
İTDÖP	: İslam Tarihi Dersi Öğretim Programı
HMDÖP	: Hadis Metinleri Dersi Öğretim Programı
EDÖP	: Ebru Dersi Öğretim Programı
İKMÖP	: İslam Kültür ve Medeniyeti Dersi Öğretim Programı
İADÖP	: İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı

ÖZET

Bu araştırma İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sosyalleşme düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Sosyalleşme düzeyleri incelenirken bunların birtakım demografik değişkenlerle ilişkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Çalışma grubu 2018-2019 öğretim yılında Sivas il merkezinde okuyan lise öğrencileri esas alınarak oluşturulmuştur. 533 imam-hatip lisesi öğrencisi ve 140 normal lise öğrencisi çalışmaya katılmıştır. Araştırmaya ek olarak katılımcıların kişiliğini ölçmek için “dışa dönük kişilik ölçeği” uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda imam hatip lisesi öğrencilerinin normal lise öğrencilerine göre dinin günlük hayattaki yeri, bireyin toplumla uyumu ve toplumla beraber olma isteği açısından –anlamli bir fark olmasa da- daha sosyal oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Okul ortamındaki bireylerle iletişim ve dışa dönük kişilik olarak her iki lise türü öğrencilerinin de aynı düşündüğü söylenebilir.

Faktörler arasında cinsiyet ve yaşla ilgili herhangi bir anlamli farklılığa ulaşılmamıştır.

İmam hatip lisesi ders kitapları ve öğretim programı incelenmiş, sosyalleşme ifade eden metinler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, Sosyalleşme Düzeyi, Lise, İmam-hatip lisesi

ABSTRACT

This study was conducted to examine the socialization levels of Imam-hatip High School students. It has been aimed to explain the relationship between socialization levels and some demographic variables.

The study group was formed in the 2018-2019 academic year based on high school students studying in Sivas province Center. 533 Imam-hatip High School students and 140 Normal High School students participated in the study. In addition to the study, an 'extrovert personality scale' was applied in order to measure the personality of the participants.

As a result of the research, it was concluded that Imam-hatip High School students were more social in terms of the place of religion in daily life, the individual's harmony with society and the desire to be with society than normal high school students (although there was no significant difference).

It can be said that both high school students think the same in terms of communication with the individuals in the school environment and extrovert personality.

No significant differences in gender and age were arrived between the factors.

Imam-hatip high school textbooks and curriculum have been examined, texts were identified which expressing socialization.

Keywords: Socialization, Level of Socialization, High school, Imam-hatip High School

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Bu araştırmanın konusu, imam-hatip lisesinde ve normal lisede okuyan öğrencilerin sosyalleşme düzeylerini ölçmektir. Ayrıca sosyalleşme ve kişilik ile cinsiyet, yaş gibi demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. İmam hatip lisesi öğrencileri ile normal lise öğrencilerinin sosyalleşme düzeyleri karşılaştırılmıştır.

İnsan sosyal bir varlık olarak yaratılmıştır. Hayatını devam ettirebilmek için diğer insanlarla iletişim halinde bulunmaktadır. Bu iletişim sayesinde karşılıklı olarak sosyalleşme gerçekleşir. Birey toplumu oluştururken, toplumda bireylerden meydana gelmektedir.

Bireyin maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçları da vardır. Bu manevi ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Toplumdaki din eğitimi ihtiyacının karşılandığı eğitim kurumlarının başında imam hatip liseleri gelir.

İmam-hatip liseleri Türk Milli Eğitim sistemine bağlı olarak din eğitimi ihtiyacını karşılamak ve din eğitiminin devlet eliyle verilmesini sağlamak için 1924 yılında kurulmuştur. Bu liseler hakkında dönem dönem tartışmalar olsa da halkın desteği ve yoğun bir teveccühü ile günümüze kadar taşınmıştır (Cerrah 2010: 1).

İmam-hatip liseleri genel liselerde olan ders programının üzerine %40 oranında din içerikli ders eklenmiş olan okullardır. Genel liselerde haftada 26-28 saat ders olurken imam-hatip liselerinde 40 saat ders yapılmaktadır. Farklı olan dersler şunlardır: Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kur'an-ı Kerim, Arapça, Kelam, Siyer, Dinler Tarihi, İslam Tarihi, Hitabet ve Mesleki Uygulama dersleridir (Kaymakcan, Tınaz, Altın, Okudan, Yiğit 2015: 65). Uygulanan öğretim programı bakımından normal liselerden oldukça farklı olan imam hatip liselerine devam etmekte olan öğrencilerin sosyalleşme düzeylerinin, çeşitli değişkenler açısından tespit edilmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Problem

Bu araştırmanın ana problemi: “Lise öğrencilerinin bazı demografik değişkenlere göre sosyalleşme ve dışa dönük kişilik düzeylerinde bir ilişki var mıdır?” şeklindedir.

1.3. Alt Problemler

Ana problemlerden yararlanarak oluşturulan alt problemler aşağıda sıralanmıştır:

- 1- Katılımcıların cinsiyet değişkeni ile sosyalleşme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 2- Katılımcıların cinsiyet değişkeni ile dışa dönük kişilikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 3- Katılımcıların yaşları ile sosyalleşme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 4- Katılımcıların yaşları ile dışa dönük kişilikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 5- İmam hatip lisesine devam katılımcılar ile normal liseye devam eden katılımcılar arasında sosyalleşme düzeyleri açısından anlamlı bir fark var mıdır?

1.4. Denenceler

Araştırmanın problemine dayalı olarak denence ve alt denenceler şu şekilde belirtilmiştir:

Denence 1.

Katılımcıların cinsiyet değişkeni ile sosyalleşme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Denence 2.

Katılımcıların cinsiyetleri ile dışa dönük kişilikleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Denence 3.

Katılımcıların yaşları ile sosyalleşme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Denence 4.

Katılımcıların yaşları ile dışa dönük kişilikleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Denence 5.

İmam hatip lisesine devam eden katılımcılar ile normal liseye devam edenler arasında sosyalleşme bakımından anlamlı bir fark vardır.

1.5. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşme ve kişilikleri arasındaki ilişkiyi, sosyalleşme ve kişiliklerin birtakım demografik değişkenlerle ilişkisini ve imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşme düzeyleri ile normal lise öğrencilerinin sosyalleşme düzeyi arasındaki farkı incelemeyi amaçlamıştır.

1.6. Araştırmanın Önemi

Doğumdan itibaren çevredeki çeşitli faktörlerin etkisinde kalan birey, bir taraftan biyolojik gelişimini tamamlarken bir taraftan da zihinsel ve ruhsal gelişimini tamamlamaktadır. İlkokul çağına kadar en fazla etkileşim olan ortam şüphesiz ki aile ortamıdır. Birey doğruyu ve yanlış ailede öğrenir. Toplum içinde nasıl hareket etmesi gerektiği ve dinin yaşam içerisindeki yeri, ilk olarak aile tarafından bireye aktarılır. Daha sonra ilkokula başlayan birey arkadaşları ve öğretmeni ile iletişimde bulunarak sosyalleşme düzeyini artırır.

Lise çağına gelen birey büyüklerinden görmüş olduğu kalıplaşmış yargıları sorgulayacak yaşa ulaşmıştır. Dini bilgilerin bu yaşta bireye doğru aktarılması, öğrendiği yanlış bilgiler varsa onların düzeltilmesi önemli bir husustur. Dini bilgilerin daha yoğun olarak verildiği kurum imam hatip liseleridir. Burada yetişen bireylerin toplumdan kopuk olması; dini yaşantının öğrenilmesi ve nesilden nesile aktarılmasında sıkıntı oluşturacaktır. İmam hatip lisesinden mezun olan bir birey ister din hizmetleri görevlisi olsun, isterse başka bir meslekte olsun, din adına yeterli bilgiye

sahip olmalıdır. Gün geçtikçe gelişen teknoloji ile yeni yaşam tarzları ortaya çıkmıştır. Toplumun insandan etkilendiği, insanında toplumu etkilediği bu süreçte imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşmeleri önemli bir gelişmedir. İmam hatip lisesi hakkında yapılan araştırmalara bakılınca bu konuda bir araştırma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu yüzden yapılan bu araştırma ile imam hatip lisesinde okumaya devam eden öğrencilerin sosyalleşme düzeylerinin belirlenmesi açısından önemlidir.

1.7. İlgili Çalışmalar

Bu alanda yapılan benzer çalışmalar lise düzeyinde şu şekilde incelenmiştir:

“Ergenlerin Dini Kimlik Kazanmalarına Sosyal Öğrenmenin Etkisi” adlı tez çalışması ergenlik döneminde gençlerin dini kimlik kazanmasında sosyal öğrenmenin önemini anlatmaktadır (Orhan 2014: 1-98). Sosyal öğrenme kuramı ile din alanının ilişkisi ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ergenlik döneminin temel sorunlarından olan bireyin sosyalleşme gereksinimi ve kimlik bulma sorunu bireyi çevresi ile birlikte etkileşime sokmaktadır. Bu etkileşimle beraber rol modellerin davranışları bireyin kimlik gelişimi üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır.

“Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü: Konya Örneği” adlı tez çalışması sonucunda ergenlik döneminde kişilik gelişimini dinin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Kaleci 2016: 149-151). Bireyin kişiliğinin şekillendiği bu geçiş döneminde; din tutarlı ve dengeli bir kişilik gelişimine imkân sağlamaktır. Çalışmada ergenlik ve din başta olmak üzere diğer sosyalleşme araçlarıyla da ilişkilendirerek bu ilişkilerin nitelik ve yönü açısından bilgi vermeye çalışılmıştır.

“Gençlik Sorunları Siirt İli Örneği” tezinde ulaşılan sonuçlardan bir tanesi de gençlerin kendini toplumun bir üyesi olarak görmesidir (Cafıoğlu, Okçu 2013: 102-103). Siirt ilinde yapılan çalışmada bu bölgede yaşayan gençlerin toplumsal değişime bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri bulunmaktadır.

“Sosyo-Psikolojik Açıdan Dini Sosyalleşme Üzerine Bir Araştırma” adlı tezde Diyarbakır’da lise öğrencileri aile, okul, dini kurum ve cemaatler, arkadaş, din eğitimi ve medya organlarının dini sosyalleşmeye etkisi üzerine araştırma yapılmıştır (Çayır

2012: 105-126). Araştırma sonucunda bireyin dini kimliğinin şekillenmesinde anne faktörünün etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Liseleri Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet” adlı tezde öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda imam-hatip liselerindeki eğitimin niteliğini etkileyen müfredat, öğrenci ve öğretmen profili, aidiyet ve memnuniyet düzeyleri gibi unsurların incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Aynı zamanda bunlara ek olarak öğrencilerin imam-hatip liseleri tercih nedenleri, üniversite yönelimleri gibi konularda araştırmaya dâhil edilmiştir. İmam hatip okullarında yapılan çalışmada öğretmenlere göre okullardaki sosyal ve kültürel faaliyetler çok yoğun olduğu şekilde görüş bildirmiştir (Aşlamacı 2017: 115-116).

“Lise Öğrencilerinin Rol Model Tercihlere İlişkin Bir Çalışma” adlı tezde Mersin il merkezine bağlı liselerde okuyan 700 lise öğrencisinin rol model tercihleri üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin medya ünlülerini rol model olarak yüksek oranda tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Lise öğrencilerinin politikacılar, arkadaş çevresi ve dini figürleri düşük oranda tercih ettikleri görülmektedir. Liselerde yapılan bu çalışmada öğrencilerin rol model aldıkları kişilerin %78’inin davranışlarını etkilediğini belirtmiştir (Karaboğa 2019: 379-380).

“Türkiye’nin İslam Eğitim Modeli: İmam Hatip Okulları ve Temel Özellikleri” adlı tezde imam hatip okullarının modelini, temel özelliklerini incelemek ve değerlendirmek esas alınmıştır. Bu okulların İslam eğitim tarihindeki yeri üzerinde durulmuştur. İmam hatip liselerinin diğer ülkeler için model oluşturabilecek özellikleri üzerinde durulmuştur.

İmam hatip lisesinde yapılan başka bir çalışmada bu lisede aldığı eğitim, öğrencinin sosyo-kültürel çevreyle sosyalleşerek bütünleşmesini sağladığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır (Aşlamacı 2014: 270-271).

Ortaokul bazında benzer yapılan çalışma şu şekildedir:

“Yetiştirme Yurtlarında Kalan 6.-8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyalleşme Becerilerinin İncelenmesi” adlı tezde ortaokul bazında yapılan çalışmada öğrencilerin sosyalleşme becerilerini ölçmeye dönük araştırılma yapılmıştır (Öcal 2014: 1567-1584).

Katılımcılar yetiştirme yurtlarında kalan öğrencilerinden oluşmaktadır. Veriler sosyalleşme becerisi ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet değişkeni ile sosyalleşme becerisi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırmalar tezin alanıyla ilgili bize bir bakış açısı sunarken yapılan araştırmalar çerçevesinde tezin konusunun alanında ilk olduğu düşünülmesinden dolayı literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.8. Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan tüm lise öğrencilerinin veri toplama araçlarında sorulan soruları, içten ve gerçekleri yansıtacak şekilde, hiçbir etki altında kalmadan tarafsız olarak cevapladıkları kabul edilmektedir.

2. Araştırmada örneklemin kişiliklerini ölçmek için kullanılan “dışa dönük kişilik ölçeği” ve sosyalleşme düzeyini ölçmek için oluşturulan sorular kullanılmıştır. Bu soruların istenilen kavramları doğru bir şekilde ölçtüğü kabul edilmektedir.

3. Seçilen örneklem grubunun evreni tam olarak yansıttığı kabul edilmektedir.

4. Araştırma belirli bir zaman diliminde yapıldığından dolayı boylamsal değil kesitsel bir çalışmadır.

1.9. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma Sivas il merkezinde 2018-2019 öğretim yılında okula devam etmekte olan 533 imam-hatip lisesi öğrencisi ve 140 normal lise öğrencisi ile sınırlıdır.

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örneklemini belirtilmiş araştırmada kullanılan veri toplama araçları tanıtılarak, verilerin analizinde kullanılan istatistiksel işlemler açıklanmıştır.

1.10. Araştırmanın Modeli

Normal lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşme düzeyleri ve kişilikleri arasındaki ilişki tarama modeli ile araştırılmıştır. Bu iki değişken arasındaki

durum tarama modelinin çeşitlerinden ilişkişel model üzerinden 5’li Likert ile tespit edilmiştir. Aynı zamanda sosyalleşme ve kişiliğın cinsiyet, yaş ve lise türü ile aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.11. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2018-2019 öğretim yılında Sivas il merkezinde bulunan imam hatip lisesi ve normal lise öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmaya 423 kişi 12. sınıflardan 546 kişi 11.sınıflardan ve kalan 231 kişi de diğer sınıflardan katılmıştır. Araştırma grubuna dağıtılan toplam 1200 anket formundan tamamı geri dönmüştür. Ölçekler, bilgisayara kodlanmadan incelenmiş ve eksik olan bilgiler, işaretlenmemiş sorular ve yetersiz cevaplamalar nedeniyle form sayısı 673’ e düşmüştür.

Örneklem grubumuz imam hatip lisesi ve normal lise öğrencileri arasında random (tesadüfen) örneklem yöntemiyle seçilmiştir.

1.12. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların kişiliklerini ölçmek için “dışa dönük kişilik testi”(Karancı, Dirik, Yorulmaz 2007), sosyalleşme anket soruları ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmada likert tipi, “1-Kesinlikle Katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde beşli derecelendirme kullanılmıştır. Anket üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde lise öğrencilerini tanımaya yönelik 7 adet soru yöneltilmiştir. İkinci bölümde lise öğrencilerinin kişilik yapıları ile ilgili 6 soru yer almıştır. Son bölümde ise öğrencilerin sosyalleşme düzeylerini ölçmek için oluşturulmuş 32 adet soru yer almıştır.

1.13. Verilerin Toplanması

Araştırma anketi Sivas il merkezinde bulunan imam hatip lisesi öğrencilerine ve normal lise öğrencilerine uygulanmıştır. Anket izni alındıktan sonra uygulama bizzat araştırmacı tarafından okullara gidilerek, okul idaresinin izni ve yardımıyla yapılmıştır. Anketlerin gerektiği şekilde doldurulduğunu tespit etmek için tek tek incelenmiştir. Anket doldurulmadan önce katılımcılara kısa bir bilgi verilmiş ve gönüllü olanların katılımı sağlanmıştır. Uygulamaya verilen cevapların doğru ya da

yanlış diye ayrılmadığı belirtilmiştir. Bu çalışmanın bilimsel olarak kullanılacağı ve uygulamaya verilen cevapların gizli kalması için isim yazılmaması gerektiği hakkında bilgi verilmiştir.

1.14. Verilerin Analizi

Araştırmada sonucunda elde edilen veriler SPSS 24 bilgisayar istatistik paket programıyla analiz edilmiştir. Hipotezlerin test edilmesinde ve verilerin analizinde ANOVA Testi, T testi, Homogeneity of Variances testi, Scheffe testi ve faktör analizi yapılmıştır.

Bağımsız olan iki değişkenin ortalamaları mukayese edilmesi için t testi kullanılır (Arıkan 2005: 178). Bu yzden bu değişkenler t testine tabi tutulmuştur.

Varyans analizi ise bir değişkene ait ikiden fazla grubun ortalamaları arasında önemli bir farkın olup olmaması araştırıldıktan sonra, aralarında önemli istatistiksel fark varsa, bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak için yapılmıştır. Varyans analizi sonucunda anlamlı fark olan ikili karşılaştırmalara Homogeneity of Variances testi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYALLEŞME KAVRAMI

1.1. Sosyalleşme Tanımları

Sosyalleşme bir kültüre ait semboller, modeller ve bilgilerin edinilme sürecidir. Bir bireyin içinde yaşadığı toplum kültür ve gruplara özgü “duyma, düşünme, yapma tarzlarının” özümsemesidir. Doğumla başlayan bu süreç hayat boyu devam eder ve ölümle son bulur. Kuşkusuz çocukluk, sosyalleşmenin en yoğun olduğu dönemdir. Çocuk bu dönemde temizlik, mutfak ve tüketim alışkanlığı, dil ve toplumsal rolünün benimsenmesi gibi çok çeşitli sosyalleşme ilişkileri içinde bulunmaktadır (Doğan 2008: 88).

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnsanın bu yönü onun bir toplum içinde yaşama zorunluluğunun neticesidir. Çünkü özel anlamda insan bir aile ve grup içinde, genelde ise bir toplum içindedir. İnsan doğduğu grup ve çevrenin niteliklerini taşır. Kendi istek ve eğilimleri doğrultusunda bunları ayıklayarak benimser. Bu açıdan da hayvanlara özgü olan “le cohabitation”(birlikte olma, beraber olma) yeteneğini aşarak insana özgü bir şekilde beraberliğini toplumun oluşumuna dönüştürür. Böylelikle bu çabanın doğal bir sonucu olarak sosyalleşme ortaya çıkar (Doğan 2008: 85).

Sosyalleşme uygun örnekler, değerler ve duyguların birey tarafından kişiselleştirilmesi ve öğrenilmesini kapsamaktadır. Yani bir kişi ile başka kişi ya da kişiler arasında gerçekleşen ve sonuç olarak örnek davranışları kabul ederek uygulamasını sağlayan bir karşılıklı etkileşim sürecidir (Tezcan 1997: 37).

Sosyalleşme bireyin, toplumun benimsemiş olduğu kurallar ve değerleri içselleştirmesi ve onları davranış haline getirme sürecidir (Bahar 2009: 35).

Sosyalleşme toplumda beraber yaşayan bireyler arasında gerçekleşen ve toplum tarafından benimsenen davranışların kabulü ve uygulamasını sağlayan karşılıklı etkileşim sürecidir (İçli 2011: 117).

Bireyin karşılaştığı durumları müesseseleşmiş kurallara, çözümün dışına çıkmayacak şekilde tarif ve idrak edebilmesini, onlara göre değerlendirmek yeteneğinin elde edilmesini sağlayan süreçtir (Dönmezer 1994: 122).

Yukarıda sosyalleşme ile ilgili yapılan tanımlardan hareketle sosyalleşmeyi; bireyin kendi benlik kavramının gelişimini sağlaması ve bireyin hayatında gelenek ve göreneklerinin, değerlerinin yer alma süreci olarak tanımlayabiliriz.

1.2. Sosyalleşme Özellikleri

Tezcan'a göre sosyalleşme özellikleri şu şekildedir (Tezcan 1997: 38):

-Toplumsallaşma sadece tek bir toplum için söz konusudur. Yoksa bireyin içinde bulunmadığı ya da soyut bir toplum olan bütün toplumlara göre toplumsallaşma olamaz. Toplumlardaki kültür farklılığı belirli bir zaman diliminde belirli bölgelerde yaşayan toplumlara göre sosyalleşmeyi gerekli kılar. Yoksa evrensel manada bir sosyalleşme olanaksızdır.

-Toplumun ya da toplumsallaşma grubunun ne zaman ve nasıl başladığını açıklamak toplumsallaşmanın sorunu değildir. Toplumsallaşma birey doğduğu andan itibaren başlar.

-Sosyalleşme gruba ya da topluma yeni giren bireyin etkisiyle ilgilenmez. Bu da toplumsallaşmanın tek yönlü bir süreç olduğunun göstergesidir.

-Kişilerin yegâneliğini açıklamak, sosyalleşmenin sorunu değildir. Her kişinin kendine özgü bir kişilik gelişimi, ayırt edici deneyimleri ve özel bir soyu vardır. Sosyalleşme bu özelliklerin üzerinde durmaz. Fakat kişilik gelişiminin kültüre ve topluma uyarlanması ve öğrenilmesi gibi süreçlerin benzer yanları ile ilgilenir.

-Kişinin temel gereksinimlerinin ve dürtülerinin nasıl geliştiğini açıklamak da toplumsallaşmanın sorunu değildir. Fakat bireyin çevresindeki modellerin simgelerin, beklentilerin ve duyguların öğrenilmesinde bireyin kabiliyeti yönünden ilgilenir.

1.3. Sosyalleşme Süreci

Sosyalleşmenin gerçekleşmesi için belirli bir zaman dilimi gereklidir. Birey sosyalleşerek toplumun bir parçası haline gelir. Bireyin doğumdan itibaren hangi süreçlerden geçerek sosyal hayata dâhil olduğunu tespit edebilmek için ilk olarak aşağıdaki süreçlere değinilmektedir.

1.3.1. Bilgi

Her bireyin toplumda kendine ait bir rolü vardır. Bireyler bulunduğu konuma göre değişik roller üstlenir. Bunlara örnek olarak anne rolü, baba rolü, öğrenci rolü, arkadaş rolü, abi rolü, öğretmen rolü vb. verilebilir.

Bir bireyin gerekli rolü uygulayabilmesi için o role ait bilgileri bilmesi gerekir. Rolünü başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi bireyin edindiği bu bilgiye bağlıdır. Çocuklara sık sık çocuk olmanın şartları öğütler halinde verilir. Bunun sebebi ise çocuğu bilgili kılmaktır (Özkalp 2007: 104). Çocuk böylelikle konuşmaya başladığı ilk dönemlerde bile bilgiye ulaşmak için sorular yönlendirerek hayatın içine dâhil olma sürecine girmeye çalışır ve süreci hızlandırır.

1.3.2. Tekrar ve Taklit

Başarılı bir sosyalleşme istiyorsak tekrar ve pratik yapmak oldukça önemlidir. Bireyler deneme yanılma yoluyla doğru ve yanlışla ulaşmakta ve yanlışları bir daha yapmamayı öğrenmektedirler. Bu öğrenme yolu herkes için geçerli bir yoldur. ‘İleriye dönük sosyalleşme’ çocuğun oyun içinde gelecekte karşılaşılabileceği rolleri canlandırmasıdır. Kız çocuklarının annelik rolünü alması erkek çocuklarının ise askercilik rolünü alması buna örnektir. Bir başka ‘ileriye dönük sosyalleşme’ olgusu da model almaktır. Çocuk saygı duyduğu, taklit ettiği kişileri kendilerine model alarak onların davranışlarını birebir kopya eder (Özkalp 2007: 104-105).

Hayatın içinden kesitleri kopya eden birey artık sosyalleşerek toplumun bir parçası haline gelecektir. Bu süreçte en başta rol alan aile ve yakın çevresindeki kişilerdir. Daha sonra zamanla kişi büyüdükçe çevresi değişecek, okula gidecek, okul hayatında önemli bilgiler edinecek ve bunu hayatına tatbik etmeye başlayacaktır. Artık hiç tanımadığı bir kişi bile onun hayatında bilgi edinmesine vesile olacaktır.

Her ne kadar bireysel farklılıklar olsa da genel anlamda aynı hareketleri sergileyen, aynı değerlere sahip bireyler birbirleri ile etkileşim içinde olarak toplumu oluşturacaktır.

Birey dini yaşamada kendisine bir rol model olacak birini seçecek bunu kendi hayatının her alanına tatbik etmeye çalışacaktır.

1.3.3. Başkalarının Tepkileri

Bireylerin sergilemiş oldukları davranışları yargılamada en çok başvurulan yöntem olumlu ve olumsuz yaptırımlardır. Her insan olumlu bir yaptırımla güdülendiğinden dolayı davranışlarının takdir edilmesi için davranış değişikliğine gidecektir (Özkalp 2007: 104-105). Takdir edilen bir davranış daha fazla uygulanırken olumsuz tepki alacağını düşündüğü davranışları sergilemede ise birey çekingen bir tutum sergileyecektir.

Toplumsallaşma süreci temelde bir koşullanma sürecidir. Bu koşullar ödül ve ceza yoluyla oluşmaktadır. Yani olumlu ve olumsuz yaptırımlar diyebiliriz. Çocuk ilk günlerinden başlayarak neler yaptığında hoşuna giden şeylere ulaşabilir; neleri yapmazsa hoşuna giden şeylere ulaşamaz. Bunu deneme yanılma yoluyla keşfederek öğrenir. Daha sonra çocuk dili kullanmaya başladığında ise somut imgeler yoluyla öğrenir. Mesela roman ve öykülerden babasının ve öğretmenin davranışlarından çıkarsamalar yapar. Böylece bir yanlış yapmadan o yanlışın zararlarını anlayabilir ve ondan uzak durur (Ozonkaya 1991: 142-143).

Peygamberimizin (sav) hayatından bu olaya örnek verecek olursak bir grup çocuk ezan okunduğu zaman ezanla alay eder. Bunu duyan Peygamberimiz (sav) çocukları yanına çağırarak kimin ezanla alay ettiğini sorar. Arkadaşları ezanla alay eden çocuğu gösterirler. Peygamberimiz (sav) gösterilen çocuğa dönerek sesinin güzel olduğunu dile getirir. Ardından çocuktan ezan okumasını ister. Çocuk ezan okumayı bilmediği için mahcup olur. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) ezan okur ve çocuğun tekrar etmesini söyler. Çocuk duyduğu kadarıyla aklında kalanları tekrar eder. Okuması bitince Efendimiz (sav) ona bir kese para verir ve elini alına koyarak ona dua eder. Bundan sonra artık Mekke'nin müezzini bu çocuk olmuştur (Canan 2005: 629-630). Yukarıdaki olaydan da anlaşılacağı gibi özellikle çocukluk

dönemlerinde çocuklara olumlu pekiştiriciler vermenin ne kadar etkili olduğunu görmekteyiz.

1.3.4. Sosyal Destek

Bireyin bir davranışı benimsemesindeki en büyük etkenlerden biri de sosyal destektir. Bireyin yakın çevresi tarafından benimsenen ve desteklenen davranışlar, bireyin davranışı uygulaması kolaylaştıracak ve davranışın tekrar edilme oranını artıracaktır. İlk olarak aile ortamında yetişen bireyin en önemli sosyalleşme süreci ailede başlamaktadır. Bu yüzden anne babalar çocuğa yönelik davranışlarında çok dikkatli olmalıdırlar. Daha sonra bu sosyal destek arkadaşları, okul ortamındaki yöneticileri ve öğretmenleri, akrabaları vb. tarafından sağlanmalıdır.

Anne-babaların, çocuğun bulunduğu her ortamda onun sınır ve sorumluluklarına saygılı olması gerekir. Onun yerine karar vermemeli ve konuştuğu zaman dinlemelidir. Onun düşünce ve duygularını yargılamadan onun gözüyle görmeye çalışmalıdır. Böyle davranıldığı takdirde 'Destekleyen Aile' ortamı oluşturulmuş olur (Cüceloğlu 2015: 69).

Çocuğun çevresinin destekleyici ve yönlendirici uygulamaları, bireyselleşme sürecinde önemli bir etkidir. Destekleyici ve yönlendirici uygulamalar sağlıklı bir ben tasarımının oluşmasında çok etkilidir. Bu anlamda okullardaki din öğretimi bireyin kendisini varlık âleminde tanımasına, diğer varlıklar arasındaki yerini idrak etmesine, benlik algısının gelişmesine ve böylece kişiliğin gelişmesine yardımcı olabilir (Doğan, Ege 2015: 101). Kişiliği gelişen bireyler daha başarılı bir şekilde ikili ilişkiler kurarak sosyalleşme sürecini hızlandırabilir.

1.4. Sosyalleşme Sürecini Etkileyen Faktörler

Sosyalleşme sürecinde bireylerin yaşa bağlı olarak etkileneceği kurumlar vardır. Bunlardan en önemlileri eğitim, din, aile arkadaş ve referans gruplarıdır (Merter, Talas: 162). Konumuz gereği eğitim grupları ve bunların etkileri üzerinde daha çok duracağız.

1.4.1. Yaşanılan Çevre

Her toplumun kendine ait değer yargıları, yaşam tarzları ve toplumsal kuralları vardır. Yaşanılan çevre değiştikçe insanın sosyalleşme düzeyi de değişecektir. Örneğin Afrika'da yaşayan bir kişi ile Türkiye'de yaşayan bir kişinin sosyalleşmesi aynı olmayacaktır. Daha dar bir çerçeveden incelersek, köyde yaşayan bir insanla şehirde yaşayan bir insanın karşılaşacağı durumlar çok farklı olduğu için sosyalleşmeleri de farklı olacaktır.

1.4.2. Din

Din, çocuğun ahlaki davranışlarının gelişiminde, doğru ve yanlış kavramlarının öğrenilmesinde çok önemlidir. Dünyanın her yerinde insanlar ibadetlerini düzenli olarak yapmasa bile dinin getirdiği emir ve yasaklara uymaya çalışırlar. Dini kalıplar toplumsal yaşamının birçok alanında insanları etkiler (Özkalp Enver 2007: 107). Bundan dolayı sosyalleşmede önemli araçlardan biri de dindir. Sadece çocuğu değil toplumun bütün katmanlarındaki insanları kapsar. Hangi meslek ve hangi ekonomik düzeyde olursa olsun bireylerin sosyalleşmelerini etkileyen en temel etkenlerden biri dindir (Okumuş 2014).

Kişinin Müslüman, Hıristiyan, Yahudi, ateist vb. bir ortamda bulunması da onun sosyalleşmesini önemli ölçüde etkiler (Zencirkıran 2016: 85). Bu açıdan baktığımız zaman insanın yaşamının her alanında dinin kuralları vardır. Kişi hayatını bir kaide üzerine bina ederken bunda en etkili kural dindir. Çünkü kişinin iş hayatında, aile hayatında, sosyal hayatında kısaca her alanda bireyi yönlendiren dindir. Dinin bu kuralları zorunlu olamasa da çocuk yaşta hayatın içine dâhil olur. Örneğin çocuklara nasıl namaz kılacağı öğretilir. Beraber namaz kılarak onlar teşvik edilir. Günah sevap gibi kavramlar çerçevesindeki davranışlar hayatın içine alınır.

Başkasının malına dokunmamak, yalan söylememek, büyüklere saygılı olmak vb. davranışlar öğretilir. Daha sonra okul ortamında öğretmenler ve dersler aracılığıyla bu bilgiler katlanarak devam eder. Böylelikle kişinin yaşamına dair temel dini bilgilerin çoğu öğrenilmiş olacaktır.

1.4.3. Aile

Her birey, korunmaya muhtaç olarak bir aile ortamında dünyaya gelir. Bu sebeple aile kurumunun devam etmesi gerekir. Bu devamın sağlanması için her millet titizlik göstermektedir. Toplumun üzerine bina edildiği en önemli temellerden biri ailenin düzeni ve sağlamlılığıdır (Yılmaz 2001: 205). Bu düzenin sağlanması ve devamı sosyalleşme için çok önemlidir. Çünkü ilk sosyalleşme aile ortamında gerçekleşmektedir.

Çocuğun sosyalleşmesini sağlamak ailenin önemli görevlerinden biridir. Özellikle okul öncesi dönemde ailenin etkisi büyüktür. Çünkü çocuğun hayatının merkezinde aile yer alır. Sosyal anlamda çocuğun uyumu, toplumsal anlamda kural ve görevin nesilden nesle aktarılması, ilk olarak anne babadan çocuğa aktarılarak başlar. Çocuk böylelikle ailesinde sosyal değer ve normları öğrenir, kişiliğini geliştirir. Dini öğrenmesi de aile içinde olur. Aile içinde bulunan büyük anne, büyük baba, abi, abla ve yenge gibi büyükler çocuğun sosyalleşmesinde etkilidir (Okumuş 2014).

Sosyal hayatta uyumlu bir kişilik sergileyen ailelerin çocuklarının da uyumlu olduğu; davranışlarında şiddet kavga ve kargaşa olan ailelerin çocuklarının ise kavgacı ve geçimsiz olduğu görülmektedir (Yılmaz 2001: 206).

1.4.4. Etnisite

Kişinin etnik yapısı etnisiteyi oluşturur. Kişinin etnik yapısı yani kültürel mirası, dini, dili, ırkı vb. kişinin sosyal hayatını etkileyerek gelecek nesillere aktarımında önemli bir etkidir.

1.4.5. Cinsiyet

Kadın ve erkek hem biyolojik olarak hem de ruhsal olarak farklı yaratılmışlardır. Farklı yaratılan bireylerden beklenen davranışlarda farklılık göstermiştir. Bu süreçte en önemli etkenlerden biri de toplumun cinsiyetlere vermiş olduğu rollerdir.

1.4.6. Eğitim Grupları

Eğitim, resmi ve resmi olmayan şekilde gerçekleşen sistemli bir sosyalizasyon sürecidir. Toplumun kendi kuşağına hazır hale getirilmesi, bilgi ve tecrübelerden yararlanılması ve bilimle toplumun gelişmesine yardımcı olunması eğitim kurumlarının temelini oluşturur. Sosyalizasyon her toplumda görülen bir özelliktir. Fakat bu süreç toplumun yapısını oluşturan grup ve kurumlara göre farklılık göstermektedir (Merter, Talas 2010: 162). Bu eğitim grupları içinde en önemlilerinden biri okullardır.

Eğitimin verildiği kurum olan okulların girdisi ve çıktısı insanlardır. Okullar, insanlar vasıtasıyla insanların eğitildiği böylelikle toplumların/insanların ihtiyaçlarının karşılandığı yerlerdir. Devlet bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak adına onlara okul açar. Sosyal devletin görev ve sorumluluklarından biri de bireylerin din eğitimi ihtiyacını ve din eğitimi hakkını yerine getirmektir. Bunu yaparken bireylerin dengeli bir biçimde yaşam boyu beceri kazanmalarını sağlamalıdır. Bunun yanı sıra bireyin toplumla uyumu/sosyalleşmesi, toplumsal rol ve görevleri yerine getirmesi, toplumsal ilerleme ve gelişmeye katkıda bulunmasını sağlamak durumundadır (Doğan, Ege 2015: 96-97).

Okullar örgün eğitim kurumlarıdır. Örgün eğitim, belirli zaman dilimlerinde, belirli yaşlarda olan bireylere, belirli kademelerde verilen öğretimi kapsamaktadır. Okullarda planlı ve amaçlı bir şekilde öğretim yapılmaktadır. Okullarda öğrencilerin yaş ve seviyelerine göre gruplandırmalar yapılmaktadır. Okuldaki eğitim çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanmış programlarla yapılır. Bilginin zamanla gelişmesi ve değişmesi durumunda da bu bilgiler okullarda verilir. Bu açıdan okuldaki eğitim gelişmeye açık ve yenilikçi olmalıdır. Bu noktadan eğitim yeniliğe ayak uydurmanın anahtarıdır. Bilgi toplumu, iyi eğitim görmüş insanlarla meydana gelir. Ülkenin kalkınmasının temelini de yine eğitim oluşturur (Doğan 2011: 192-193).

Okullar, sosyalleşmede aileden sonra en etkili sosyalleşme araçlarından biridir. Okullar, kişinin sosyalleşme işlevinde çok aktif şekilde rol almaktadır (Okumuş 2014). Bu süreç şu şekilde ilerlemektedir. Okul çocukların sosyal

dünyalarının genişlemesine sebep olur. Farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocuklarla ortak yaşam alanı oluşturur. Çocuk, okulda öğretmen ve öğrencilerle ilişkiyi ve cinsiyetler arasındaki ilişkiyi öğrenir. Zaman kavramı ve onu kullanmak da okulda pekişen davranışlardandır. Çocuk okulda zorluklarla başa çıkmayı öğrenir. Arkadaşlıklar kurar ve arkadaşlarına hatalar yapabilir, hatalardan ders almayı öğrenir. Çocuk otoriteye karşı saygı duymayı ve itaat etmeyi okul yoluyla öğrenir. Çocuğun yaşı ilerledikçe çevresinde de gelişmeler olur (Bahar 2009: 72).

Kur'an kursları da bireyin sosyalleşmesinde önemli bir etken oluşturmuştur. Özellikle cinsiyet rolleri bağlamında yapılan çalışmalarda, kadının sosyalleşme açısından Kur'an Kurslarından fazla etkilendiğini görülmüştür.

Yapılan bir araştırma sonucunda kadınların %98'i kurstan memnun kaldığı, %97'si arkadaşlık ilişkilerinin samimi olduğu, %78 arkadaş çevresinin arttığı, %94'ü kurs dışı etkinliklere katkısı olduğu vb. sonucuna ulaşılmıştır (Alparslan Özkan 2017).

Sosyalleşmeyi sağlayan diğer grup camilerdir. Yaygın eğitim kurumu olan camiler her yaşta ve her seviyede insanların bulunduğu eğitim kurumlarıdır. Farklı cinsiyet, yaş, statü, eğitim düzeyi ve etnik yapıdan insanların bir arada olduğu yerlerdir. Camilerde gerçekleştirilen vaaz, hutbe, yaz kursları sohbetler vb. ile bireylerin dini ve sosyal konularda bilinçlenmesi sağlanmaktadır.

Camilerde gerçekleştirilen eğitimin amacı insanlara doğruları anlatarak maddi ve manevi huzurlu bir ortamın oluşturmaktır. Nitekim Peygamberimiz (sav) yeni bir toplum inşa etme amacını, cami merkezli eğitim faaliyetleri ile gerçekleştirmiştir. 23 yıl Peygamberliği döneminde tevhid inancı, adalet, bilgi, çalışma ve dayanışmayı prensip edinen bir nesil yetiştirmesinde kadın erkek bütün Müslümanların yararlandığı caminin etkisi büyüktür (Yılmaz 2007: 114).

Dini konferans ve seminerler, cemaat ortamları, medya yoluyla verilen dini öğretiler de bireyin sosyalleşmesinde önemli bir faktördür.

1.4.7. Kitle İletişim Araçları

Çocukluktan yaşlılığa kadar birey kitle iletişim araçlarının etkisi altında hayatını sürdürmektedir. Çocuklara temel beceri ve kavramların öğretilmesiyle

başlayan süreç daha sonra günlük hayatın içine dâhil olur. Özellikle ergenlik döneminde internet, yazılı medya, filmler, facebook, twitter, televizyon, bilgisayar gibi sosyal iletişim araçlarıyla geçirilen zaman oldukça fazladır. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının ortak bir kültürü oluşturmada etkili olduğunu görmekteyiz.

Sosyal medya, internet, bloglar, sosyal ağlar gibi yeni medya ortamları toplumu ağlar yoluyla bir ağ toplumu konumuna getirerek önemli toplumsal değişimlere sebep olmaktadır (Çambay 2015).

1.5. Sosyalleşme Evreleri

Sosyalleşme evreleri çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılıktan oluşur. Konumuz imam hatip lisesi öğrencileri ve normal lisenin öğrencileri olduğu için ergenlik üzerinde duracağız.

1.5.1. Ergenlik

Bu dönem kültür ve gruplara göre farklılık göstermektedir. Kimi kültürlerde kişiler daha erken yaşlarda sorumluluk sahibi olurlar. Yoğun olarak bu dönemde otoriteden kurtulma, özerklik, asilik, toplumsal kurallara mesafeli yaklaşımlar görülür. Buna rağmen baskıların en yoğun hissedildiği dönemdir. Bunların başında da aileye bağımlılık ve zorunlu eğitim gelir. Bu evrede ailenin bireye etkisi azalır. Arkadaş çevresi ve sosyal medyanın etkisi ön plandadır. Arkadaş çevresi tarafından beğenilme bu dönemde çok önemlidir. Bu yüzden birey arkadaşları ile benzer davranışlar sergilemeye çalışır. Bunu hadis ve atasözlerimizde de görmekteyiz. Bireyin arkadaşını ahlaklı, takvalı, dürüst, yalan söylemeyen vb. güzel huylu olarak seçmesi, bireyi olumlu yönde etkileyecektir.

İmam hatip lisesi öğrencileri arkadaş seçiminde dürüst, güvenilir ve dindar arkadaşlara öncelik vermiştir. Bu da onları olumlu bir tutum sergilediğinin göstergesidir (Özüdoğru 2003: 61).

Eyleme yönelik istek bu dönemde oldukça fazladır. Gençler çok daha dinamik ve enerjileri yüksektir. Değişmeye ve değiştirmeye eğilimleri daha fazladır. Eleştirel ve sorgulayıcı tavırlar artmıştır (Zencirkıran 2016: 96-97).

Bu dönem yetişkinlik ve çocukluk arasındaki dönemdir. Erişkinler bu dönemde kendi kimliklerinin gelişimini sağlamaktadırlar. Birey çocukluk dönemine göre daha özgürdür. Aile dışında vakit geçirme oranı daha fazladır (Bahar 2009: 74). Bu yaş grubunda aile dışında en çok vakit geçirilen ortamlardan biri şüphesiz ki okuldur. Okul ve akran grubu sosyalleşme döneminde en önemli iki etmendir. Çünkü arkadaş çevresi iş birliği ve takım ruhunu geliştirerek bireyin sosyalleşmesini sağlar. Gruplar arasında kabul ve güven arkadaş sayesinde oluşur. Bireyde cesaret ve katılma duygularının gelişmesini sağlar. Birey, ev ortamında yapamadığı birçok faaliyeti arkadaş ortamında gerçekleştirir.

Ergenlik döneminde olan birey için artık okulun ve arkadaş çevresinin etkisi anne-babanın etkisinin önüne geçmektedir (Hökeleli 2017: 271).

1.6. Toplumsallaşmada Cinsel Rol Farklılaşması

Aile bireyleri çocukların cinsiyetine göre farklı davranış sergilemektedir. Örneğin annelerin erkek çocuklara kızlara oranla daha fazla özerklik verdiği görülmektedir. Annelerin, erkek çocuklarında görmesini istediği davranışlar iddacı, öfkeli, dediğini yaptırır, hatta saldırgan olma şeklindedir. Kız çocuklarından ise itaatli ve yumuşak olmalarını, uyumlu olmalarını, gözlerinin önünden ayrılmamalarını ve çevrenin beklentisine göre hareket etmelerini beklemektedir. Böylelikle çocuklar dört yaşındayken cinsiyetin vermiş olduğu kimliğe ilişkin bilince sahip olmaktadır. Çocuklar edindiği bu deneyimler sonucu rollerini içselleştirmekte ve rollerini kişiliğin bir parçası olarak görmektedirler.

Ailelerin çocuklarına uyguladıkları farklı muamele, eğitim olanaklarında da kendini göstermektedir. Fakat bu fark çok değildir. Eğitimde, ailenin ekonomik düzeyi arttıkça ve eğitim düzeyi yükseldikçe cinsiyetler arasındaki görünen bu fark da azalmaktadır. Yoksul aileler zor olan ekonomik koşulda okuması için önceliği erkek çocuklarına vermektedir. Okulda öğretmenlerin tutumları ve ders kitaplarının içeriğinde bulunan kadın ve erkek rolleri örnekleriyle de cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir. Bu hususlar tüm öğrenciler tarafından kabul edilmektedir. Özellikle kız çocuklarında toplumsal beklentilere uygun bir biçimde kişilik özellikleri ve benlik algıları gelişmektedir (Tezcan 1997: 45).

1.7. Dinsel Toplumsallaşma

Dinsel toplumsallaşmanın en hızlı şekilde gerçekleştiği dönem çocukluk dönemidir. Dinsel toplumsallaşma ilk olarak ailede başlar daha sonra dinsel toplumsallaşmada akrabalık, arkadaşlık, komşuluk, köy-kent, meslek çevreleri, cami, okul, Kur'an kursu, kitle iletişim araçları gibi etmenler önemli rol oynar. Çocuğun sergilediği dinsel tutumlar aile içinde edinilen ilk dinsel deneyimlerle sıkı sıkıya bağlıdır. Anne-baba çocuklarına örnek teşkil etmektedir. Çocuklar aile içerisinde dinsel törenler, dualar vb. ilk dinsel bilgilerini öğrenir. Evde anane ya da babaanne varsa onların etkisi vardır. Çocuğa etki noktasında annenin etkisi daha büyüktür (Tezcan 1997: 47).

Okul çağına gelen çocuğa, dini kurumlar, arkadaş çevresi, kulüp ve dernekler etki etmeye başlar. Bu yüzden birey, çevresinde bulunan bu etkileşim etmenlerinden dini anlamda ne kadar doğru bilgi öğrenirse, dini sosyalleşmesi de bir o kadar sağlıklı olur. Farklı aile yapısı ve farklı çevrelerden gelen öğrencilerin dini anlamda ortak ve doğru bir dini sosyalleşme sağlaması okullar aracılığı ile gerçekleşir. Dini sosyalleşmede en önemli etken okul ortamındaki din eğitimi veren öğretmenlerdir. Doğru bir tutum sergilemeleri bireyin dini sosyalleşmesini olumlu etkileyecektir.

Dinsel sosyalleşme, süreç olarak dini tutumları önemli ölçüde etkiler. Toplumsal ve kültürel ortamlarda sosyalleşme sonucu dini tutumlar şekillenir. (Okumuş 2018: 273-274).

İKİNCİ BÖLÜM

2. EĞİTİM, DİN EĞİTİMİ VE İMAM HATİP LİSELERİ

Din eğitiminin verildiği eğitim kurumları imam hatip liseleridir. İmam hatip liselerinde verilen din eğitimi ve imam hatip liselerinin öğretim programları sosyalleşme çerçevesinde incelenmiştir.

2.1. Eğitimin Amaçları ve İşlevleri

Eğitimin amaçlarını 4 ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar eğitimin bireye yönelik amaçları, topluma yönelik amaçları, insanlığa yönelik amaçları, çevreye yönelik amaçları şeklindedir. Konumuz gereği sadece bireye ve topluma yönelik amaçları üzerinde duracağız.

2.1.1. Eğitimin Bireye Yönelik Amaçları

İnsan biyolojik bir varlık olması dolayısıyla insanı bütün olarak ele alıp temel ihtiyaçları karşılanmalıdır. İnsan bedensel ve zihinsel yönden gelişimini tamamlamadan dünyaya gelir. Eğitim amacı bu eksiklikleri tamamlamaktır. Bunun yanında insan duygusal bir varlık olması nedeniyle eğitim bireyi duygusal yönden de geliştirmeyi amaç edinmiştir (Kızılloluk 2013: 7-8).

2.1.2. Eğitimin Topluma Yönelik Amaçları

Toplumun eğitim ihtiyacını karşılamak için toplumsal kurum olarak eğitim kurulmuştur. Eğitim toplumun ihtiyacını karşıladığı sürece topluma hizmet eden bir kurum olur. Eğitimin toplumsal olarak amacı, yaşayan her insanı toplumda etkin bir şekilde üye olmasını sağlamaktır. Aynı zamanda eğitime iş birliği yeterliği kazandırarak onun toplum içinde beraber yapması gereken davranışlarda başarılı olmasını sağlamalıdır. Birlikte yaşamının temel noktası başkaları ile iyi ilişkiler içinde olmaktır. Bu yüzden insanın temel gereksinimlerinden biri iş birliğini öğrenmektir (Başaran 1992: 54-55).

Diğer bir husus eğitime iletişim yeterliliği kazandırarak onun toplumsallaşmasını sağlamaktır. Toplum içinde yaşayan insan başkaları ile

anlaşabilmesi gerekir. Bunun içinde kendini anlatabilmesi ve bu gereksinimi karşılması için eğitilmesi gerekir. Toplumun yasaları, inançları, gelenekleri eğitilenin toplumsallaşmasında kullanılan en önemli araçlardır. Bunların toplum üyelerinden istediği davranış kalıpları planlı eğitim yoluyla daha kısa sürede etkili bir biçimde öğretilir. Eğitilen, toplum içinde başkaları ile iş birliği yapabilmek için toplumun inançlarına, yasalarına uymak zorundadır. Çünkü toplumun inançları, yasaları, toplumun düzenini sağlamak için konulmuş ilke ve kurallardır (Başaran 1992: 54-55).

2.1.3. Eğitimin İşlevleri

Eğitimin işlevleri şunlardır: Toplumsallaştırma işlevi, siyasallaştırma işlevi, ekonomik işlevi ve bireyselleştirme işlevi olmak üzere 4 tanedir. Sosyalleşmeyi sağlayan işlev toplumsallaştırma işlevidir.

2.1.3.1. Eğitimin Toplumsallaştırma İşlevi

Eğitimin toplumsal işlevi toplumun sürekliliğini sağlamak içindir. Bireyi toplumla barışık ve topluma hizmet edebilecek şekilde yetiştirmek için eğitim şarttır. Böylelikle yetişen bireyler toplumun gelişmesine katkı sağlayacaklardır. Yaşadığı topluma ayak uyduramayan, topluma zarar veren, sorun çıkaran bireyler; toplumun gelişmesine destek olamazlar (Cafoğlu 2007: 145).

Her toplumun kendine ait bir yapısı ve yaşam tarzı bulunmaktadır. Yaşam tarzının şekillenmesinde toplumun sosyal normları, sosyal değerleri, gelenekleri, görenekleri, inançları etkili olmuştur. Eğitim, sosyalleştirme işlevi ile sosyal ve kültürel özellikleri çocuklara aktarır. Okullarda aktarılan kültürel birikimin niceliği ve niteliği değişiklik göstermiştir. Örneğin geçmişteki tarım toplumu ile günümüzdeki sanayi toplumunun içeriği elbette farklı olacaktır. Eğitim, sosyalleştirme işlevi ile kültürel mirası muhafaza ederek aktarmaktadır. Dünya görüşü, hayat tarzı, davranışları birbirine benzeyen kuşaklar yetişmektedir. Böylelikle toplumsal uyuma ve sürekliliğe katkıda bulunmaktadır. Toplumlar dinamik bir yapıya sahip oldukları için sürekli gelişir ve değişirler. Bu yüzden toplumsallaştırma işlevi bununla da yetinmeyerek toplumsal değişmeye ve gelişmeye katkıda bulunacak bireyler yetiştirmeye çalışır (Kızılloluk 2013: 54-55).

Toplumsallaşma işlevinden hareketle tek tip sosyalleşmeden bahsedemeyiz. Bireyler içinde buldukları durumları kendi süzgeçlerinden geçirerek benimsemektedir. Böylelikle bireyler toplumdan kopmamakla birlikte özgün yapılarını da açığa çıkarırlar. Her birey aynı eğitimi almış olmasına rağmen her birey kendine özgü davranış sergiler.

2.2. Din ve Din Eğitimi

İnsan var olduğu günden bugüne din vardır. Dinsiz bir topluma şimdiye kadar rastlanmadığı bilinmektedir. İnsanın inanca olan eğilimi fitratında var olduğu için onun inanmama gibi bir özgürlüğü yoktur, mutlaka bir şeylere inanır. Ancak insan inanacağı şeyin seçiminde özgürdür. Önemli olan insandaki bu inanma eğilimini beslemek, yanlış biçimlendirmemektir (Aydın 2017: 57). Birey din hakkında bilgisini artırdıkça, davranışlarını yönetme ve kontrol etme becerisini geliştirecektir (Doğan, Ege 2015: 99). Peki, biz dini nasıl öğreneceğiz diye sorarsak burada din eğitimi devreye girmektedir. Din eğitimi kısa bir tanımlama şu şekilde yapılabilir: Bireyin dini davranışlarında kasıtlı bir şekilde ve kendi yaşantıları yoluyla olan istedik değişme meydana gelmesi sürecine din eğitimi denir (Tosun 2012: 23). Din eğitimiyle bireyin toplumda olgun bir insan olarak yerini alması, toplumun değerlerine, kendi tabiatına ve evrensel gerçeklere uygun bir biçimde yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Yılmaz 2003: 72). Din eğitimi veren eğitim kurumlarının başında gelen imam hatip liselerinde, bireyler bu dini bilgileri daha erken yaşta, daha doğru bir şekilde ve daha yoğun öğrenirler. Din hayatın her alanında yer aldığı için bireyin topluma ayak uydurmasında veyahut bir konu hakkında nasıl davranılması gerektiği konusunda aldığı bu din eğitimi yol gösterici olur.

Din eğitiminin temel görevlerinden biri ise İslam kültürünü yeni kuşaklara aktarmak ve bireyleri dini açıdan bilinçli hale gelmesini sağlamaktır (Yılmaz 2004: 253). Bu bilgilerin sağlıklı bir şekilde öğrenilmesi ise şüphesiz devlet kontrolünde olan okullarda gerçekleşecektir.

Eğitimin din ile ilişkisi, dini kuralların bireyin davranışlarına yön vermesinden ileri gelmektedir. Dinin emir buyurduğu bazı hükümlerle, eğitim sisteminin istediği bazı davranışlar birbirini desteklemektedir. Bu durum bireylerin sosyalleşmesine

yardımcı olur. Örneğin din yalan söylemeyi yasaklarken eğitim de bunu desteklemektedir. Din temizliği emrederken eğitim sistemi de temizliğe önem vermektedir. Bu sebeple, öğrencilere helal, haram, yalan gibi kavramların öğretilmesinde, disiplinler arası yaklaşım esas alınmalıdır (Cafıoğlu 2007: 154-155).

Okullarda yapılan din eğitime din öğretimi denir. Din öğretimi okulda planlı ve programlı bir şekilde belirli amaçlar çerçevesinde dizgeli bir şekilde bireylerin din öğrenmelerine, yani dinle ilgili kalıcı izli davranış değiştirmelerine rehberlik etmek üzere yaşanılan süreci anlatmaktadır (Tosun 2012: 27).

Öğrenme ürünü olan davranış, bir şeyi veya birini sevmek, hoşlanmak yahut ondan nefret etme gibi duygusal boyutu ağır basan özellikte olacağı gibi, zihinsel işlemler gibi bilişsel veyahut yürümek, yazmak gibi psikomotor/devinişsel boyutu öne çıkan nitelikte olabilir. Bu üç boyuttan ağır basana göre o davranışa isim verilir. Bireyde gözlemlenen davranış değişikliği üç farklı şekilde olabilir.

- a-) Daha önce hiç göstermediği yeni bir davranış kazanır.
- b-) Başka biriyle kendinde var olan davranış sergileyebilir.
- c-) Daha önce öğrenmiş olduğu yanlış davranış düzeltebilir (Aydın 2017: 61).

Örneğin niçin namaz kıldığını ve nasıl namaz kılınacağını bilmek, derinden ve çok yönlü anlamlandırmak vb. bilişsel; namaz kılmayı istemek duyuşsal; namazı kılmak ise devinişsel davranışa ait örneklerdir (Aydın 2017: 97).

2.3. Okuldaki Din Eğitiminin Genel Hedefleri

1. Kendini gerçekteşirmede dinin katkısından yararlanma: Eğitimin temel hedeflerinden biri, bireyin eğitimle kendini gerçekteşirmesidir.

2. Toplumsal hayatın dini boyutuna uyum sağlama: İnsan toplumsal bir varlık olmasından dolayı insanın toplumsal bir gerçekliğ olan dini, doğru algılamaları, doğru yorumlamaları ve ona uygun tepki vermeleri önemlidir. Dinin neliği, toplumsal fonksiyonları ve din öğretimi konusunda doğru bilişsel, duyuşsal ve becerisel davranışları kazandırabilme

3. Dinin evrensel açısını kavrayabilme
4. Dini hakikatine uygun öğrenme
5. Ahlaki alanda dinin faydalarından yararlanma
6. Kültürün dini açısını özümseyerek onu ilerletecek güce sahip olma (Tosun 2012: 160-161).

2.4. Din Eğitiminin Tarihçesi

Osmanlı Devleti'nde II. Mahut döneminde başlayan eğitim ve öğretimde Batı sistemindeki yenileşme arayışları, Cumhuriyet döneminde kesin bir şekilde uygulamaya konulmuştur. 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır (Ayhan 2004: 18). Bu süreçte Din Eğitimi verilen kurumlara halkın yoğun bir teveccühü olmuştur. Okul araç gereçlerinin temin edilmesi, binaların yapımı vb. ihtiyaç durumları vatandaşların yardımıyla sağlanmıştır.

Bu anlamda vatandaşlar çok büyük fedakârlık göstermiştir. Vatandaşların evin tek ineğini satıp parasını vermesi, doğumundaki tek hediye bileziğini vermesi, kefen parasını vermesi gibi olaylar imam hatip liselerinin inşaatı için vatandaşların yaptığı fedakârlık örnekleridir (Güney 2016: 416-418).

1982 yılında Anayasaya bağlı olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu ders haline gelmiştir. Bunun dışında din eğitim ve öğretimi İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, vakıflar ve dernekler tarafından yürütülmektedir.

İlk olarak İstanbul' da 1924 yılında İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. 1933 yılında kapatılan fakülte 1949 yılına kadar kapalı kalmıştır. İlahiyat Fakültesi, daha sonraki yıllarda nitelik ve nicelik bakımından gelişerek öğretimine devam etmiştir. Bazı yıllarda farklı isimler verilse aynı çatı altında eğitime devam edilmiştir.

2.5. Türkiye’de Din Eğitiminin Alanları

Türkiye’nin bugünkü idari yapısını içerisinde din eğitimi faaliyetlerini amaç ve nitelikleri bakımından üçe ayırırız (Cebeci 1996: 113):

a- Genel Din Eğitimi: Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile yürütülen ilkokul ve ortaokul çağındaki çocuklara okullarda belirli düzeyde dini bilgi ve din kültürü vermeyi amaçlar.

b- Mesleki Din Eğitimi: Toplumun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmeyi ve dini konularda uzmanlığı amaçlayan bir eğitim şeklidir.

c- Yaygın Din Eğitimi: Diyanet İşleri Başkanlığınca her yaştan insanlara, temel dini bilgileri ve din kültürünü kazandırmayı hedefleyen, hutbe, vaaz, kurs, konferans vb. yollarla bu hedefe ulaşmak için yapılan çalışmalardır.

Mesleki anlamda din eğitimi verilen yerler ise imam-hatip liseleridir. Kısaca imam-hatip lisesi ve detayları şu şekildedir.

2.6. İmam Hatip Liseleri

1924 yılında Maarif Vekâletine bağlı olarak imam hatip liseleri açılmaya başlanmıştır. Ancak bu liseler yeni açılan bir kurum olmaktan ziyade Daru’l-Hilafe Medreselerinin isim ve program değiştirilmesi şeklinde oluşturulmuştur (Öcal 2011: 43). Ancak kısa bir süre sonra yani 1929 ve 1930 yıllarında imam hatip liseleri tamamen kapatılmıştır.

Bu kapatılmalar sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı, 1948 yılına kadar kanunla sorumluluğu dâhilinde olan din görevlisi yetiştirilmesi konusunda hiçbir tedbire başvurmamıştır. Milletimiz için çok önemli olan bu görev yıllarca ihmal edilmiştir. Bu ihmal sonucunda yenileri yetiştirilmediği için, yurdumuzda mesleki açıdan yeterli din hizmetlerinin sayısı giderek azalmış, kültür seviyesi düşmüş, zamanla hakiki bir görevli bulmak şöyle dursun, namaz kıldırarak, minberde hutbe okuyacak, vaaz kürsülerinde halkı bilinçlendirecek, cenazelerin teçhiz ve tekfinini yapacak kişileri bulmak adeta imkânsız hale gelmiştir. Hatta bazı bölgelerimizde cenaze işlerini yapacak kimsenin bulunmamasıyla cenazeler günlerce defnedilememiştir. Bir takım

batıl inançların bu boşluktan yararlanarak yayılmaya başlamıştır. Okullardaki öğrenciler büyük bir manevi buhran içine düşmüş, zararlı bir takım düşünce ve akımların tesiri altına girmiştir (Ayhan 2004: 342). Bu durum bize imam hatip lisesinin toplumun düzeni için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Bu süreç 1951 yılında imam hatip liselerinin açılmasıyla son bulmuştur.

İmam hatip okulları 1951’de, Adana, Isparta, Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, Maraş olmak üzere yedi ilde öğretime başlamıştır (Ayhan 2004: 192). İlerleyen yıllarda bu okulların sayısı artarak devam etmiştir. Günümüzde bu sayı 1604’e ulaşmıştır (DW, 2019). Çeşitli dönemlerde bazı iktidarların baskıları sonucu imam hatip liselerinde azalma olsa da genel anlamda hep bir artış olduğu görülmektedir.

İmam hatip liseleri dini hizmetlerin yerine getirilebilmesi için görevli elemanları yetiştirmek üzere Din Öğretimi, İmam Hatiplik ve Kur’an Kursu Öğreticiliği alanında hem mesleğe hem yüksek öğretime hazırlayan kurumlardır. Öğretim süresi 4 yıldır. Meslek dersleriyle beraber genel liselerde okutulan derslerde okutulmaktadır. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini değerlendirmek amacıyla seçmeli derslere de yer verilmiştir (Doğan 2011: 234).

İmam hatip lisesinin eğitim öğretim programları sosyalleşmenin en temel dayanak noktasıdır. Eğitim öğretim esaslarını bilmek bu liselerin sosyalleşme düzeyini anlamamız açısından önemlidir.

İmam hatip lisesinin eğitim öğretim esasları şu şekildedir:

- İmam hatip liseleri milli birer din eğitimi grubudur.
- İmam hatip liselerinde eğitim öğretim çalışmaları, milli bir ortam içerisinde yürütülür.
- İmam hatip liselerinde uygulamalı ahlak eğitimi verilir.
- İmam hatip liseleri müspet zihniyet kazandırmayı amaç bilir.
- İmam hatip liseleri, öğrencilerine iyiyi, güzeli, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlık ve kabiliyetini kazandırır.

- İmam hatip lisesi öğrencilerine metotlu verimli çalışma yollarını öğretir, araştırmacı düşünceye sevk eder.

- İmam hatip liseleri imam hatip adaylarını, fert ve toplum sağlığı açısından örnek olacak şekilde yetiştirir.

- İmam hatip liseleri öğrencilere çalışmanın bir ibadet ve milli bir haslet olduğunu benimsetir (Çınar 2013: 196).

Milli Eğitim Bakanlığının 1981 yılında hazırladığı raporda ulaşılan sonuçlardan bir tanesi de orta öğretim kurumları içerisinde milli birlik ve bütünlüğe ters düşen davranışlar gösteren bireylerin imam hatip okullarında daha az bulunduğu yönündedir (Ayhan 2004: 326).

2.6.1. İmam Hatip Liselerinin Amaçları ve Sosyal Fonksiyonları

İmam hatip okulları her ne kadar açılış amacı din görevlisi ihtiyacını karşılamak olsa da okulların topluma sağladığı en büyük kazanç, İslam kültürü, ahlak ve faziletinin hayatın her alanında yaygınlaştırılması, insanımızın manevi kimliğinin sağlıklı şekilde gelişerek güçlendirilmesi, moral değerinin yükseltilmesidir. İnançlı bir doktor, inanca bağlı bir yönetici, inanca bağlı bir komşu... Özetle toplumun bütün birimlerine yayılan inanca bağlı bir kimlik...(Cebeci 1996:157).

Dini bilgi yetersizliği sonucu oluşan yanlış dini cereyanların önlenmesi ve milli bütünlüğümüz yönünden zarar görülmemesi açısından imam hatip liselerinin önemi büyüktür.

Yapılan araştırmalar ve çalışmalar sonucunda imam- hatip liselerinin çok önemli olan dört görevi vardır.

1-) Toplumda oluşan bilgili, ufku geniş ve kültürlü din görevlisi ihtiyacını gidermek

2-) Toplumda dini konularda ortamın hoşgörü ve anlayış çerçevesinde oluşmasını sağlamak

3-) Eğitimde fırsat ve imkân eşitliğine fayda sağlamak

4-) Din konusundaki yanlış tutumlar ve bu tutumların doğurduğu kuşku ve güvensizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamaktır (Cebeci 1996: 158).

Sosyal bir kuruluş olan okul, toplumun ihtiyaçlarına, imkânlarına ve şartlarına göre toplumla etkileşimde bulunur. Okul politikaları toplumdan bağımsız şekilde oluşturulamaz. Politikaların uygulamaları devlet tarafından korunur. Burada okullara düşen esas vazife toplumun birlik ve beraberliğinin sağlanması ve yeni gelişmelere açık olmasıdır. Toplumlar yeniliklere ayak uydurmayan okullarla bağını zamanla koparacaktır. Böylelikle okul ve toplum arasındaki sosyal düzen bozulacaktır. Sosyal düzenin sağlanmasında etkili okullardan bir tanesi de imam hatip liseleridir.

Genel olarak imam hatip liselerinin amacı hem yüksek öğretime hem mesleğe hazırlayıcı programlar uygulayarak, Kur'an kursu öğreticiliği ve hatiplik gibi dini hizmetlerin yerine getirebilmesi için lise seviyesinde, alanında eğitim görmüş bireyler yetiştirmektir.

“Bu nedenle İmam Hatip Liseleri;

- 1. Anayasa nizamına bağlı, Türk Milli Eğitimin amaçları benimsenmiş ve bunları uygulamaya hazır,*
- 2. Milli ahlakın icaplarını samimiyetle yaşayıp yerine getiren ve milli bünyemizde zararlı akımlar karşısında uyanık,*
- 3. Dinin ve ahlakın gereklerine inanarak yaşayıp yerine getiren birer aydın,*
- 4. İlmi görüş ve anlayış kazanmış, bilgilerini mesleki alanda kullanma yolları öğrenmiş*
- 5. Çalışkan mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmete hazır,*
- 6. Toplum kalkınmasında çevresine kültürel, ekonomik ve sosyal yönden katkıda bulunan*
- 7. Yaşayış ve çevresine tesiri bakımından örnek tutulmaya layık*
- 8. Programla müfredatı tesbit edilen bilgi, maharet ve kültürü kazanmış*
- 9. İnsanlığı, insanları seven ve anlayan, davranışlarında her şeyden önce eğitici olduğu şuuruna sahip, bedence ve karakterce sağlam, güvenilir meslek adamı olarak yetiştirmekle görevlidir” (Tunç 1989: 213-214)*

2.7. İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Amaçları

Öğretim programları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim

seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde aşağıdaki amaçlara ulaşmaya yöneliktir:

Okulöncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek

1. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak

2. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak

3. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak (Meb 2018: 4-5)

2.8. İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Perspektifi

Temel amaç olarak eğitim sistemimiz yetkinlikler ve değerlerimiz ile bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip kişiler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Öğretim programı ile birlikte bilgi, beceri ve davranışlar kazandırılmaya çalışılırken bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü oluşturan bağlantı ve ufuk işlemini gören değerlerimiz ve yetkinliklerdir. Değerlerimiz geçmişten günümüze toplumumuzun milli ve manevi olarak dünden bugüne ulaşmış kaynaklarını geleceğe aktardığımız öz mirasımızdır. Bu mirasın yaşama ve insanlık ailesine katılmasını ve fayda vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimiz de yetkinliktir. Bu açıdan değerler ve yetkinlikler ayrılmaz bir bütün ve asli parçayı oluşturur. Güncel hayatta yapılan bilgi, beceri ve davranışlar sürekli gözden geçilerek duruma göre güncellenerek yenilenir (MEB 2018: 5).

2.8.1. Değerlerimiz

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada, eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. “Eğitim programı”; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: Adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır (MEB 2018: 5-6).

2.8.2. Yetkinlikler

Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ)

belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemede ve aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

1) *Anadilde iletişim: Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.*

2) *Yabancı dillerde iletişim: Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır. Yabancı dillerde iletişim, aracılık etme ve kültürlerarası anlayış becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, bireyin sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgilerine bağlı olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları ile farklı diller arasında değişkenlik gösterecektir.*

3) *Matematikselsel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler: Matematikselsel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematikselsel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır. Sağlam bir aritmetik becerisi üzerine inşa edilen süreç, faaliyet ve bilgiye vurgu yapılmaktadır. Matematikselsel yetkinlik, düşünme (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunmanın (formüller, modeller, kurgular, grafikler ve tablolar) matematikselsel modlarını farklı derecelerde kullanma beceri ve isteğini içermektedir.*

Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır.

4) *Dijital yetkinlik: İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.*

5) *Öğrenmeyi öğrenme: Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkânları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır. Yeni bilgi ve beceriler kazanmak, işlemek ve kendine uyarlamak kadar rehberlik desteği aramak ve bundan yararlanmak anlamına da gelir. Öğrenmeyi öğrenme, bilgi ve becerilerin ev, iş yeri, eğitim ve öğretim ortamı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılması ve uygulanması için önceki öğrenme ve hayat tecrübelerine dayanılması yönünde öğrenenleri harekete geçirir.*

6) *Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.*

7) *İnisiyatif alma ve girişimcilik: Bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder. Yaratıcılık, yenilik ve risk almanın yanında hedeflere ulaşmak için planlama yapma ve proje yönetme yeteneğini de içerir. Bu yetkinlik, herkesi sadece evde ve toplumda değil, işlerine ait bağlam ve şartların farkında olabilmeleri ve iş fırsatlarını yakalayabilmeleri için aynı zamanda iş hayatında desteklemekte; toplumsal ve ticari etkinliklere girişen veya katkıda bulunan kişilerin ihtiyaç duydukları daha özgün bilgi ve beceriler için de bir temel teşkil etmektedir. Etik değerlerin farkında olma ve iyi yönetişimi desteklemeyi de kapsar.*

8) *Kültürel farkındalık ve ifade: Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin öneminin takdiridir (MEB 2018: 6-8).*

Öğretim programlarını incelediğimiz zaman bireyin temel anlamda ihtiyaçlarını kazanacağı bilgi ve becerileri, ilk esas olarak belirlenmiştir. Bunun üzerine bu program sağlıklı bir yaşamla birlikte, kendini geliştirmiş toplum içinde var olan ve toplumun maddi-manevi değerlerine sorumlulukları çerçevesinde sahip çıkan ve gelecek kuşaklara aktaran bir birey yetiştirmek üzere oluşturulmuştur. İnsan sadece kendi dilini konuşan, kendi kültürünü yaşayan bir toplum içerisinde bulunmamıştır. Özellikle son zamanlarda teknoloji ile beraber kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle farklı toplumlara ve kültürlere sahip insanlar arasındaki etkileşim artmıştır. Birçok yabancı kişi turizm eğitim vb. amaçlarla ülkemize gelmiştir. Bunun sonucu olarak sadece ana dille yetinmeyip sosyalleşmeyi daha ileri boyuta taşıma amacıyla programlarda yabancı dil yeterliliğine de önem verilmiştir. Kendini bilgi ve beceri alanında yeterli donanıma sahip bir şekilde yetiştiren bireylerden, vatanının değerlerine sahip çıkarak onu daha iyi seviyeye taşımak için elinden geleni yapması hedeflenmiştir.

Bireyin, tüm bu bahsettiğimiz şeyleri yapabilmesi için bilimi yakından takip etmesi ve teknolojik gelişmelere ayak uydurması gereklidir. Edindiği bilgi ve becerileri günlük yaşama dâhil etmelidir. Bir problemle karşılaştığı zaman onu çözme gayreti ve bilgisine sahip olmalıdır.

2.9. Fıkıh Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Fıkıh dersi Öğretim programı beş üniteden oluşmaktadır. Fıkıh dersi öğretim programı ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan " Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine" uygun olarak öğrencilerin;

- *Fıkıh ilminin Müslüman'ın günlük yaşamındaki önemini fark etmesi,*
- *Fıkıh ilminin temel ilke ve konularının açıklanması,*
- *Fıkıh ilminin tarihi sürecini ve temel kaynaklarını açıklaması,*
- *İbadetlerin yapıları ile ilgili hükümleri açıklaması ve ibadetleri uygulaması,*
- *Sosyal hayatta kişiyi ilgilendiren meselelere duyarlı olması,*
- *Sosyal hayatın değişimine bağlı olarak ortaya çıkan yeni durumları, Kur'an-ı Kerim ve sünnetin rehberliğinde fıkhi mirasımızdan faydalanarak yorumlaması amaçlanmaktadır (MEB 2018: 15)*

Öğretim programında da bahsedildiği gibi derslerin birbirinden bağımsız olarak tek bir parça halinde olması mümkün görülmemektedir. Fıkıh dersine baktığımız zaman içinde hadis tefsir vb. bilimlere dayanak oluşturduğu için birbiri ile bağlantılı olacaktır. Fıkıh dersinin içeriği ahlak, ibadet ve sosyal yaşama dair konular içermektedir. İslami bir ölçüyle kişilerin günlük hayatlarını şekillendirmesi için fıkıh dersleri önemlidir. Kişinin sosyal yaşamında karşılaştığı yeni durumlarda Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde fıkhi yorumlar getirmesi, kişinin aldığı fıkıh dersinin amacına ulaşmasını sağlayacaktır.

2.10. Tefsir Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Allah'ın (c.c.) muradını, beşerin idraki oranında ortaya koymaya çalışan tefsir; Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını hedefleyen ve bununla ilgili yöntem ve teknikleri ortaya koyan ilim dalıdır. Tefsir, Kur'an-ı Kerim'i sistematik bir şekilde yorumlayarak diğer dinî ilimlere kaynaklık etmektedir. Bu bakımdan İslam dininin anlaşılması için geliştirilmiş disiplinler arasında tefsirin ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılabilmesi için Peygamberimizin sünneti, sahabe'nin Kur'an'ı anlama biçimi, vahyin indiği dönemin tarihî şartları ile Arapçanın özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Tefsir ilmi, bunları yerine getirerek ayetlerin anlamlarını doğru bir şekilde ortaya koymayı

amaçlamaktadır. Müslümanlar, tefsir ilminin ortaya koyduğu veriler sayesinde Kur'an-ı Kerim'i daha kolay anlama ve içselleştirme imkânı bulmaktadır.

Tefsir Dersi Öğretim Programı ile Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin İslam kültürünün önemli bir unsurunu oluşturan tefsir geleneğinden yararlanarak Kur'an-ı Kerim'i tanımaları ve anlamaları için gereken temel becerileri kazanmaları, ayrıca diğer dinî ilimleri de daha iyi kavramaları hedeflenmiştir (MEB 2018: 25).

İslam dininin sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için tefsir ilmini iyi bilmek gerekir. Birey bu ilim sayesinde Kur'an-ı Kerimi daha kolay bir şekilde anlayarak içselleştirecektir. İnsanlar arasındaki sosyal düzenin, huzurun ve barış ortamının sağlanması için bu çok önemlidir.

2.11. Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde diğer dinler hakkında bilgi sahibi olmak büyük önem arz etmektedir. Din hizmeti verecek olanların da genel kültüre ilave olarak dünya üzerinde yaşayan belli başlı dinleri tanıma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyacı en verimli şekilde karşılayacak olan ders, Dinler Tarihi dersidir.

Dinler Tarihi dersi, din görevlileri için hem genel kültür hem de mesleki açıdan önem arz etmektedir. Günümüzde iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, farklı din mensuplarının ve kültürlerinin bir araya gelme ve karşılaşma ihtimallerini artırmıştır. Hatta kültürler iç içe yaşamaktadır. Bu durumda, toplumu din konusunda aydınlatma görevini yerine getirecek ve din hizmeti sunacak olanların İslam dışındaki dinler hakkında yeterli bilgi edinmeleri gerekmektedir.

Dinler Tarihi; dinlerin inanç, ibadet ve ahlaki yönlerini, metodu ve amacı gereği objektif olarak ele almayı, dinî fenomenleri deskriptif (betimleyici) yöntemle tanıtmayı amaçlayan bir bilim dalıdır.

Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programı; Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin fenomolojik (olgusal) yaklaşımla dinlerin inanç, ibadet ve ahlaki yönlerini tanımalarını, birlikte yaşama kültürü kazanmalarını ve kendi inançlarını içselleştirmelerini hedeflemektedir (MEB 2018: 35).

Gelişen teknoloji ile birlikte dünya artık küreselleşmiş ve küçük bir köy haline gelmiştir. Bu durum farklı kültür ve dinlere mensup insanların karşılaşmalarını da kaçınılmaz hale getirmiştir. Bireyin farklı din mensupları ile sağlıklı iletişim kurma ve birlikte yaşama becerisi kazanması için dinler tarihi dersi büyük önem arz etmektedir.

2.12. Hadis Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Hadis; Peygamberimizin söz, fiil ve takrirlerini ifade eden bir kavramdır. “Hadis” aynı zamanda hadisleri tespit etmeye, nakletmeye ve anlamaya yönelik ilim dalının da adıdır. Peygamberimizin örnekliğini kavramak, İslam dinini doğru anlayıp hayata aktarmada son derece önemlidir. Kur’an-ı Kerim ile birlikte dinî hayatımızın temel yapısını oluşturan hadis ve sünnet, bireylerin ve özellikle ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin ahlaki gelişimlerine katkı sağlayan zengin bir kaynaktır.

Hadis, geçmişte olduğu gibi günümüzde de dinî hayatın pek çok konusunu bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden meslek alanı itibarıyla toplumla sürekli diyalog içinde bulunacak din görevlilerinin, bu alandaki doğru bilgiye herkesten daha çok ihtiyacı olduğu açıktır.

Hadis Dersi Öğretim Programında; hadis ve sünnetin kavramsal düzeyde tanımlanması, tarihî süreç içerisindeki gelişiminin tanıtılması, dinî kültür içindeki yerinin ve toplum hayatındaki öneminin kavratılması amaçlanmıştır. Programın hazırlanmasında, hadis ve ilgili bilim dallarından elde edilen bilgiler göz önünde bulundurulmuştur (MEB 2018: 45).

Dinin emir ve yasaklarını doğru bir şekilde uygulamanın yolu, Peygamberimizin (sav) sünnetine tabi olmaktan geçer. Bu nedenle bir Müslüman için rol model olan Hz. Muhammed (sav), bireyin sosyal yaşamdaki düzeni için büyük önem oluşturur. Hz. Muhammed’i (sav) ve hadisleri daha iyi anlamada hadis dersleri önemli bir etmendir.

2.13. Akaid Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Kur’an-ı Kerim’e göre bütün peygamberlerin tebliğ ettiği akidenin temeli tevhid inancına dayanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de “İslam” olarak adlandırılan bu inancın omurgasını tevhid, nübüvvet ve ahiret inancı oluşturmaktadır. Akaid; İslam dininin temel esasları, inanılması zaruri hükümleri manasına gelir. Akaid aynı zamanda bu temel esaslardan bahseden ilmin de adıdır. Akaid ilminin amacı, iman esaslarını naklî ve akli delillerin yardımıyla temellendirerek kişinin imanını taklitten kurtarıp tahkike ulaştırmak ve doğru yolu arayanları irşat etmektir. Bu bağlamda akaid ilmi, İslam dininin doğru anlaşılması ve yorumlanmasına önemli katkı sağlayan disiplinlerden biridir. Dinî düşüncenin şekillenmesinde, Müslümanın olgu ve olaylara bakışında akaid ilmi önemli bir yere sahiptir (MEB 2018: 56).

İslam dininin doğru anlaşılması ve uygulanması için akaid ilmi çok önemlidir. Akaid ilmi, bireyin yaşamını tevhid inancı çatısı altında birleştirerek, akli ve nakli deliller yardımıyla bireyin doğruya ulaşmasını sağlar.

2.14. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Anadolu imam hatip liseleri 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu 32. Maddesinde bu okullar; imamlık, hatiplik, Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesiyle görevli elemanları yetiştirmek üzere "hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları" olarak tanımlanmaktadır.

Din görevliliği; alan bilgileri yanında, bu bilgileri başkalarına aktarmaya yardımcı olacak özel yöntem ve teknikleri bilmeyi gerektiren bir meslektir. Her meslek grubunda olduğu gibi din görevliliğinin de hem bilgi hem de uygulama yönü bulunmaktadır. Din görevliliğinin bilgi yönünü, Anadolu imam hatip lisesi öğretim programlarında bulunan meslek dersleri, genel kültür dersleri ve seçmeli dersler; uygulama yönünü ise Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi oluşturmaktadır.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının hazırlanmasında eğitim bilimlerinin, din eğitimi biliminin ve iletişim biliminin araştırmaya dayalı olarak ürettiği yenibilgiler göz önünde bulundurulmuştur. Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine din görevliliği formasyonu kazandırmayı amaçlayan Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programında altı ünite yer almaktadır (MEB 2018: 77).

Dini bilgilerin aktarımında iletişim çok önemlidir. Din hizmetleri veren görevlilerin toplumla iyi bir iletişim kurması gerekir. Bu iletişimin doğru bir şekilde sağlanmasında Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin önemi büyüktür.

2.15. Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Temel Dinî Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde belirtilen "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları"na uygun olarak öğrencilerin;

- *İslam'ın iman esaslarını kavraması,*
- *İslam'ın temel ibadetlerinin yapıları açıklaması,*

- İslam'ın temel ahlaki ilkelerini kavraması,
- İslam ahlakının kaynağının Kur'an ve sünnet olduğunu fark etmesi,
- Allah'a, Peygamberimize, Kur'an-ı Kerim'e ve insanlara karşı sorumluluklarını fark etmesi amaçlanmaktadır (MEB 2018: 88).

Bu genel amaçlar incelendiğinde bireyin kendi ahlaki gelişimini tamamlaması, sosyal düzenin devamı için bireyin yapması gereken sorumlulukları fark etmesinde temel dini bilgiler dersi önemli bir faktördür.

2.16. Siyer Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları

Siyer; Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini konu alan ilim dalının adıdır.

Peygamberimizin hayatına ve şahsiyetine duyulan ilgi; Kur'an-ı Kerim'in, İslam dininin ve Müslümanların ona verdiği önem ve değerden kaynaklanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimizin âlemlere rahmet olarak güzel ahlak üzere gönderildiği ve son peygamber olduğu bildirilmektedir. Onun, ilahi emir ve yasakları tebliğ ederek fertleri ve toplumları arındırmakla, onlara kitap ve hikmeti öğretmekle görevlendirildiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle Peygamberimize itaat edilmesi, onun örnek alınması ve herkesten çok sevilmesi emredilmektedir.

Peygamberimiz herkes için hayatın tamamını kuşatan ideal bir örnektir. Onun, her insanın uyabileceği yalın ve yaşanabilir bir hayat örneği vardır. O, Kur'an'ın esaslarına göre yaşayan en güzel model olmuştur.

Siyer Dersi Öğretim Programı geliştirilirken Kur'an-ı Kerim, hadis, siyer ve tarih kaynakları esas alınmıştır. Öğrencilerin, Peygamberimizi daha iyi tanıyabilmeleri ve İslamiyet'i anlayabilmeleri için Arap Yarımadası'nın risalet öncesi sosyal ve dinî durumu, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vahiy öncesi hayatı, İslam'ı tebliği, Mekke'de verdiği mücadele, Medine'de çok yönlü bir lider oluşu ile buna bağlı gelişmeler ve örnek kişiliğiyle ilgili bilgiler verilecektir (MEB 2018: 97)

Dinin kültür üzerindeki en önemli noktalarından biri de dinin benimsenmesi ve dine yönelmede peygamberlerin rehberlik etmesidir. Özellikle yeni dini inançların benimsenmesinde ve köklü değişikliklerde peygamberlerin ve dini önderlerin etkisi çok büyüktür. Tarihte Peygamberimizin (sav) Mekke ve Medine'de yapmış olduğu dini değişimle birlikte köklü kültürel değişimlerin olması bunun en büyük örneklerindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İMAM-HATİP LİSESİ KİTAPLARININ İNCELEMESİ

Bu bölümde imam hatip liselerinde okutulan alan kitapları incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda sosyalleşme olayının gerçekleştiği cümleler tespit edilmiştir. Tespit edilen cümlelerin sosyalleşmeyi nasıl belirttiği açıklanmıştır.

3.1. Siyer

Siyer dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

-İslamiyet öncesi Arap Yarımadası'nın coğrafi, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik yapısını ve dinî özelliklerini tanıtır (MEB 2018: 101).

-İslamiyet öncesi Hicaz'ın tarihi, dinî, sosyal ve kültürel hayatını tanıtır (MEB 2018: 101).

-Peygamberimizin aile bireyleri ile ilişkilerini ideal bir model olarak benimser (MEB 2018: 102).

-Peygamberimizin nübüvvet öncesi erdemli davranışlarını kendine örnek alır (MEB 2018: 102).

-Peygamberimizin İslam'a davet sürecini ve davet metodunu açıklar (MEB 2018: 102).

-Akabe Biatları'nın Yesrib'de İslam'ın yayılışı açısından önemini kavrar (MEB 2018: 102).

-Hicretin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel sonuçlarını irdeler (MEB 2018: 103).

-Medine'de İslam toplumunun oluşum sürecini açıklar değerlendirir (MEB 2018: 104).

-Peygamberimizin diğer din mensuplarıyla ilişkilerinin dayandığı ilkeleri kavrar (MEB 2018: 104).

-Peygamberimizin ahlaki özelliklerini hayatında uygulamaya istekli olur (MEB 2018: 104).

10. Sınıf Siyer ders kitabında, 4 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası” başlığını taşıyan 1. ünite de sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Hz. Muhammed’e (sav) inanmak onun yaşama tarzını da bilmemizi gerektirir. Onun ailesiyle, ashabıyla, toplumla ve diğer insanlarla ilişkilerini, kendi hayatındaki yaşantı şeklini öğrenmek, İslam’ı anlamamızı ve yaşamamızı kolaylaştırır (Çolak 2017: 12). Peygamberimizin yaşama tarzını benimseyen Müslümanlar ise sünnet çerçevesi altında birleşerek sosyalleşme eylemini gerçekleştirmiş olacaktırlar.

Peygamberimize tabi olan bizlerin de kalplerinin belirli bir millete mensup olmaktan ziyade tüm Müslüman milletleri içine alacak kadar geniş olmalıdır (Çolak 2017: 20). Müslümanları, topluluk bilinciyle tek bir çatı altında birleştirerek sosyalleşme kavramına işaret edilmiştir.

Araplarda cahiliye dönemi kültür özellikleri şifahi gelenekle dilden dile aktarılarak gelmiştir. En önemli aktarma şekli şiir biçiminde olmuştur (Çolak 2017: 21). Nesillerin kültürlerini geleneklerini dilden dile aktarılması kastedilerek sosyalleşmeye değinilmiştir.

Araplarda coğrafı ve iklim şartlarına göre değişen yaşam biçiminde gelenekler etkili olmuştur. Böylelikle kabile içindeki düzen şehir ve çölün yapısına göre değişmiştir (Çolak 2017: 22). Yaşam biçiminin, gelenekler tarafından etkilenmesine değinilerek gelenek çatısı altında sosyalleşmeye değinilmiştir.

Araplar komşu medeniyetler ve devletlerle sürekli etkileşim içinde bulundular. Böylelikle birçok adet ve gelenek edindiler. Bu gelenekleri sorgulamadan direk atalarından gördükleri gibi aldılar (Çolak 2017: 23). Direk atadan gördükleri gibi

alması taklit etmeye girer ve tek düze toplum anlayışına götürerek yine sosyalleşmeyi ifade eder.

Şairler Mekke civarında kurulan panayırları gezerek şiirler okurlardı. Şiirlerde çoğu zaman inanışları, göçebe yaşayış biçimini, sevgiliye olan duygularını ve yiğitlikleri anlatırlardı (Çolak 2017: 26). Şairlerin Mekke'yi gezerek insanlara inanışlarını öğretmesi, bilgilendirmesi, kültürün aktarılması ve yaşanması için bir önem arzemiş, böylelikle de sosyalleşmeye değinilmiştir.

Dumetülcentel ve Ukaz panayırlarında ticari, sosyal, siyasi ve ebedi faaliyetler yapılmasına izin verilirdi. Kurulan panayırdaki edipler ve hatipler yarışmalar yapardı. Kâhinler gelecekteki haber verirken tabipler çeşitli hastalıkların tedavisini anlatır ve çeşitli sorunlar çözüme kavuşturulurdu (Çolak 2017: 28). Toplum bir bütün halinde panayırlarda bulunması ve toplumun birbirinden maddi ve manevi istifade etmesinin belirtilmesiyle sosyalleşmeye değinilmiştir.

“Hz. Peygamberin Risalet Öncesi Hayatı” başlığını taşıyan 2. üniteye sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Peygamberimiz (sav) Hz. Hatice'nin vefatından sonra farklı zamanlarda hep onu yâd etmiştir. Hanımlara sadakat ve yâd etme noktasında Peygamberimizi (sav) örnek alan İslami toplumlar, aileyi en güçlü yapı olarak yaşatmaya devam etmişlerdir (Çolak 2017: 46). Aile kültürel mirasın aktarımında en etkili kurumlardan biri olduğu için onun devamı ve yaşaması kültürün aktarımı ve dolayısıyla toplumun sosyalleşmesi için önemlidir.

Allah'ın bizlere vermiş olduğu ömür emanetini en güzel şekilde yaşayarak teslim etmek için Peygamberimizi (sav) rol model olarak almalı onun üstün ahlakıyla ahlaklanmalıyız. Bu sayede çevremizde, ailemizde ve okulumuzda ve toplumun birçok kesiminde sözüyle, davranışıyla insana güven veren bir insan olmak mümkündür (Çolak 2017: 47). Peygamberimizin (sav) rol model olarak benimsenmesi ile başlayan süreçte onun yaşamına benzemek için gayret sarf edilmesi ve inananların aynı paydada buluşması sosyalleşmenin bir örneğidir.

“Risaletin Mekke Dönemi” başlığını taşıyan 3. üniteye sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: İlk Müslümanlar arasında çok farklı sosyo-ekonomik seviyede insanlar vardı. Mekke'nin en önde gelenleri olduğu gibi yoksul ve kölelerden de iman

edenler vardı. Her kesimden İslam'ın seçilmesi müşrikleri telaşlanmaya ve ciddi tedbirler almaya sevk etti. Çünkü en önemli geçim kaynakları olan putların elinden gitmesinden korkuyorlardı (Çolak 2017: 64). Her kesimden insanın bir arada yaşaması bize sosyalleşmeyi gösterir.

Mescidin yanında kurulan Suffe mektebinde fakirler, kimsesizler ve kalacak yeri olmayan Müslümanlar eğitim görmek için kalıyorlardı. Suffe ehlinin tüm giderleriyle Peygamberimiz (sav) yakından ilgilenirdi. Yesrib'de yapmış olduğu mescit bir merkez niteliğindedir. Rasulullah ashabıyla en önemli hadiseleri burada istişare eder, elçileri orada kabul eder ve toplumun tüm sorunlarını orada çözüme kavuştururdu (Çolak 2017: 84). Suffe'nin toplumsallaşmada çok önemli bir payının olduğu görülmektedir. İnsanlar burada problemlerini çözüp hayatlarını hep beraber dayanışma içinde devam ettirebilmektedirler.

“Risaletin Medine Dönemi” başlığını taşıyan 4. üniteye sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti sonucu Medine'de yeni bir sistem oluşturuldu. Muhacir ve Ensar arasındaki kardeşlik Medine'nin tümüne yayıldı. Bütün Müslümanlar hangi statüde olursa olsun birbiriyle kaynaştılar. Kabilecilik, kan davası ve ırkçılık anlayışları da bu kardeşlik sayesinde yok oldu. İslam toplumları bu kardeşliği örnek alarak en zor zamanlarında bile birbirlerine sıkıca bağlandılar. İslam dairesindeki görüş ayrılıklarını, mezhepleri ve farklı düşünceyi bir zenginlik kabul ederek bölme ve ayrıştırma çalışmalarına itibar etmediler (Çolak 2017: 90). Farklı görüş ve düşüncede olan Müslümanların kardeşlik çatısı altında birleşmesi sağlanmıştır. Bu nokta sosyalleşmenin en büyük örneklerindedir.

Yapılan kardeşlik anlaşmasıyla birlikte Ensar'dan maddi olarak durumu iyi olan her bir aile muhacirlerden bir aileyi yanına alarak Medinelilerin de hayata alışmalarını sağlayacaktı (Çolak 2017: 94). Hayat düzeni farklı iki grubun birlikte yaşaması ve bu grupların hayat düzenine alışmasından bahsedilmesi sosyalleşmeye örnektir.

Peygamberimiz (sav) farklı inanç mensuplarının da dâhil olduğu toplantıda Medine'de farklı grupların birbiriyle ve yabancılarla olan ilişkileri düzenleyen bir metin hazırladı. Bu metin üzerinde de farklı inanç ve kabile temsilcilerini uzlaşmaya

ikna etti (Çolak 2017: 95). Yabancılarla antlaşma imzalanarak uzlaşa sağlanması ve iki farklı grup arasındaki ilişkilerin düzelmesi bize sosyalleşmeyi gösterir.

Hudeybiye Antlaşmasıyla birlikte Müslümanların sayısı artmıştır. Hz. Muhammed (sav) antlaşmanın getirdiği barış ortamı sayesinde İslam'ı çevre ülkelere ve Arap yarımadasına tanıtmış ve İslam'a davet etmiştir. Böylelikle bir güven ortamı oluşturulmuştur (Çolak 2017: 112). İslam'ın farklı bölgelere yayılarak insanların İslam'dan etkilenmesi ve güvenin oradaki insanların hayatına yerleşmesi sosyalleşmeye delil oluşturur.

Hz. Peygamberimiz (sav) münafıkları toplumdan dışlamadan onları ikna etmeye uğraşmış üzerinde kurduğu kuvvetli otorite sayesinde Müslümanlara gelebilecek tehlikeleri etkisiz hale getirmeye çalışmıştır (Çolak 2017: 119). Peygamberimizin münafıklar üzerinde otorite kurması ve onların davranışlarını etkilemesi sosyalleşmeye örnektir.

3.2. Dinler Tarihi

Dinler Tarihi dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

- Dinin insan hayatı açısından önemini fark eder (MEB 2018: 39).

- Dinler hakkında bilgi sahibi olmanın İslam'ı anlamadaki rolünü fark eder (MEB 2018: 39).

-İslamiyet'in doğuşu ve gelişimi ile ilgili tarihi süreci açıklar (MEB 2018: 40).

12. Sınıf Dinler Tarihi ders kitabında, 3 ünite sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“Dinler Tarihine Giriş” başlığını taşıyan 1. ünite sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Din insanların duygusunun harekete geçirerek insanı kötülükten alıkoyar ve iyiliğe teşvik etmeye çalışır. İnsan vicdanında din duygusu bir kontrol aracıdır. Din sayesinde insan bulunduğu sosyal çevre ile uyum içinde olur. İnsanın doğal çevreye zarar vermesi ilahi düzene karşı çıkmak gibi kabul görür (Kurt, Aykıt 2017: 17). Dinin

getirisi olarak sosyal çevreye uyumdan bahsetmesi, sosyalleşme olayına bir delildir diyebiliriz.

“İslamiyet” başlığını taşıyan 2. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: İnsanın yöneldiği her çeşit üstünlük ve mükemmellik, iyi kelimesiyle ifade edilir. İnsanın bütün çalışmalarında iyiyi aramak vardır. İnsanın aradığı iyiler sanatta güzellik, çalışmada başarı, bilimde doğruluk, sosyal hayatta yarar, dostlukta sevgi, ahlak ve erdemde mutluluktur (Kurt, Aykıt 2017: 37). İnsanın sosyal ilişkilerini devam ettirmesi ve insanın kendi öz benliğini tamamlaması için bazı hususlara değinilmiştir. Bu da sosyalleşmeye örnektir.

“Hint, Çin, İran Dinleri” başlığını taşıyan 4. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Sekiz Dilimli Yol’un parçalarından biri olan Doğru Meditasyon ve Doğru Muhakeme maddeleri, Budizm için eşyanın hakikatini anlamak için çok önemlidir. Bu bağlamda meditasyon ve uygulamaları zihin ve vücudun uygunsuz taleplerinin kontrol altına alınması sağlayan bir ritüeldir (Kurt, Aykıt 2017: 87). Vücudun taleplerinin kontrol altına alınmasıyla sosyalleşmeye değinilmiştir. Çünkü sosyalleşmenin bir unsuru da kişinin kendi gelişimini sağlamasıdır.

Konfiçyüs amaç olarak insanlar arasında uyumlu bir ilişkiyle yönetilen ideal ve sağlıklı olan bir toplum inşa etmeyi hedeflemiştir. Bunun için beş temel ilkenin toplumda sağlıklı bir şekilde oluşmasının gereğini söyler. Ahlaki olarak bir kişinin toplumsal yapıdaki yerini bu beş temel ilişki belirler. Karışıklığın önemli bir rolü olmakla birlikte büyüklere ve otoriteye, saygı ve itaat; küçüklere ise hoşgörü ve merhamet gerekir (Kurt, Aykıt 2017: 97). Toplumda sağlıklı bir düzenin oluşması için ilkelerden bahsedilmekte ve otoriteye karşı bunların uyulması beklenmektedir. Toplumsal düzenin ilkeler etrafında birleşmesi sosyalleşmeye örnek oluşturur.

3.3. İslam Tarihi

İslam Tarihi dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

Balkan ülkelerindeki Müslüman toplulukları dinî, sosyal ve kültürel değerleri ve Balkanlarda Müslümanların yaşadıkları temel sorunların açıklar (İTDÖP 2014: 12).

İslam dünyasının medeniyetler arası ilişkiler ve kültürel gelişmelere katkısının farkında olur (İTDÖP 2014: 12).

Türklerin İslamlaşma sürecini ve bu süreci hızlandıran etkenleri kavrar (İTDÖP 2014: 12).

Endülüs Müslümanlarının İslam kültür ve medeniyetine katkıları ve Batı kültür ve medeniyetine etkilerini fark eder (İTDÖP 2014: 9).

11. Sınıf İslam Tarihi ders kitabında, 1 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünite de geçen ifadeler şu şekildedir:

“İslam Tarihine Giriş ve Asr-ı Saadet Dönemi” başlığını taşıyan 1. ünite deki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Cahiliye döneminde sözlü rivayet esas alınmış, bilgi, ebedi ürünler ve hatıralar hafızalarda muhafaza edilerek nesilden nesile aktarılmıştır (Yıldırım 2017: 21). Sosyalleşmenin bir boyutu ise bilgilerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu yüzden sosyalleşmeye değinilmiştir.

Peygamberimiz (sav) Ensar ile muhaciri kardeş ilan etti. Böylelikle bir taraftan muhacirlerin sıkıntıları azalırken bir taraftan da din kardeşliği pekişmiş oldu.

Bu anlayışla birlikte kabilecilik anlayışı son buldu (Yıldırım 2017: 31). Kabilecilik anlayışının son bularak birlik ve beraberlik içinde farklı grupların yaşaması sosyalleşmeye en güzel örneklerden bir tanesidir.

3.4. Fıkıh Okumaları

Fıkıh Okumaları dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

- Sosyal değişim ile içihadın gerekliliği arasında bir ilişki kurar (MEB 2018: 20).

-Fıkhi mirasımızdaki ilkelerle güncel meselelerin çözülebileceğini kavrar (MEB 2018: 20).

-İslam'ın ekonomik hayat ile ilgili düzenlemelerini açıklar (MEB 2018: 23).

10. Sınıf Fıkıh Okumaları ders kitabında, 1 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünite de geçen ifadeler şu şekildedir:

“Oruç, Hac, Zekât” başlığını taşıyan 3. Ünite deki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Fakirler ve zenginler arasındaki toplumsal dengenin oluşması sağlayan aynı zamanda barış ve huzurun teminatı olan zekâttır. Kamu faydasına, ibadet aşkıyla katılım şuurunu yerleştirici bir kurum vazifesi görür (İşleyen 2017: 66). Fakirler ve zenginler arasında zekât bir köprüdür. Bu yüzden Müslümanlar arasındaki barışın en önemli dayanaklarından birisi zekâttır. Zekâtın toplum arasındaki barışı sağlamasıyla insanları aynı davranış üzerinde birleştirmesi sosyalleşmeye bir örnektir.

Hac'da geri kalmış ülkelerin temsilcisi ile gelişmiş ülke temsilcileri toplanarak yardımlaşma ve dayanışma odaklı görüşmeler yapabilirler. Dünyanın çok farklı yerlerinden gelen Müslümanlar tanışarak birlik ve beraberliği pekiştirir ve güç ve kuvvetlerini dünyaya gösterir. Aynı zamanda karşılıklı kültürel alışverişte de bulunurlar (İşleyen 2017: 74). Farklı ırklardan olan Müslümanların tanışarak birbirleri ile yardımlaşma ve dayanışmaları, kültürel alışverişte bulunmaları, birlik ve beraberliği sağlayarak kendilerini güçlendirmeleri, sosyalleşmenin en bariz örneğini oluşturur.

3.5. Hadis Metinleri

Hadis Metinleri dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

Namazın insan davranışlarına etkisi ile ilgili hadislerden örnekler verir (HMDÖP 2014: 9).

Dua, zikir ve tövbenin insan hayatındaki önemini kavrar verir (HMDÖP 2014: 9).

Giyim-kuşam ve yeme-içme ile ilgili davranışları hadislerden örnekler vererek açıklar verir (HMDÖP 2014: 11).

Hasta ve akrabalar ile iletişim kurmanın ve onları ziyaret etmenin önemini kavrar.

11. Sınıf Hadis Metinleri ders kitabında, 1 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünite de geçen ifadeler şu şekildedir:

“Sosyal İlişkilerle İlgili Hadisler” başlığını taşıyan 6. Ünite deki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Fakirlere, yetim ve öksüzlere bakmak, ilgilenmek dinimizin emirleri arasındadır. Az yemek yiyerek başka insanlara yardım edenler hem bu dünyada hem ahirette mutluluğa ulaşırlar (Güler 2017: 116). Dinimiz fakirlere yardımı emretmekle, insanlar arasındaki bağları kuvvetlendirmiştir. Yetim ve öksüz olan insanlarla ilgilenilmesi teşvik edilmiş böylelikle sosyal dayanışma sağlanmıştır.

Sıla-ı rahimin manası akraba ziyareti yapmak, onların hak ve hukuklarını muhafaza etmektir. Bu görev anne babadan başlayarak sırayla uzak akrabalara kadar uzanır (Güler 2017: 118). Akraba ziyaretleri dinimizde çok önemli bir boyutta olmakla birlikte sosyalleşmenin de zahir örnekleri arasındadır.

“Kişi dost ve arkadaşının yaşayış ve gidişatı üzerinedir. O halde her biriniz kiminle dost ve arkadaşlık yaptığına dikkat etsin” (Güler 2017: 120). Hadis-i şerifte dostlukların iki insan arasında olumlu ya da olumsuz etkilerinden bahsedilmektedir. Bu da bize sosyalleşmenin bir örneğini verir.

Samimi dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri gönüllerde bir sevgi bağı, toplumda sağlık ve huzurun oluşmasını netice verir. Hadislerde geçen komşuluk hakları ise şu şekildedir:

“Güler yüzle selamlaşmak, yardımına koşmak, hastalanınca ziyaret etmek, borç veya ödünç bir şey vermek, maddi ve manevi bir sıkıntıya düşünce gözetip kollama, sevinç ve kederine ortak olmak, ayıp ve kusurlarını örtmek, zarar vermemek, izni olmadan evinin güneş ve rüzgârını kesecek şekilde bina yapmamak, özellikle yapılan yemekten haberdar olması halinde bir miktar ikram etmek, komşusu ölünce cenaze namazını kılıp kabristana defnetmek.” (Güler 2017: 122). Hadislerde

komşunun komşu üstündeki birçok haklarından bahsedilmektedir. İnsanların bir arada yaşamasının ve sosyal hayattan kopmamasının önemi vurgulanmaktadır.

3.6. Hitabet ve Mesleki Uygulama

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

-Din hizmeti uygulamalarının toplumsal işlevini ve manevi değerini fark eder (MEB 2018: 81).

-Çeşitli merasimlere uygun dua yapar (MEB 2018: 85).

-Çeşitli merasimlere uygun konuşmalar hazırlar ve sunar (MEB 2018: 85).

-Cenazenin İslam geleneğine göre defin hizmetlerini yerine getirir (MEB 2018: 86).

11. Sınıf Hitabet ve Mesleki Uygulama ders kitabında, 5 ünite sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“Din Hizmetleri ve İletişim” başlığını taşıyan 1. ünite sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Din hizmetlerinde görev yapan kişiler irşad aracılığıyla İslam’ın doğru ve güzel şekilde insanlara ulaşılması için gayret gösterirler (Yaşaroğlu 2017: 13). Din hizmeti yapan kişilerin İslam’a dair bilgileri insanlara ulaştırması ve bu bilgilerin nesilden nesile aktarılmasını sağlaması sosyalleşmeye bir örnektir.

Dinimiz namazı günde beş defa cemaatle beraber kılınması için teşvik etmiş ve bayram ve cuma namazlarında da cemaatle namaz kılınması gerektiği üzerinde durmuştur. Böylece Müslümanların birbiriyle görüşüp yardımlaşmaları hedeflenmiştir (Yaşaroğlu 2017: 20). Namaz vesilesi ile insanların birbiri ile görüşüp yardımlaşmaları, birbirine destek olmaları sosyalleşmeye bir örnektir.

Din görevlileri cami dışında da gönüllü olarak çalışmaya devam etmeli hasta ziyareti, huzur evi ziyareti ve cezaevi ziyaretlerinde bulunmalıdır. Bu ortamdaki kişilere manevi açıdan destek olmalıdır. Böylelikle manevi desteğe muhtaç olan kişiler

yalnız olmadıklarını hisseder. Hasta ziyaretçiler sayesinde sıkıntılı anlarında bile hayata daha sıkı tutunmayı öğrenir (Yaşaroğlu 2017: 23). Din görevlilerinin toplumdaki manevi ihtiyacı olan insanların yardımına koşmaları ve onlara yardımcı olmaları, sosyal huzuru sağlaması açısından önemli bir örnektir. Bu da sosyalleşmeye delil oluşturur.

Dini hizmet yapan kişilerin konuşmaları, dinleyenlerin rahatsız olmayacağı bir üslupla olmalıdır. Peygamberimiz (sav), inkârcılarla bile medeni ilişkiler kurarak ölçülü, saygılı ve nezaketli bir üslupla konuşmuştur. Muhatap olan kişiye değer vermek ona saygı duymak tavrımızı doğal bir güzelliğe kavuşturur (Yaşaroğlu 2017: 27). Din hizmeti yapan kişilerin toplum içinde nasıl bir konuşma yapması gerektiğinden bahsetmesi sosyalleşmeye bir örnektir.

Hatip olan kişi toplumun orta seviyesini geçmeyecek şekilde güzel giyinmeli, saç ve sakalı güzel taranmış olmalı, vücudun temizliğine dikkat etmelidir (Yaşaroğlu 2017: 29). Hatibin toplum içerisinde nasıl bulunması gerektiğinden bahsederek sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

“Dini Hitabet” başlığını taşıyan 2. üniteye sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Peygamberimiz (sav) muhatapın anlama ve kavrama seviyesine uygun olarak konuşurdu. İnsanın anlayamayacağı bir konu hem bıkkınlık verir hem de yanlış anlamasına neden olabilir. Konuşmacı muhatapına göre üslup tercih etmelidir. Peygamberimiz (sav) muhataba göre uzun-kısa, basit-edebi ifadeler kullanırdı (Yaşaroğlu 2017: 41). Muhataba göre konuşma tarzından örnek verilerek insanlar arası ikili ilişkilerde nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Böylelikle sosyalleşmeye bir örnek verilmiştir.

Diksiyon ve vurgular caminin büyüklüğüne ve cemaatin sayısına ve konuya bağlı olarak ayarlanmalıdır. Argo ve şiveli kelimelerden kaçınılmalıdır (Yaşaroğlu 2017: 52). Konuşma tarzının ve şeklinin bulunan ortama göre nasıl şekil alınacağı üzerinde durularak sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

“Dini Hitabet Türü Olarak Hutbe ve Vaaz” başlığını taşıyan 3. üniteye sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Peygamberimiz (sav) ahabından farklı giyinmezdi. Hatta bir yabancı ahabı ile otururken gelmiş ve Peygamberimizi (sav)

fark edememişti. Zengin fakir ayrımı yapmadan herkesin hatırını sorar ve evlerine ziyarette bulunurdu (Yaşaroğlu 2017: 78). Peygamberimizin (sav) giyimine kadar toplum ile aynı olduğunun örnek verilmesi bize en güzel sosyalleşme örneğini oluşturacaktır. Aynı zamanda her statüdeki insanı ziyaret etmesi de konumuza bir delil oluşturur.

“Dini Merasimlerde Hitabet ve Dua” başlığını taşıyan 5. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Dua din hizmetlerinde önemli bir yere sahiptir. Yeni doğan çocuğa isim koyma, nişan, nikâh, sünnet, askere uğurlama vb. sebeplerle yapılan törenler toplumsal kültür ve kimliğin gelecek nesillere aktarılmasına aracı olur (Yaşaroğlu 2017: 106). Toplumsal kültürün benimsenerek yeni nesile aktarılmasından bahsedilmesi sosyalleşmeye bir örnek oluşturur.

Dini bayramlar sayesinde bireyler arasında birlik ve beraberlik kuvvet bulur. Dini duygular pekişir. Dostlukların ilerlemesine vesile olur. Kırgın, dargın ve küskünler bayram vesilesiyle barışır (Yaşaroğlu 2017: 118). Dini bayramlarda Müslümanların barış ve huzur içinde beraber olduğundan bahsedilmekte ve sosyalleşmeye örnek verilmektedir.

“Cenaze Adabı” başlığını taşıyan 6. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Taziye evinde baş sağlığı için gelenin çok olacağı düşünülerek evde çok kalmak, boş söz konuşmak uygun değildir. Cenaze evine komşu ve akrabaların yemek götürmesi de tavsiye edilmiştir (Yaşaroğlu 2017: 147). Cenazede yapılması gereken ikili ilişkilerden bahsedilerek sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

3.7. Ebru

Ebru dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımı şu şekildedir: Ebru sanatının iç dünyamıza kattığı değerleri fark eder (EDÖP 2014: 6).

12. Sınıf Ebru ders kitabında, 2 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“Ebru Sanatı” başlığını taşıyan 1. Üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Ebru sanatında fizik, kimya gibi ilimler üzerine bina edilse de kişinin manevi âleminin ebru teknesindeki tesiri genelde hissedilir. Ruh hali kötü olduğu

zaman kişi negatif enerji yaydığından dolayı çoğu zaman düzgün ebru çıkmaz. Bu yüzden ebru yapmadan önce kişi kendisini manevi olarak menfi enerjilerden soyutlamaya çalışmalı ve bunu sağlayacak bazı uygulamalar yapmalıdır. Bazı ebru ustaları bunu sağlamak için başlamadan önce ebru duası okurlardı (Dere 2017: 13-14). Kişinin manevi olarak kendisini kötü şeylerden soyutlaması istenmekte ve sosyalleşmenin bir dalı olan kendi kişiliğini gerçekleştirmeden bahsedilmektedir.

“Ebru Sanatının Tarihçesi ve Meşhur Üstadları” başlığını taşıyan 2. ünitedeki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Ebruda denge çok önemlidir. Boyada, elde ve ruhta denge olmalıdır. Ebru aynı zamanda ritmin sanatıdır. Talebelere fırça ritmini yakalama dersi yapılır. Fırça ritmini yakalayan biri bu ritmi hayatında da yakalayacaktır. Ebru sabrın sanatıdır. Sanatın oluşabilmesi için sabır şarttır (Dere 2017: 18). Ruhun ve davranışların sabırla birleşerek dengede kalacağına değinilmesi ve kişinin benlik gelişimini nasıl yapacağından bahsedilmesi sosyalleşmeye bir örnektir.

3.8. Akaid

Akaid dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

- Allah’ın esmasının anlamını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir (MEB 2018: 62).

-Allah’a imanın insana kazandırdıklarını akli ve nakli delillerle açıklar (MEB 2018: 62).

- Meleklerle imanın bireyin davranışları üzerindeki etkisini fark eder (MEB 2018: 63).

- Ahiret inancının, hayatı anlamlandırmaya katkısını fark eder (MEB 2018: 65).

11. Sınıf Akaid ders kitabında, 6 üniteye sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“Akaid İlmi” başlığını taşıyan 1. üniteye sosyalleşme ifadesi şu şekildedir: Din, kişinin hayatında doğru ile yanlış ayırt etmesine yardım eder (İşleyen 2017: 13).

Dinin insan hayatını düzene koymasının öneminden bahsederek sosyalleşmeye değinilmiştir.

“İman ve Mahiyeti” başlığını taşıyan 2. üniteadaki sosyalleşme ifadesi şu şekildedir: İslam kültüründe olan tekfir ve irtidat kavramları, din ve vicdan hürriyetinin sınırlandırılması demek değildir. Toplumun ortak değer ve inançlarına karşı saygısızlığı önleme, toplumundaki huzuru güvence altına alma ve nesilleri inkârcılığın olumsuz sonuçlarından korumaktır (İşleyen 2017: 41). Kişiyi toplumun ortak değer yargıları etrafında toplayarak sosyalleşmeye değinilmiştir.

“Allah’a İman” başlığını taşıyan 3. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Hafız isminin gereği olarak maddi ve manevi emanetleri muhafaza etmeliyiz, Afüvv isminin bizde tecellisi olarak insanları affedebilmeli, Settar isminin tecellisi olarak ise insanların kusurlarını örtmeliyiz. Başımıza gelen olumsuz durumlarda Allah’ın Sabur ve Metin isimleri kapsamında sabırla ve metanet ile karşılamalıyız. Bu şekilde hayatımıza Allah’ın isimleri ile yön vermeliyiz (İşleyen 2017: 62). İnsanın hayatına Allah’ın isimleri ile nasıl yön vermesi gerektiğinden bahsedilmesi sosyalleşmeye birer örnektir.

Allah’a inanma kişilerin davranışlarını düzeltmesine sebep olur (İşleyen 2017: 70). İyi bir kul olan insan Rabbinin istediği davranışları yaparken hem çevresine karşı hem de kendine karşı olan sorumlulukları yerine getirir. Yaptığı hataların sonucu sorgulanacağını bilen insan, kendini kontrol altında tutar (İşleyen 2017: 71). Allah’a inancın, insanın hayatını nasıl bir düzene koyduğundan bahsedilmesi sosyalleşmeye bir örnektir.

Allah’ın verdiği zenginliği emanet olarak bilen kişi malının bir kısmını ihtiyaç sahipleri ile paylaşır. Böylece topluma karşı sorumluluklarını öğrenmiş olur (İşleyen 2017: 72). Topluma karşı birey sorumluluklarını yerine getirerek toplumun bir parçası olur ve sosyalleşmeye örnek teşkil eder.

“Meleklerle İman” başlığını taşıyan 4. üniteadaki sosyalleşme ifadesi şu şekildedir: Meleklerle inanan bir Müslüman kendini daima bir gözetim altında olduğu bilerek kendi sorumluluklarını yerine getirip iyiye ve doğruya yönelir (İşleyen 2017:

87). Sorumluluklarını yerine getiren bireyler doğruluk paydasında birleşecektir. Bu da sosyalleşmeye örnektir.

“Peygamberlere ve Kitaplara İman” başlığını taşıyan 5. ünite­deki sosyalleşme ifadeler şu şekildedir: Toplumsal ve bireysel manada mutluluğu elde edecek ilke ve prensiplerin öğretilmesi için insanlar peygamberlere ihtiyaç hissederler (İşleyen 2017: 102). Peygamberler tarafından mutlu bir hayat ve bu hayata dair ilkelerin oluşturulmasından bahsedilmesi sosyalleşmeye bir örnektir.

Peygamberimiz (sav) tüm insanları kardeş ilan ederek ümmet bilincini yerleştirmiştir (İşleyen 2017: 112). Müslümanları ümmet çatısı altında birleştirerek sosyalleşmeye değinilmiştir.

Peygamberler toplumu inanca davet etmenin dışında tevhid temelinde yeni bir kültür ve medeniyet inşası sağlar (İşleyen 2017: 114). Tevhid temelinde yeni bir kültür oluşması sonucu insanlardan beklenen davranışlar benzer özellik gösterecektir. Böylelikle sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

Peygamberler ilahi kitaplarla bireyler arasında sevgi, barış, kardeşlik, adalet gibi kavramların gelişmesini sağlarlar (İşleyen 2017: 114). Bireyleri sevgi barış vb. kavramlar etrafında birleştirerek sosyalleşmeye örnek verilmektedir.

Kendilerine tabi olan toplum ve bireylere peygamberler adalet ve hakkaniyet ilkelerini koyarak her türlü sınıfsal ayrıcalıkları ortadan kaldırmışlardır (İşleyen 2017: 114). Sınıflar arası ayrıcalıklar ortadan kalkmış, bireyler arasında daha sağlam ilişkiler oluşmasının önü açılmış ve sosyalleşmeye katkı sağlanmıştır.

İlahi kitaplar insan yaşamını en güzel bir şekilde düzenleyecek olan ibadet esaslarını, inanç biçimlerini, olması ve olmaması gereken davranışları, toplumsal hayatı düzenleyecek kuralları ihtiva eder (İşleyen 2017: 121). İlahi kitapların insan hayatını düzene koyması sosyalleşmeye örnektir.

“Ahirete İman” başlığını taşıyan 6. ünite­deki sosyalleşme ifadesi şu şekildedir: Ahirete inanma insanı ahlaklı olmaya, iyi işler yapmaya sevk eder. Dünyada sorumluluklarını yerine getirerek, bunlardan bir gün hesaba çekileceğini

bilerek yaşar. Böylelikle hayatın anlamını keşfeder (İşleyen 2017: 149). İnsanları iyilik paydasında birleştirerek sosyalleşmeye değinilmiştir.

3.9. Hadis

Hadis dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

-İman ve Salih amellerle ilgili hadisleri yorumlar (MEB 2018: 49).

-Dini anlama ve yaşamada Hz. Muhammed'e (sav) olan ihtiyacı ayet ve hadislerle açıklar (MEB 2018: 50).

-Sünnetin evrensel yönüne ve sünnetin ortaya koyduğu bazı evrensel ilkelere örnekler verir (MEB 2018: 50).

-Örnek alama ve taklit arasındaki farkı ayırt eder (MEB 2018: 50).

10. Sınıf Hadis ders kitabında, 1 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünite de geçen ifadeler şu şekildedir:

“Sünnetin Konumu” başlığını taşıyan 2. ünite de ki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Peygamberimiz (sav) Müslümanların hayatına büyük bir örnek olmuştur. 23 yılda toplumları dönüştürerek ve insanlık ailesine örnek olacak kıvama getirerek en büyük bir inkılâbı gerçekleştirmiştir (Kandemir 2017: 46). Toplumları, Müslüman'ın yaşam tarzına dönüştürerek sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

Kişilik gelişiminde birey Peygamberimizi (sav) örnek alarak yaşam tarzını, kıyafetini, saçını, sakalını ona göre uygulamıştır (Kandemir 2017: 48). Bireylerin yaşam biçimini, Peygamberimizin (sav) hayat tarzını örnek alarak oluşturması sosyalleşmeye örnektir.

3.10. İslam Kültür ve Medeniyeti

İslam Kültür ve Medeniyeti dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

İslamiyet'in huzur ve barış içerisinde yaşayan erdemli bir toplum oluşması için koyduğu ilkeleri ve bu ilkelerin İslam medeniyetinin oluşumuna etkilerini açıklar (İKMÖP 2015: 7).

İslam Kültür ve medeniyetinde sosyal hayatı oluşturan ilişkilerin ilkelerini ve medeniyete yansımalarını açıklar (İKMÖP 2015: 7).

12. Sınıf İslam Kültür ve Medeniyeti ders kitabında, 4 ünite de sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“İslam Kültür ve Medeniyetinin Doğuşu” başlığını taşıyan 1. ünite deki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Misafire ikramda bulunmak bizim kültürümüzün getirileridir (İşleyen 2017: 13). Kültürün gereği olarak yaşantıya aktarılması sosyalleşmeye örnektir.

“İslam Kültür ve Medeniyetinde Sosyal ve Ekonomik Hayat” başlığını taşıyan 3. ünite deki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Peygamberimiz gönderildiği toplumdaki cahiliye adetlerini kaldırmıştır. İnsanlar arasında üstünlüğün ırktan kabileden ve toplumsal statüden olmadığını bildirmiştir. İslamiyet'in Müslümanları huzura kavuşturması ve erdemli bir toplum yapmasıyla birlikte; İslamiyet birçok kıtaya da ulaşmıştır. Böylelikle farklı medeniyet ve kültürlerle karşılaşmıştır. Yahudi, Hıristiyan, Müslüman, Arap, Türk, Acem, zengin, fakir, kuvvetli gibi farklı sosyolojik gruplardan oluşan bütün kişilere adil davranılmıştır (İşleyen 2017: 40). Farklı medeniyetleri bir arada tutup kültürel etkileşimi sağlaması sosyalleşmeye örnek teşkil etmektedir.

Peygamberimiz (sav) Medine'de Ensar ile Muhaciri kardeş ilan etmesiyle ortaya çıkan kardeşlik hukuku, diğer toplumlardan ayıran en önemli unsurlardan biridir (İşleyen 2017: 42). Farklı iki grupları birleştirerek kardeşlik çatısı altında toplayıp, yaşamın devam etmesi sosyalleşmeye örnektir.

“İslam Kültür ve Medeniyetinde Şehir” başlığını taşıyan 6. ünite deki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Şehir halkı ile şehir arasında daima bir etkileşim söz konusudur. Yaşanılan mekâna uyum sağlayan insanlar arasındaki etkileşim ve davranışlarla şehirli olmak ortaya çıkar. Böylece farklılıklara tahammül ederek aynı

mekânda yaşama şuuru kazanılır (İşleyen 2017: 108). Aynı mekânda uyumlu bir şekilde yaşamaktan bahsedilerek sosyalleşmeye değinilmiştir.

“İslam Kültür ve Medeniyetinin Bugünü ve Geleceği” başlığını taşıyan 7. Ünitedeki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: İslamiyet, insanların kültür ve inançlarını birbiriyle çatıştırmaz, tam tersi birbirine yaklaştırır. Çeşitlilik ve farklılığı zenginlik olarak kabul eder. Kendi dışındaki medeniyetleri yok saymamış, medeniyetler arasında ilişki kurmuştur. Farklı inanç ve etnik unsurda olanlar bir arada, barış ve huzur içerisinde yaşamışlardır (İşleyen 2017: 131). Farklı medeniyetleri bir arada tutup kültürel etkileşimi sağlamasıyla sosyalleşmeye örnek teşkil etmektedir.

Müslüman kişi çevresine karşı duyarlı olup, zulme uğrayan insanlara yardımcı olur. İnsanların huzurlu güvenli ve adaletli bir ortamda yaşaması için mücadele eder (İşleyen 2017: 137). Bu ifadeyle Müslümanların nasıl davranması gerektiğinden bahsederek onları ortak bir paydada buluşturmuştur. Bu da sosyalleşmeye örnektir.

3.11. İslam Ahlakı

İslam Ahlakı dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

Adaletli olmanın birey ve toplumun huzuru için gerekli olduğunu fark eder (İADÖP 2014: 7).

Giyim kuşamın birey ve toplumsal ilişkilerdeki önemini fark eder (İADÖP 2014: 11).

İslam dininin ziyaretleşmeye verdiği önemi ayet ve hadislerle açıklar (İADÖP 2014: 11).

12. Sınıf İslam Ahlakı ders kitabında, 4 ünite sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“Ahlaki Tutum ve Davranışlar” başlığını taşıyan 2. ünite sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Merhamet sahibi insan affedici, yardımsever, sabırlı ve nazik olur. Hiçbir canlıyı incitmeye çalışır. Kalplerini yumuşatarak birbirine karşı

sevgiyle yaklaştırır (Ağırakça 2017: 45). Merhametli insanların nasıl bir davranış sergilemesi gerektiğini belirterek insanları merhamet çatısı altında birleştirmiştir. Bu da sosyalleşmeye bir örnektir.

Peygamberimiz (sav) müminleri bir vücuda benzeterек birbirlerine karşı sevgi bağlarının kuvvetli olması gerektiğini söylemiştir (Ağırakça 2017: 45). Müslümanların bir vücut gibi hareket ettiğini bildirerek onların birbirine benzer davranışlar sergilediğini belirtmiş ve sosyalleşmeye örnek teşkil etmiştir.

“Aile ve Ahlakı” başlığını taşıyan 3. üniteдеki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Aile ve toplum birbiri ile iç içedir. Hayattaki iyi ve güzel alışkanlıklar; hayatın iyi ve zor yönleri, ailede öğrenilir. Ailenin yapısı da toplumun yapısını şekillendirir (Ağırakça 2017: 84). Aile, birbiri içinde bir etkileşim oluşturup daha sonrada toplumu etkileyerek sosyalleşmeyi gerçekleştirir.

Aile bir fedakârlık kurumudur. Saygı, sevgi ve dayanışma ailenin temel dayanaklarıdır. Kişi nefsinden önce eşini ve çocuklarını tercih etmelidir (Ağırakça 2017: 85). Kişinin kendini yetiştirerek nefsinden ziyade ailesini düşünmesi ve böylelikle kendi benliğini oluşturmasından bahsedilmiştir.

Peygamberimiz (sav) akraba ilişkilerine çok önem vermiştir. Yardımlaşma, ziyaretleşme, hoşgörü, bayramlaşma önemli ahlaki vazifeler arasındadır. Yardım yapılacağında önce akrabadan başlanması gerektiğini belirtmiştir. Akrabalar sık sık ziyaret edilmelidir (Ağırakça 2017: 92). Akraba ilişkilerine değinilerek ziyaretlerden bahsedilmesi birer sosyalleşme örneğidir.

“İş ve Meslek Ahlakı” başlığını taşıyan 4. üniteдеki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: İslam dini insanlara ayırım yapmadan insana ve topluma hizmet etmeyi mukaddes bir görev olarak kabul etmiştir. İnsan çevresindeki olaylara karşı duyarsız kalmamalıdır. Diğer kişilere karşı da yardım elini açmalıdır. Birbirinin severek derdine koşan, çalışan, üreten ve bir arada huzur ve güvenli bir toplum inşa etmeyi hedefler (Ağırakça 2017: 107). Toplumun birbirini düşünen insanlardan oluşması ve yardımlaşması sosyalleşmeye örnektir.

“Adab-ı Muaşeret” başlığını taşıyan 6. ünitadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Selamlaşma ve selamın yaşamımızda çok önemli bir yeri vardır. Selamlaşma kişilerin birbirinin farkında olduklarının göstergesidir. Eve girildiğinde veya başkasının evine girildiğinde selam verilmesi gerektiğini Peygamberimiz (sav) bize bildirmiştir (Ağırakça 2017: 144). Selamlaşmanın iki insan arasındaki iletişimde önemli olduğundan bahsedilmesi sosyalleşmeye birer örnektir.

Toplum düzenin sağlanmasında, arkadaşlar arasındaki kızgınlık ve kötülüğün giderilmesinde selamlaşmanın etkisi büyüktür (Ağırakça 2017: 145). Selamlaşma toplumsal düzenin oluşmasını sağlar. Bu da sosyalleşmeye bir örnektir.

Yemeklerin topluca aile ile beraber yenmesi aile saadeti için çok önemlidir. Her zaman toplulukta rahmet ve bereket vardır. Ayrıca sofrada aile bireylerinin duygu ve düşüncelerinin paylaşılması ailenin birlik ve beraberliği için önemlidir (Ağırakça 2017: 147). Ailede birlik beraberlik oluşturan sebeplerden bahsederek sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

Birlikte yaşayan fertlerin birbirlerinin haklarına dikkat etmesi, saygı ve anlayış çerçevesinde olması gerekir. Dinimiz, yaşamda bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mesela toplu taşıma araçlarında yaşlı, engelli veya hamilelere öncelik vermek ve yardımcı olmak... Yüksek sesle konuşmamak, müzik dinlememek, araca çöp atmamak ve insanların huzurunu bozacak davranışlardan kaçınmak şeklinde sıralayabiliriz (Ağırakça 2017: 159). Toplum içinde nasıl davranılmasının çerçevesini çizerek sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

Müslümanlar kardeşler ve birbirlerini sevip yardımlaşmalıdır. Sevginin yerleşmesindeki en büyük etkenlerden biri de ziyaretleşmektir. Bu yüzden İslamiyet ziyaretleşmeye büyük önem vermiştir. Özellikle anne baba ve akraba ziyaretleri üzerinde durmuştur. Anne babadan başlayarak bir Müslüman komşularını ve arkadaşlarını ziyaret etmelidir. Ziyaret edilecek kişinin uzak olması veyahut başka sebeplerden dolayı ziyaret edilemiyorsa telefon ya da mektupla hal ve hatırı sorulması güzel bir nezaket örneğidir (Ağırakça 2017: 160). Eş, dost, akraba ziyaretlerine değinilerek sosyalleşmeye örnek verilmiştir.

Ziyaret yoluyla Müslümanlar birbirlerinin sıkıntı, problem ve ihtiyaçlarını öğrenerek birbirlerine yardımcı olur. Böylelikle sevgi ve saygı bağı güçlenir (Ağırakça 2017: 160-161). Müslümanların birbirlerine yardım ederek sevgi ve saygı bağlarının güçlenmesini sağlaması sosyalleşmeye örnektir.

Akrabalarımızda sıkıntısı olan kişilere maddi ve manevi yardımda bulunmalıyız. Yardıma muhtaç olmayan büyüklerimizin gönüllerini almalı onlara saygılı davranmalı küçüklerimize de şefkat etmeliyiz (Ağırakça 2017: 162). Kişi kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa karşıdakine de öyle davranmalıdır. Mesela karşıdakini rahatsız edecek şekilde telefonla konuşmamalıdır. Kişi arama yaptığı zaman ilk olarak selam verip kendini tanıtmalıdır. Daha sonra karşı tarafın müsait olup olmadığı öğrenilmelidir. Konu çok uzun tutulmamalı, konuşma bittiğinde büyük olanın kapatması beklenmelidir (Ağırakça 2017: 164). Toplum içinde insanlara nasıl davranılması gerektiğinin örneğini vererek sosyalleşmeye değinilmiştir.

Konferans, seminer gibi toplantılarda cami ve mescitlerde, hastanelerde telefonun sesi kapalı tutulmalı; yüksek sesle konuşma yapılmamalıdır. Bu tür kalabalık ortamlarda sessiz olunmalı, toplumun huzurunu bozacak davranışlardan kaçınılmalıdır (Ağırakça 2017: 164). Toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini öğretmek sosyalleşmeye değinilmiştir.

Müslüman olan kişi kılık kıyafetiyle, duruşuyla, konuşması ile çevresindekilere örnek olmalıdır. Davet edildiği bir toplantıda İslam'ı temsil ettiği unutulmamalıdır. Ayrıca temizlik ve güzel kokuya da dikkat etmelidir. Kılık kıyafette sünnet esas alınmalı israfa ve gurura götürecek tarza olmasından uzak durulmalıdır. İçinde bulunduğu sosyal sınıfın şartlarına ve imkânlarına göre giyinmelidir (Ağırakça 2017: 165-166). Toplumun şartlarına göre giyim tarzına kadar uyum göstermesi sosyalleşmenin örneğidir.

Bir meclise girildiği zaman orada bulunan kişilere mutlaka selam verilmelidir. İnsanlara değer vermenin en kısa ve keskin yolu selam vermektir (Ağırakça 2017: 166). İnsanların birbirine değer vererek etkileşimde bulunduğu bir ortam oluşturmanın başlangıcı selam vermektir. Bu noktadan sosyalleşmeye değinilmiştir.

Bir toplulukta öksürme veyahut aksırma gibi bir durumla karşılaşıldığı zaman mutlaka mendil kullanılmalı ya da elin tersiyle ağız kapatılmalıdır (Ağırakça 2017: 166). Toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini öğretmek sosyalleşmeye değinilmiştir.

Esnemek konuşmacıya saygısızlık olarak görüneceği için esnememeye gayret edilmelidir. Esneme durumunda ağız muhakkak el ile kapanmalıdır (Ağırakça 2017: 167). Toplumsal kurallardan bahsederek toplumun bir parçası olan bireyin sosyalleşmesine değinilmiştir.

Toplantılarda dinleme ile ilgili birkaç hususa dikkat edilmelidir. İlk olarak konuşanın sözü kesilmemeli, insanları sıkacak kadar uzun konuşulmamalıdır. Yüksek sesle konuşmamalı, biri konuştuğu zaman başka şeylerle meşgul olunmamalıdır (Ağırakça 2017: 167). İnsanlar arası ikili ilişkilerde nasıl davranılması gerektiğinden bahsedilerek sosyalleşmeye değinilmiştir.

Müslüman ikramlardan dolayı aşırıya kaçmamalı yemeğe kusur bulmamalıdır. İkramlardan dolayı teşekkür etmelidir (Ağırakça 2017: 167). Müslümanların ikram yaparken hangi kurallara uyacağından bahsedilmesi sosyalleşmeye bir örnektir.

3.12. Kelam

Kelam dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

-İslam düşüncesinde ortaya çıkan belli başlı itikadi ve siyasi yorumlar ile bunların günümüzdeki yansımalarını tanır (MEB 2018: 74).

-Güncel inanç konularını ve bunların ortaya çıkış nedenlerini yorumlar (MEB 2018: 75).

- Güncel meseleleri kelam ilminin bakış açısına göre değerlendirerek bireysel ve sosyal hayattaki yansımalarını fark eder (MEB 2018: 75).

12. Sınıf Kelam ders kitabında, 1 ünite sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünite geçen ifadeler şu şekildedir:

“Kelam İlmi ve Güncel Meseleler” başlığını taşıyan 4. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Allah’a inanan bir birey akıl, ruh, beden ve kalp gibi tüm yönleriyle tutarlı ve sağlam bir kişilik geliştirmekte, toplumla ve varlıklarla ilişkilerinde mutlu ve başarılı olabilmektedir. Zorluklar ve sıkıntılar karşısında teselli bulur (Karataş 2017: 94). Kişinin kendi benliğini gerçekleştirmesi için Allah’a inanç üzerinde durulmuş ve sosyalleşmeye değinilmiştir.

3.13. Tefsir Okumaları

Tefsir Okumaları dersi kazanımları incelendiğinde elde edilen sosyalleşme kazanımları şu şekildedir:

Kur’an-ı Kerim ile hayat arasındaki bağlantıyı açıklar (TOÖP 2015: 6).

Kur’an-ı Kerim’in insan hayatındaki önemini kavrar (TOÖP 2015: 6).

11. Sınıf Kelam ders kitabında, 2 ünite sosyalleşmenin ifade edildiği cümleler tespit edilmiştir. Ünitelerde geçen ifadeler şu şekildedir:

“Meal ve Tefsiri Yapılacak Bazı Ayetler” başlığını taşıyan 3. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Allah’a itaati önemseyen bir toplumda, değişik dünya görüşlerine sahip olan toplumlara göre daha düzenli, sistemli ve huzurludur (Demirtaş 2017: 159). Farklı dünya görüşlerine sahip bireylerin bir arada huzur içinde yaşaması sosyalleşmeye örnek oluşturur.

“Örnek Tefsir Metinleri” başlığını taşıyan 4. üniteadaki sosyalleşme ifadeleri şu şekildedir: Bir toplumun güçlü ve huzurlu olabilmesi için şunlara dikkat etmesi gerekir: Allah’a kulluk şuuru ile birbirine iyi davranmak, akrabayı gözetmek, anne babaya itaat, gönül kırmamak, yardıma muhtaç insanlara yardım etmek (Demirtaş 2017: 194). Toplumun güçlü bir şekilde devam edebilmesi ve huzurun sağlanması için neler yapılması gerektiğine değinilmiştir. Bu da sosyalleşmeye örnek oluşturur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde kişilik ve sosyalleşme arasındaki ilişkiyi belirlemek için toplanan veriler objektif bir şekilde değerlendirilerek oluşturulmuştur.

4.1. Kapsam Geçerliği

Uygulanan anketin kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla sırasıyla şu adımlar izlenmiştir:

İmam hatip lisesinde sosyalleşmeye ilişkin ölçülmesi gereken kavramlar tanımlanmış, öğrencilerin karşılaştıkları ve karşılaşması muhtemel ortam ve şartlar belirlenmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelenerek öğrencilerin sosyalleşmeye yönelik tutum ve davranışları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca tutum ve davranışları etkileyen sosyalleşmenin farklı boyut ve alt faktörleri belirlenmiştir. Bu kapsamda rol model olabilecek insanların ve okul idaresinin davranışları, sosyal ve kültürel faaliyetlere ilişkin sunduğu imkânlar gibi alt kavramlar ankete soru olarak eklenmiştir.

Kavramlar ve alt faktörler belirlendikten sonra bu ifadeleri ölçmede kullanılacak maddeler hazırlanmıştır. Bu kapsamda Sivas il merkezinde eğitim gören imam hatip lisesi öğrencilerine sunulacak 42 soruluk anket formu oluşturulmuştur. Türk dili uzmanlarına sunulan madde havuzu gerekli yazım – imla düzeltmelerinden sonra içerik incelemesi için uzman görüşüne sunulmuştur.

İmam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşme düzeyine yönelik geliştirilen bu ölçeğin kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla ölçek geliştirme alanında çalışmalara sahip akademisyenlerden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşlerinin alımı yüz yüze görüşmeyle elde edilmiştir. Uzmanların görüşlerine sunulan 42 maddelik taslak ölçekten uzman önerileri doğrultusunda 4 madde çıkartılmıştır. Neticede taslak ölçek 38 maddeye indirilmiştir (Ek 3). Bu çalışma ve incelemeler neticesinde ölçek taslağı kapsam geçerliği açısından uygun bulunmuştur.

4.1.1. Yapı Geçerliliği

Yapı geçerliliği sosyal bilimlerde hazırlanan bir ölçek için önemli bir geçerlilik türüdür. Bundan dolayı bu çalışmada da yapı geçerliliği ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Yapı geçerliliğinin incelenmesi için sırasıyla yapılan testler şu şekildedir:

4.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

Aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayıp ölçme işlemi daha az sayıda faktör ile açıklamayı hedefleyen istatistiksel tekniğe faktör analizi denir (Büyüköztürk, 2002). Kısaca faktör analizi çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkilere dayanarak daha az sayıda, birbirinden bağımsız ve özet bir biçimde yeni değişkenler tanımlanması amaçlar.

4.2.1. Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu

Bir veri grubu üzerinde faktör analizinin yapılabilmesi için bazı kriterler gereklidir. Bu kriterlerde bakılması gereken ilk durum örneklem büyüklüğünün yeterli düzeyde olup olmadığıdır. Örneklem büyüklüğünün yeterlilik düzeyinin belirlenmesinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri kullanılmaktadır. Sonraki aşama ise Faktör Analizinin uygulanabilmesi için gerekli ana kütle bütünlüğünün test edilmesidir. Bu işlem için ise Barlett, Küresellik Testini geliştirmiştir. Bartlett Küresellik Testi ile ana kütlede yer alan değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmektedir. Faktör Analizi yapabilmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının 0,50'den yüksek ve Barlett Testinin anlamlı çıkması gerekmektedir (Akgül, Çevik 2003: 428).

Tablo 1. İlk Analize Göre KMO Ve Barlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı		,866
Barlett testi	X ²	5345,539
	SD	253
	Anlamlılık	,000

Tablo 1'e göre İmam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşme düzeylerine dair hesaplanan KMO istatistik değeri 0,866 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ise KMO

derecelendirme tablosuna göre ‘çok iyi’ sınıflandırılmasına karşılık gelmektedir (Tavşancıl 2002: 50). Barlett testi sonuçlarına göre ise maddeler arasında yüksek korelasyon ilişkileri olduğu görülmüştür. Bundan dolayı verilerin çoklu normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir ($X^2=5345,539$; $p<0,001$). Tablo 2’ye göre verilerin faktör analizine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.2. Faktör Sayısının Belirlenmesi

Faktör analizi çalışmasında en önemli aşama faktörlerin belirlenmesidir. Anket çalışmalarında faktör sayısı belirlenirken birden fazla ölçütler dikkate alınmaktadır. Bu çalışmada da faktörlerin belirlenmesinde maddelerin eşkökenlilik değerleri, açıklanan varyans, bileşenler matrisi, binişiklik değerleri ölçütleri dikkate alınmıştır.

Tablo 2’de maddelerin ilk analize göre eşkökenlilik değerleri verilmiştir.

Tablo 2. İlk Analize Göre Maddelerin Eşkökenlilik Değerleri (Communalities)

Communalities		
	Initial	Extraction
canlıdüşünür1	1,000	,713
konuşkan2	1,000	,619
oldukçacanlı3	1,000	,742
sosyalgeri4	1,000	,509
sessiz5	1,000	,470
parti6	1,000	,485
namazceaat7	1,000	,778
diniprogram8	1,000	,604
yardıminanç9	1,000	,350
dinfaaliyet10	1,000	,523
okulkural11	1,000	,478
okuldiyalog12	1,000	,374
idarediyalog13	1,000	,771
diniönder14	1,000	,546
film15	1,000	,544
rolmodel16	1,000	,641
boşzaman17	1,000	,469
tiyatrokoro18	1,000	,614
sosyalkültürel19	1,000	,599
sosyalçevre20	1,000	,530
dinmir21	1,000	,585
gönüllü22	1,000	,577
düğün23	1,000	,597
dostziyaret24	1,000	,613
cenaze25	1,000	,528
dinsohbet26	1,000	,533
siyasetsohbet27	1,000	,688
değeruyum28	1,000	,570
başkatoplum29	1,000	,657
okulyönetim30	1,000	,793
uyum31	1,000	,476
cemaatnmz32	1,000	,722
değerdir33	1,000	,472
bütünleşme34	1,000	,565
tarz35	1,000	,577
huzur36	1,000	,586
doğruredet37	1,000	,367
topluminsanı38	1,000	,441

Tablo 3. 23 Maddeye Göre Faktör Analizi Sonuçları

Total Variance Explained									
Faktör No	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	5,832	25,357	25,357	5,832	25,357	25,357	4,437	19,290	19,290
2	3,106	13,504	38,861	3,106	13,504	38,861	2,858	12,427	31,717
3	1,455	6,326	45,187	1,455	6,326	45,187	1,932	8,401	40,117
4	1,284	5,582	50,768	1,284	5,582	50,768	1,806	7,854	47,971
5	1,152	5,007	55,775	1,152	5,007	55,775	1,603	6,971	54,942
6	1,051	4,570	60,345	1,051	4,570	60,345	1,243	5,403	60,345
7	0,870	3,782	64,127						
8	0,853	3,711	67,838						
9	0,700	3,044	70,882						
10	0,691	3,006	73,888						
11	0,655	2,849	76,737						
12	0,641	2,785	79,522						
13	0,603	2,622	82,144						
14	0,562	2,443	84,587						
15	0,530	2,305	86,892						
16	0,504	2,192	89,084						
17	0,455	1,979	91,063						
18	0,446	1,938	93,001						
19	0,416	1,809	94,811						
20	0,394	1,714	96,525						
21	0,363	1,578	98,103						
22	0,245	1,063	99,167						
23	0,192	0,833	100,000						

Başlangıç rotated matrisine bakılarak binişik olan maddeler belirlenmiştir. Binişik olarak belirlenen bu maddeler taslak ölçekten çıkartılarak faktör analizi yenilenmiştir. Binişik olan maddeler adım adım çıkartılarak nihai sonuç elde edilmiştir

(Madde 4, 5, 7, 8, 11, 16, 18, 19, 20, 22, 25, 26, 32, 33 ve 38 binişik oldukları gerekçesiyle analizden çıkarılmıştır).

Kalan 21 madde yeniden faktör analizine tabi tutulmuş ve sonuçlar tablo 7’de verilmiştir. Açıklanan kümülatif varyansın %60,345 e çıktığı görülmüştür. Açıklanan kümülatif varyansın yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Eigenvalues değerinin 1 den yüksek olanlarına bakılarak yine 6 faktör bir yapıya karar verilmiştir. Fakat faktör 6’daki maddeler arasında anlam bütünlüğü olmadığından dolayı değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 4. Modelin Son Haline İlişkin Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
Madde14	0,731				
Madde35	0,730				
Madde10	0,726				
Madde36	0,721				
Madde8	0,717				
Madde34	0,701				
Madde21	0,698				
Madde15	0,675				
Madde1		0,837			
Madde3		0,836			
Madde2		0,765			
Madde6		0,684			
Madde13			0,887		
Madde30			0,858		
Madde12			0,512		
Madde29				0,829	
Madde28				0,699	
Madde31				0,509	
Madde23					0,790
Madde24					0,736
Madde17					0,514

Tablo 3’e göre 5 faktörden ve 23 sorudan oluşan ölçek toplam varyansın %60,345’ini açıklamaktadır. Bu da bize çok faktörlü yapılarda kritik değer olan %60’dan büyük olduğunu gösterir.

Tablo 4 incelendiğinde faktör yük değerlerinin yeterli düzeyde olduğu ve her bir maddenin bulunduğu faktörü temsil ettiği sonucuna varılmıştır. Maddelerin yük

değerleri 0,509 ile 0,887 arasında olup literatürde kritik değer olarak kabul edilen 0,50'den yüksektir.

Tüm bu analizler neticesine göre 5 faktörlü 'İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sosyalleşme Düzeylerini' ölçen anket sorularının yapı geçerliğini sağladığı söylenebilir.

4.2.3. Faktörlerin Adlandırılması

Faktör analizinde son aşama ise faktörlerin adlandırılmasıdır. Yapılan analiz neticesinde en önemli hususlardan biri de elde edilen faktör maddelerin ortak isimde toplanabilmesidir. Faktör isimlendirmenin yapılabilmesi için maddelerin ortak bir yapıyı ölçmesi gerekmektedir. Bunun zıttı bir durumda faktör analizi sonuçları sayısal olarak tutarlı olsa bile sonuçlar anlamsız olabilmektedir.

Aşağıda her bir faktörde yer alan maddeler ve ifadeleri verilmiştir:

Faktör 1:

Madde 8: Arkadaşlarla beraber dini programlara katılmaktan hoşlanırım.

Madde 10: İlgilendiğim faaliyetleri seçmede din benim için önemlidir.

Madde 14: Geleceğe yönelik düşüncelerimde ve hayata bakışımda dini önderlerin rolü vardır.

Madde 15: Dini ve sosyal içerikli film izlemeyi severim.

Madde21: Dinin emir ve yasakları, günlük hayatımın seyrinde etkilidir.

Madde 34: Din eğitimi sosyal bütünleşmeyi sağlar.

Madde 35: Dini kitapları okuduktan sonra giyim kuşam, saç ve konuşma tarzımda değişiklik olur.

Madde 36: Dini vecibelerimi yerine getirdiğimde kendimi daha huzurlu hissedirim.

Faktör 2:

Madde 1: Diğer insanlar sizi çok canlı biri olarak düşünürler mi?

Madde 2: Konuşkan bir kişi misiniz?

Madde 3: Oldukça canlı bir kişi misiniz?

Madde 6: Oldukça sıkıcı bir partiye kolaylıkla canlılık getirebilir misiniz?

Faktör 3:

Madde 12: Okulda arkadaşlarımla diyalogum iyidir.

Madde 13: Okul idaresi ve öğretmenlerimle diyalogum iyidir.

Madde 30: Okul yönetimi ve öğretmenlerimle iletişimim iyidir

Faktör 4:

Madde 28: Toplumun değerleriyle uyumlu yaşamaya çalıştığımı düşünüyorum.

Madde 29: Başka bir toplumda yaşasaydım, o toplumun değerleriyle de uyum sağlayabilirdim.

Madde31: Her türlü dini, sosyal ve kültürel değerlere kolayca uyum sağlarım.

Faktör 5:

Madde 17: Boş zamanlarımı diğer insanlarla birlikte geçirmekten hoşlanırım.

Madde 23: Düğünlere katılmayı severim.

Madde 24: Bayramlarda eş, dost ve akraba ziyaretlerini önemserim.

Faktörlerde yer alan ifadeler dikkate alındığında;

- Faktör 1: Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü
- Faktör 2: Dışa dönük kişilik faktörü

- Faktör 3: Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü
- Faktör 4: Bireyin toplumla uyumu faktörü
- Faktör 5: Toplumla beraber olma isteği faktörü

Son olarak da ölçeğin güvenilir olup olmadığını belirlemek amacıyla Cronbach Alpha değerine bakılmıştır (Tablo 5).

Tablo5. Ölçeğin Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayısı

ReliabilityStatistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on StandardizedItems	N of Items
,859	,866	38

Literatürde 0.80' in üzerindeki değerler 'yüksek derecede güvenilir' olarak nitelenmektedir (Akgül, Çevik 2003: 435-436). Psikolojik bir test için hesaplanan güvenilirlik katsayısının 0.70 ve 0.70'den daha yüksek olması test puanlarının güvenilirliği için genel olarak yeterli kabul edilmektedir (Büyüköztürk 2005: 171). Tablo 5 incelendiğinde ölçeğin güvenilirlik indeksinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir.

4.3. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sosyalleşme Düzeylerinin Değerlendirilmesi

Araştırmada cinsiyet, anne-babanın eğitim durumu, yaş, kardeş sayısı, aile aylık geliri, anne babanın sağ olup olmama değişkenleri demografik bilgi olarak yer almıştır. Her bir demografik özelliğe ait istatistiksel testler yapıp yorumlanmıştır.

Araştırmaya katılanlara ait frekans verileri Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Araştırmaya Katılanlara Ait Frekans Verileri

		Frekans	Yüzde	Kümülatif
Cinsiyet	Erkek	229	43	43
	Kız	304	57	100
Yaş	14	29	5,4	5,4
	15	104	19,5	25
	16	116	21,8	46,7
	17	163	30,6	77,3
	18	108	20,3	97,6
	diğeri	13	2,4	100
Kardeş sayısı	Kardeşim yok	10	1,9	1,9
	1 kardeş	65	12,2	14,1
	2 kardeş	151	28,3	42,4
	3kardeş	133	25	67,4
	4 kardeş	106	19,9	87,2
	4’ten fazla kardeş	68	12,8	100
Baba eğitim	Okur-yazar değil	4	0,8	0,8
	İlkokul	115	21,6	22,3
	Ortaokul	115	21,6	43,9
	Lise	164	30,8	74,7
	Üniversite	99	18,6	93,2
	Üniversite üstü	36	6,8	100
Aylık gelir	1000 tl ve aşağısı	20	3,8	3,8
	1001 ve 2000tl arası	170	31,9	35,6
	2001 ve 3500 arası	180	33,8	69,4
	3501 ve 5000 tl arası	124	23,3	92,7
	5001 tl ve daha fazlası	39	7,3	100

Tablo 6’da görüldüğü üzere araştırmaya dâhil edilenlerin %57’si bayanlardan, %43’ü erkeklerden oluşmaktadır.

Araştırmaya dâhil olanların %5,4’ü 14 yaşında olanlar, %19,5’i 15 yaşında, %21,8’i 16 yaşında, %30,6’ sı 17 yaşında, %20,3’ü 18 yaşında, %2,4’ü ise diğer yaş gruplarında yer almaktadır.

Araştırmaya dâhil edilenlerin %1,9’unun hiç kardeşi yok, %12,2’sinin 1 kardeşi, %28,3’ünün 2 kardeşi, %25’inin 3 kardeşi, %19,9’unun 4 kardeşi, %12,8’inin 4’ten fazla kardeşi bulunmaktadır.

Araştırmaya dahil edilenlerin babalarının %0,8’i okuma yazma bilmiyor, %21,6’sı ilkokul mezunu, %21,6’sı orta okul mezunu, %30,8’i lise mezunu, %18,6’sı üniversite mezunu, %6,8’i üniversite üstü alanlardan mezun olmuştur.

Araştırmaya dahil edilenlerin ailesinin aylık geliri % 3,8'i 1000 tl ve aşağısı, % 31,9'u 1001 tl ve 2000 tl arası, % 33,8'i 2001 ve 3500 tl arası, % 23,3'ü 3501 tl ve 5000 tl arası, % 7,3'ü 5001 tl ve fazlasıdır.

4.3.1. Faktörlerin Demografik Özelliklere Göre Değerlendirilmesi

Katılımcıların cinsiyet ve lise türü değişkenleri iki şıklı olduğu için lise öğrencilerinin sosyalleşmesine dair faktörlerle t testi analizi yapılarak incelenmiştir. İki şıktan fazla olan yaş değişkeninin değerlendirilmesinde ise varyans analizi kullanılmıştır.

4.3.2. “Dinin Günlük Yaşam İçindeki Yeri Faktörünün (f1)” Değerlendirilmesi

Tablo 7’de lise türüne göre faktörlerin t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo7. Lise Türüne Göre F1 Faktörünün T Testi Sonuçları

GroupStatistics				
		N	Mean	P
f1_ortalama	İmamhatip lisesi	533	2,1060	0,000*
	Normal lise	140	2,6982	

Tablo 7’de görüldüğü gibi “dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” lise türü arasındaki fark anlamlıdır ($p < 0,01$). Ortalamalara baktığımız zaman “dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” lise türüne göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla faktör 1 için 2,1060 ortalamaya sahip imam hatip lisesi öğrencileri, 2,6982 ortalamaya sahip normal lise öğrencilerine göre günlük yaşam içinde dinin daha fazla yer aldığı söylenebilir.

Tablo 8. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig.
f1_ortalama	Kız	304	2,0086	0,000*
	Erkek	229	2,2353	

Tablo 8’de görüldüğü gibi cinsiyet ile “dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” arasında anlamlı bir fark vardır ($p < 0,01$). Ortalamalara baktığımız zaman “ dinin günlük yaşam içindeki yeri faktöründe (f1)” cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla faktör 1 için 2,0086 ortalamaya sahip kız öğrenciler, 2,2353 ortalamaya sahip erkek öğrencilere göre günlük yaşam içinde dinin daha fazla yer aldığı söylenebilir.

Tablo 9. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig
faktör1	Kız	71	2,6303	0,370
	Erkek	69	2,7681	

Tablo 9 incelendiği zaman “Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 1 dikkate alındığında 2,6303 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,7681 ortalamaya sahip erkek öğrenciler dine günlük yaşam içinde çoğunlukla yer vermemiştir.

Tablo 10. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA yaş						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
f1 imam-hatip lisesi	Gruplar arası	2,703	5	0,541	1,083	0,369
	Gruplar içi	263,027	527	0,499		
	Toplam	265,73	532			

Tablo 10 incelendiği zaman imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşları ile “Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 11. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
faktör1	Gruplar arası	10,751	5	2,15	2,787	0,02
	Gruplar içinde	103,374	134	0,771		
	Toplam	114,125	139			

Tablo 11 incelendiğinde “Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” ile normal lise öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu anlamlı farktan dolayı Test Of Homogeneity of Variances Testi yapılmıştır.

Tablo 12. Homogeneity of Variances testi

Test of Homogeneity of Variances				
	LeveneStatistic	df1	df2	Sig.
faktör1	1,15	5	134	0,338

Tablo 12 incelendiği zaman f1 sig. 0,338>0,05 olduğundan dolayı “Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörüne (f1)” Scheffe Testi uygulanmıştır.

Tablo 13. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkeni İle F1 Faktörü Arasında Yapılan Scheffe Testi

Multiple Comparisons					
Scheffe					
Dependent Variable	(I) yaş	(J) yaş	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
faktör1	14	15	-0,3117	0,35161	0,978
		16	-0,12153	0,32733	1
		17	-0,68155	0,2794	0,317
		18	-0,5487	0,29178	0,619
		Diğeri	-1,33333	0,5071	0,235
	15	14	0,3117	0,35161	0,978
		16	0,19017	0,31969	0,996
		17	-0,36985	0,2704	0,866
		18	-0,23701	0,28318	0,983
		Diğeri	-1,02163	0,5022	0,532
	16	14	0,12153	0,32733	1
		15	-0,19017	0,31969	0,996
		17	-0,56002	0,23798	0,359
		18	-0,42718	0,2524	0,721
		Diğeri	-1,21181	0,48551	0,291
	17	14	0,68155	0,2794	0,317
		15	0,36985	0,2704	0,866
		16	0,56002	0,23798	0,359
		18	0,13284	0,18608	0,992
		Diğeri	-0,65179	0,45457	0,84
	18	14	0,5487	0,29178	0,619
		15	0,23701	0,28318	0,983
		16	0,42718	0,2524	0,721
		17	-0,13284	0,18608	0,992
		Diğeri	-0,78463	0,46229	0,718
Diğeri	14	1,33333	0,5071	0,235	
	15	1,02163	0,5022	0,532	
	16	1,21181	0,48551	0,291	
	17	0,65179	0,45457	0,84	
	18	0,78463	0,46229	0,718	

*. Themeandifference is significant at the 0.05 level.

Tablo 13 incelendiği zaman “ dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” ile normal lise öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 14. F1 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması

	N	Mean
f1imam	533	2,106
f1lise	140	2,6982

“ Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” incelendiği zaman genel olarak imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 2,1060). İmam hatip lisesi öğrencilerinin “arkadaşlarla beraber dini programlara katılmaktan hoşlandığı”, “ilgilendiği faaliyetleri seçmesinde dinin etkili olduğu”, “Geleceğe yönelik düşüncelerinde ve hayata bakışında dini önderlerin rolü olduğu”, “dini ve sosyal içerikli film izlemeyi sevdiği”, “dinin emir ve yasakları, günlük hayatının seyrinde etkili olduğu”, “Din eğitiminin sosyal bütünleşmeyi sağladığı”, “Dini kitapları okuduktan sonra giyim kuşam, saç ve konuşma tarzında değişiklik olduğu”, “Dini vecibelerini yerine getirdiğinde kendini daha huzurlu hissettiği” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

Yapılan başka bir araştırmada öğrencilerin %88’i dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışları etkilediği yönünde görüş bildirmiştir (Taşdemir 2017: 53).

Taşdemir’in (2017) yaptığı araştırmada da öğrenciler ibadetlerini yapmadığında kendini huzursuz hissetmektedir.

Çayır (2012) gençlerin dini kimlik karmaşasından kurtulmaları için kendisine rol model olacak kişileri benimsemesini ve bu kişilerin dini yaşamda kendilerini hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilediğini dile getirmiştir.

Kaleci (2016) dinin ergenlerin hayatında önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kaleci’ye (2016) göre bireyin rol model aldığı kişiler ile bireyin kendini özdeşleştirdiği ve bunun sonucunda kendi bireyselliğini unutacak seviyeye kadar geldiği sonucuna ulaşmıştır.

Kaleci'ye (2016) göre öğrencilerin sahip oldukları kimlikleri üzerindeki en etkili faktör %54,1 ile din faktörüdür.

Cafoğlu ve Okçu'ya (2013) göre gençlerin benimsemiş olduğu dini önderler bireyin sosyal hayatında etkilidir.

“ Dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” incelendiği zaman genel olarak normal lise öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 2,6982). Normal lise öğrencilerinin “arkadaşlarla beraber dini programlara katılmaktan hoşlandığı”, “ilgilendiği faaliyetleri seçmesinde dinin etkili olduğu”, “Geleceğe yönelik düşüncelerinde ve hayata bakışında dini önderlerin rolü olduğu”, “dini ve sosyal içerikli film izlemeyi sevdiği”, “dinin emir ve yasakları, günlük hayatının seyrinde etkili olduğu”, “Din eğitiminin sosyal bütünleşmeyi sağladığı”, “Dini kitapları okuduktan sonra giyim kuşam, saç ve konuşma tarzında değişiklik olduğu”, “Dini vecibelerini yerine getirdiğinde kendini daha huzurlu hissettiği” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

Karaboğa'ya (2019) göre liseler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin % 78,3'ünün rol model aldıkları kişinin davranışlarını örnek aldıklarını bildirmektedir. Rol model alınan kişiler arasında ilk sırada medya ünlüleri yer alırken (%46,7) 8. sırada ise dini figürler (%2,4) yer almaktadır.

Gençler üzerinde yapılan bir araştırmada din algısının sosyal ilişkileri etkilediğini sonucuna ulaşılmıştır (Çelik 2010: 44-45).

4.3.4. F2 Faktörünün Değerlendirilmesi

Katılımcıların cinsiyet ve lise türü değişkenleri iki şıklı olduğu için sosyalleşmeye yönelik tutum farklılıkları t testi analizi ile incelenmiştir.

Tablo 15’de lise türüne göre faktörlerin t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 15. Lise Türüne Göre F2 Faktörün T Testi Sonuçları

GroupStatistics				
		N	Mean	P
F2_ortalama	İmam hatip lisesi	533	1,9281	0,887
	Normal lise	140	1,9714	

Tablo 15 incelendiği zaman “Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü(f2)“ ile lise değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 2 dikkate alındığında 1,9281 ortalamaya sahip imam hatip lisesi öğrencileri ile 1,9714 ortalamaya sahip normal lise öğrencilerinin dışa dönük kişiliğe sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig.
f2_ortalama	Kız	304	1,7752	0,887
	Erkek	229	2,131	

Tablo 16 incelendiği zaman “Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 2 dikkate alındığında 1,7752 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,1310 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin dışa dönük kişiliğe sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İmam hatip lisesinde yapılan başka bir araştırmada da dışa dönük kişilik ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Işık 2018: 136).

Tablo 17. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig
faktör2	Kız	71	2,3451	0,959
	Erkek	69	2,337	

Tablo 17 incelendiği zaman “Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 2 dikkate alındığında 2,3451 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,3370 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin dışa dönük kişiliğe sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 18. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA yaş						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
f2imam	Gruplar arası	2,234	5	0,447	0,672	0,645
	Gruplar içi	350,453	527	0,665		
	Toplam	352,688	532			

Tablo 18 incelendiğinde “Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” ile imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 19. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
faktör2	Gruplar arası	5,502	5	1,1	1,261	0,284
	Gruplar içinde	116,899	134	0,872		
	Toplam	122,401	139			

Tablo 19 incelendiğinde “Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” ile normal lise öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 20. F2 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması

	N	Mean
f2imam	533	2,454
f2lise	140	2,3411

Tablo 20’de “Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” incelendiği zaman genel olarak imam hatip lisesi öğrencilerinin dışa dönük kişilikleri olduğu görülmektedir (Mean: 2,4540). İmam hatip lisesi öğrencilerinin “Diğer insanların kendilerini çok canlı biri olarak düşündüğü”, “konuşkan biri olduğu”, “canlı bir kişi olduğu”, “oldukça sıkıcı bir partiye kolaylıkla canlılık getirdiği” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

Anadolu Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liselerinde yapılan araştırmada da bu liseler arasında dışa dönüklük olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Erdem, Aşlamacı, Uçar 2017: 440).

“Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” incelendiği zaman genel olarak normal lise öğrencilerinin dışa dönük kişilikleri olduğu görülmektedir (Mean: 2,3411). Normal lise öğrencilerinin “Diğer insanların kendilerini çok canlı biri olarak

düşündüğü”, “konuşkan biri olduğu”, “canlı bir kişi olduğu”, “oldukça sıkıcı bir partiye kolaylıkla canlılık getirdiği” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

4.3.5. F3 faktörünün değerlendirilmesi

Katılımcıların cinsiyet ve lise türü değişkenleri iki şıklı olduğu için sosyalleşmeye yönelik tutum farklılıkları t testi analizi ile incelenmiştir.

Tablo 21’de lise türüne göre faktörlerin t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 21. Lise Türüne Göre Faktör 3 İle Yapılan T Testi Sonuçları

GroupStatistics				
	Normal lise	N	Mean	P
f3_ortalama	İmamhatip lisesi	533	2,1864	0,828
	Normal lise	140	2,1952	

Tablo 21 incelendiği zaman “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” ile lise değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 3 dikkate alındığında 2,1864 ortalamaya sahip imam hatip lisesi öğrencileri ile 2,1952 ortalamaya sahip normal lise öğrencilerinin okul ortamındaki bireylerle iletişiminin iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 22. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig.
f3_ortalama	Kız	304	2,0844	0,828
	Erkek	229	2,3217	

Tablo 22 incelendiği zaman “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 3 dikkate alındığında 2,0844 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,3217

ortalamaya sahip erkek öğrencilerin okul ortamındaki bireylerle iletişiminin iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aşlamacı'ya (2017) göre yaptığı araştırmada da öğrencilerin idarecileri hakkındaki memnuniyet dereceleri ve iletişimleri açısından cinsiyet değişkenine göre bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 23. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig
faktör3	Kız	71	1,8451	0,063
	Erkek	69	2,1014	

Tablo 23 incelendiği zaman “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 3 dikkate alındığında 1,8451 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,1014 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin okul ortamındaki bireylerle iletişiminin iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 24. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA yaş						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
f3imam	Gruplar arası	2,087	5	0,417	0,691	0,63
	Gruplar içi	318,289	527	0,604		
	Toplam	320,376	532			

Tablo 24 incelendiğinde “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” ile imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 25. Normal Lise Öğrencilerinin Faktörlere Göre Varyans Analizi

ANOVA						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
faktör3	Gruplar arası	10,408	5	2,082	3,395	0,006
	Gruplar içi	82,145	134	0,613		
	Toplam	92,552	139			

Tablo 25 incelendiğinde “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” ile normal lise öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu anlamlı farktan dolayı Test Of Homogeneity of Variances Testi yapılmıştır.

Tablo 26. Homogeneity of Variances testi

Test of Homogeneity of Variances				
	LeveneStatistic	df1	df2	Sig.
faktör3	0,905	5	134	0,48

Tablo 26 incelendiği zaman f3 sig.=0,480>0,05 olduğundan dolayı “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörüne (f3)” Scheffe Testi uygulanmıştır.

Tablo 27. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkeni İle Arasında Yapılan Scheffe Testi

Multiple Comparisons					
Scheffe					
Dependent Variable	(I) yaş	(J) yaş	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
faktör3	14	15	-0,34829	0,31343	0,941
		16	-0,60185	0,29179	0,516
		17	-0,63492	0,24906	0,268
		18	-0,33859	0,2601	0,889
		Diğeri	-1,61111*	0,45204	0,031
	15	14	0,34829	0,31343	0,941
		16	-0,25356	0,28498	0,977
		17	-0,28663	0,24104	0,922
		18	0,0097	0,25244	1
		Diğeri	-1,26282	0,44767	0,167
	16	14	0,60185	0,29179	0,516
		15	0,25356	0,28498	0,977
		17	-0,03307	0,21214	1
		18	0,26326	0,225	0,927
		Diğeri	-1,00926	0,4328	0,37
	17	14	0,63492	0,24906	0,268
		15	0,28663	0,24104	0,922
		16	0,03307	0,21214	1
		18	0,29633	0,16588	0,671
		Diğeri	-0,97619	0,40522	0,332
	18	14	0,33859	0,2601	0,889
		15	-0,0097	0,25244	1
		16	-0,26326	0,225	0,927
		17	-0,29633	0,16588	0,671
		Diğeri	-1,27252	0,4121	0,097
	Diğeri	14	1,61111*	0,45204	0,031
		15	1,26282	0,44767	0,167
		16	1,00926	0,4328	0,37
17		0,97619	0,40522	0,332	
18		1,27252	0,4121	0,097	

Tablo 27 incelendiği zaman normal lisede diğer yaş grubunda olan öğrenciler ile 14 yaşında olanların“Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörüne (f3)” verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir fark vardır. Diğer yaş grubunda olan öğrencilerin bireylerle iletişimi daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 28. F3 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması

	N	Mean
f3imam	533	1,9281
f3lise	140	1,9714

Tablo 28’de “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” incelendiği zaman imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal olduğu görülmektedir (Mean: 1,9281). İmam hatip lisesi öğrencilerinin “Okulda arkadaşlarıyla diyalogunun iyi olduğu” Okul idaresi ve öğretmenleriyle diyalogunun ve iletişiminin iyi olduğu” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

Aşlamacı’ya (2017) göre de imam hatip lisesinde yapılan araştırmada öğretmenlerin çoğu okul idaresinden memnun olduklarını ve okul idarecileri ile iletişimlerinin iyi olduğunu belirtse de öğrenciler bu konuda memnuniyetsizliklerini dile getirmiştir. Öğrencilerin öğretmenler hakkındaki görüşüne ise iletişim ve memnuniyet açısından çoğu katılmaktadır. Bu da bizim çalışmamızı desteklemektedir.

Yapılan araştırmada öğrencilerin %81,9 unun arkadaşlarıyla ilişkilerinden memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Karateke 2010: 73).

“Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” incelendiği zaman normal lise öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 1,9714). Normal lise öğrencilerinin “Okulda arkadaşlarıyla diyalogunun iyi olduğu” Okul idaresi ve öğretmenleriyle diyalogunun ve iletişiminin iyi olduğu” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

4.3.6. F4 faktörünün değerlendirilmesi

Katılımcıların cinsiyet ve lise türü değişkenleri iki şıklı olduğu için sosyalleşmeye yönelik tutum farklılıkları t testi analizi ile incelenmiştir.

Tablo 29. Lise Türüne Göre F4 Faktörün T Testi Sonuçları

GroupStatistics				
	Normal lise	N	Mean	P
f4_ortalama	İmamhatip lisesi	533	2,3427	0,715
	Normal lise	140	2,3905	

Tablo 29’de ‘‘Bireyin toplumla uyumu faktörü(f4)’’ ile lise değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 4 dikkate alındığında 2,3427 ortalamaya sahip imam hatip lisesi öğrencileri ile 2,3905 ortalamaya sahip normal lise öğrencilerinin toplumla uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 30. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig.
f4_ortalama	Kız	304	2,2862	0,715
	Erkek	229	2,4178	

Tablo 30 incelendiği zaman ‘‘Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)’’ ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 4 dikkate alındığında 2,2862 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,4178 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin toplumla uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 31. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig
faktör4	Kız	71	2,3052	0,077
	Erkek	69	2,0821	

Tablo 31 incelendiği zaman “Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 4 dikkate alındığında 2,3052 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,0821 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin toplumla uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 32. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA yaş						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
f4mam	Gruplar arası	4,018	5	0,804	1,005	0,414
	Gruplar içi	421,602	527	0,8		
	Toplam	425,62	532			

Tablo 32 incelendiğinde “Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)” ile imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşlarına arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 33. Normal Lise Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
faktör4	Gruplar arası	2,237	5	0,447	0,798	0,553
	Gruplar içi	75,093	134	0,56		
	Toplam	77,33	139			

Tablo 33 incelendiğinde “Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)” ile normal lise öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tüm test ortalamalarına genel olarak bakıldığında tablo 33’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 34. F4 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması

	N	Mean
f4imam	533	2,1864
f4lise	140	2,1952

Tablo 34’te “Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)” incelendiği zaman imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 2,1864). İmam hatip lisesi öğrencilerinin “Toplumun değerleriyle uyumlu yaşamaya çalıştığını düşündüğü”, “Başka bir toplumda yaşasa bile, o toplumun değerleriyle de uyum sağlayabileceği”, “Her türlü dini, sosyal ve kültürel değerlere kolayca uyum sağladığı” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

İmam hatipliler üzerine yapılan bir araştırmada imam hatip lisesi öğrencilerinin %56,6 toplumla uyum sağladığı görüşündedirler (Aydemir 2017: 12-13).

“Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)” incelendiği zaman normal lise öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 2,1952). Normal lise

öğrencilerinin “Toplumun değerleriyle uyumlu yaşamaya çalıştığını düşündüğü”, “Başka bir toplumda yaşasa bile, o toplumun değerleriyle de uyum sağlayabileceği”, “Her türlü dini, sosyal ve kültürel değerlere kolayca uyum sağladığı” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

4.3.7. F5 faktörünün değerlendirilmesi

Tablo 35’de lise türüne göre faktörlerin t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 35. Lise Türüne Göre F5 Faktörünün T Testi Sonuçları

GroupStatistics				
	Normal lise	N	Mean	P
f5_ortalama	İmamhatip lisesi	533	2,3427	0,575
	Normal lise	140	2,3905	

Tablo 35 incelendiğinde “Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” ile lise değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 5 dikkate alındığında 2,3427 ortalamaya sahip imam hatip lisesi öğrencileri ile 2,3905 ortalamaya sahip normal lise öğrencileri toplumla beraber olma isteğindedirler.

Tablo 36. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig.
f5_ortalama	Kız	304	2,2862	0,459
	Erkek	229	2,4178	

Tablo 36 incelendiği zaman “Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 5 dikkate alındığında 2,2862 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,4178 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin toplumla beraber olmak isteği görülmektedir.

Tablo 37. Normal Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi Analizi

GroupStatistics				
	Cinsiyet	N	Mean	Sig
faktör5	Kız	71	2,3944	0,959
	Erkek	69	2,3865	

Tablo 37 incelendiği zaman “Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla faktör 5 dikkate alındığında 2,3944 ortalamaya sahip kız öğrenciler ile 2,3865 ortalamaya sahip erkek öğrencilerin toplumla beraber olmak istedeği görülmektedir.

Tablo 38. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yapılan Varyans Analizi

ANOVA yaş						
		Kareler farkı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Sig.
F5 imam	Gruplar arası	4,018	5	0,804	1,005	0,414
	Gruplar içi	421,602	527	0,8		
	Toplam	425,62	532			

Tablo 38 incelendiğinde “Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” ile imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 39. Normal Lise Öğrencilerinin Faktörlere Göre Varyans Analizi

ANOVA						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Sig.
faktör5	Gruplar arası	8,296	5	1,659	2,082	0,071
	Gruplar içinde	106,801	134	0,797		
	Toplam	115,098	139			

Tablo 39 incelendiğinde “Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” ile imam hatip lisesi öğrencilerinin yaşları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tüm test ortalamalarına genel olarak bakıldığında tablo 39’daki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 40. F5 Faktörünün Tüm Test Genel Ortalaması

	N	Mean
f5 İmam	533	23.427
f5 lise	140	23.905

“Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” incelendiği zaman imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 2.3427). İmam hatip lisesi öğrencilerinin “Boş zamanlarımı diğer insanlarla birlikte geçirmekten hoşlandığı”, “Düğünlere katılmayı sevdiği”, “Bayramlarda eş, dost ve akraba ziyaretlerini önemseydiği” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

İmam- hatip lisesi öğrencilerinin beklentileri üzerine yapılan bir çalışmada öğrencilerin liseden en çok beklentisi sosyal faaliyetlerinin artırılması yönündedir (Çınar 2018: 1253).

“Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” incelendiği zaman normal lise öğrencilerinin sosyal oldukları görülmektedir (Mean: 2.3905). Normal lise öğrencilerinin “Boş zamanlarını diğer insanlarla birlikte geçirmekten hoşlandığı”, “Düğünlere katılmayı sevdiği”, “Bayramlarda eş, dost ve akraba ziyaretlerini önemseydiği” görüşüne katıldıkları görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyalleşme düzeylerinin belirlenmesi, imam hatip lisesi öğrencilerinin dışa dönük kişilikleri ve bunların bir takım demografik değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca çalışmada normal lise öğrencilerinin sosyalleşme düzeyinin belirlenmesi, normal lise öğrencilerinin dışa dönük kişilikleri ve bunların bir takım demografik değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Sosyalleşme ve pek çok demografik değişkenler ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışma sonucu birtakım sonuçlar elde edilmiştir.

Lise türü bazında elde ettiğimiz sonuçları değerlendirdiğimiz zaman imam hatip lisesi öğrencilerinin normal liseye göre -anlamli bir fark olmasa da- dine günlük hayatta daha fazla yer vermektedir. Dinin günlük hayatta etkili olduğu konular şu şekildedir: “Arkadaşlarla beraber dini programlara katılmaktan hoşlanması”, “İlgilendiği faaliyetleri seçmesinde dinin etkili olduğunu düşünmesi”, “Geleceğe yönelik düşüncelerinde ve hayata bakışında dini önderlerin rolü olması”, “dini ve sosyal içerikli film izlemeyi sevmesi”, “dinin emir ve yasakları, günlük hayatının seyrinde etkili olması”, “Din eğitiminin sosyal bütünleşmeyi sağladığını düşünmesi”, “Dini kitapları okuduktan sonra giyim kuşam, saç ve konuşma tarzında değişiklik olduğunu düşünmesi”, “Dini vecibelerini yerine getirdiğinde kendini daha huzurlu hissetmesi” gibi durumlardır.

Buradan hareketle birey kendi yaşama ve yaratılma amacını yerine getirdiğinde huzurlu bir hayata sahip olabilir. Dinin hayatın her alanında olması bireyin davranışlarının her alanda şekillenmesinde de etkili olacaktır.

Lisede -ergenliğin bunalımlı dönemlerinde- bireylerin rol model alacağı kişiler onu hem olumlu hem de olumsuz olarak etkileyebilecektir.

Bu nedenle gençler arasında sosyal hayatın içine dini değerleri daha çok yerleştirmek istiyorsak bu rol model olacak dini önderlerin daha çok ön planda tutulması ile gerçekleşebilir. Yapılan araştırmalarda sosyal medyada çok vakit geçiren gençlerin medya ünlülerini ilk sırada seçmesi normal karşılanabilir. Burada dini önderlerin anlatılmasındaki eksikliklerden kaynaklanabilir.

Sosyalleşme maddelerini tek tek değerlendirecek olursak dinin emir yasakların günlük hayatın seyrinde etkili olduğu görülmektedir.

“Dışa dönük kişilik ölçeği faktörü (f2)” incelendiği zaman genel olarak imam hatip lisesi ve normal lise öğrencilerinin dışa dönük kişiliğe sahip oldukları görülmektedir. Lise öğrencilerinin “Diğer insanların kendilerini çok canlı biri olarak düşündüğü”, “konuşkan biri olduğu”, “canlı bir kişi olduğu”, “oldukça sıkıcı bir partiye kolaylıkla canlılık getirdiği” sonucuna ulaşılmıştır.

“Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” incelendiği zaman imam hatip ve normal lise öğrencilerinin “Okulda arkadaşlarıyla diyalogunun iyi olduğu” Okul idaresi ve öğretmenleriyle diyalogunun ve iletişiminin iyi olduğu” sonucuna ulaşılmıştır.

“Bireyin toplumla uyumu faktörü (f4)” incelendiği zaman imam hatip lisesi ve normal lise arasında anlamlı fark olmasa da İmam hatip lisesi öğrencileri normal liselere göre “Toplumun değerleriyle uyumlu yaşamaya çalıştığını düşündüğü”, “Başka bir toplumda yaşasa bile, o toplumun değerleriyle de uyum sağlayabileceği”, “Her türlü dini, sosyal ve kültürel değerlere kolayca uyum sağladığı” görüşüne daha fazla katıldıkları görülmektedir.

“Toplumla beraber olma isteği faktörü (f5)” incelendiği zaman imam hatip ve normal lise öğrencileri arasında anlamlı bir fark yoktur. İmam hatip lisesi ve normal lise öğrencilerinin “Boş zamanlarını diğer insanlarla birlikte geçirmekten hoşlandığı”, “Düğünlere katılmayı sevdiği”, “Bayramlarda eş, dost ve akraba ziyaretlerini önemseydiği” sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuçlara cinsiyet açısından baktığımız zaman “dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” anlamlıdır ($p < 0,01$). Diğer faktörler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ortalamalara baktığımız zaman “dinin günlük yaşam içindeki yeri faktörü (f1)” cinsiyete göre farklılık bulunmaktadır. Dolayısıyla faktör 1 için 2,0086 ortalamaya sahip kız öğrenciler, 2,2353 ortalamaya sahip erkek öğrencilerden dine günlük yaşam içinde daha fazla yer vermektedirler.

Normal liselerde de cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

İmam hatip liselerinde yaş ile faktörler arasında anlamlı bir fark bulunmazken normal liselerde yaş ile “Okul ortamındaki bireylerle iletişim faktörü (f3)” arasında anlamlı bir fark vardır. Diğer yaşta olanlar ile 14 yaşında olanlar arasında anlamlı fark vardır. Diğer yaş grubunda olanların bireylerle iletişiminin daha iyi olduğu görülmektedir.

Ders kitapları ve öğretim müfredatı incelemesi yapılmıştır. Yapılan kitap incelemesi sonucu bu derslerin öğretmenler ve idareciler tarafından; öğrenciler ve fiziksel imkanlar dikkate alınarak uygulamaya dönük şekilde sunulması öğrencilerin sosyalleşmesi açısından önemli bir gelişme olabilir. Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında öğrenciler ve idare ile iletişim iyi olsa da dersin işleniş tarzı ve sosyal imkânların yetersizliği ve beklentilerin bu yönde fazla olması dikkat çekmektedir.

Öneriler

1. İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinin sosyalleşme ve kişilik arasındaki ilişkileri ve sosyalleşme düzeyleri incelenebilir.
2. Yaptığımız araştırmada imam hatip lisesi öğrencilerin sosyalleşme düzeyini incelemiştik. İmam hatip lisesinde okuyan öğrenci ailelerin sosyalleşme düzeylerini inceleyen bir araştırma olabilir.
3. Farklı bölgelerde yaşayan imam hatip lisesi öğrencilerin sosyalleşme düzeyleri ve farklı demografik değişkenlere göre sosyalleşme arasındaki ilişki incelenebilir.
4. İmam hatip lisesinde görevli personel ve öğretmenlerin sosyalleşme düzeyleri ölçülebilir.
5. İmam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin dini sosyalleşmesi ölçülebilir.
6. Normal liselerde okuyan öğrencilerin dini sosyalleşmesi ölçülebilir.
7. Çınar (2018)’e göre yapılan araştırmada imam hatip lisesi öğrencilerinin beklentileri arasında en fazla beklenti öğrencilerinin sosyal etkinlikler artırılmasıdır. Daha sonra ders içeriklerinin güncellenerek ders işleme yöntemlerinin değişmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Buradan hareketle

imam hatip lisesi ders içeriklerinin uygulamaya dönük nasıl bir içerik hazırlanması gerektiği üzerinde detaylı bir araştırma yapılabilir.

8. Yukarıdaki bilgiden hareketle öğrencilerin en çok yapmak istediği sosyal faaliyetler belirlenerek ders saatleri içerisinde bu belirlenen farklı etkinlik gruplarının nasıl olması gerektiği ile ilgili detaylı bir çalışma yapılabilir.
9. Kutsal yerlere ziyaretler düzenlenip bu ziyaretler esnasında belirli dini vecibelerin yerine getirilmesinde öğrencilere bazı sorumlulukların verilmesi ile dinin günlük hayata aktararak sosyalleşmesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Ağırakça, Muhammed Hamidullah (Ed.) (2007). *İslam Ahlakı*. MEB Yayınları.
- Akgöl Aziz ve Çevik Osman (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri*. Ankara: Emek Yayınevi.
- Alparslan Özkan, Feyza Nur (2017). ‘‘Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kur’an Kusları’’*Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*2/1: 65-82.
- Aşlamacı, İbrahim (2014) ‘‘Türkiye’nin İslam Eğitim Modeli: İmam Hatip Okulları ve Temel Özellikleri’’.*TurkishStudies Dergisi* 9(5): 265-278.
- Aşlamacı, İbrahim (2017) *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Liseleri Profiller, Algular, Memnuniyet, Aidiyet*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınevi.
- Arıkan, Rauf (2005). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama* (5. Baskı). Ankara: Asil Yayınevi.
- Aydemir, Mehmet Ali (2017). ‘‘Türkiye’de İmam Hatip/li Algısı: Bazı Göstergeler Bağlamında Sosyolojik Bir Değerlendirme’’.*Talim Dergisi* 1(1): 5-27.
- Aydın, M. Şevki (2017). *Din Eğitimi Bilimi* (1. Baskı). Kayseri: Kimlik Yayınevi.
- Ayhan, Halis (2004). *Türkiye’de Din Eğitimi* (2. Baskı). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınevi.
- Bahar, Halil İbrahim (2009). *Sosyoloji* (3. Baskı). Ankara: Usak Yayınevi.
- Başaran, İbrahim Ethem (1992). *Eğitime Giriş* (9. Baskı). Ankara: Gül Yayınevi.
- Büyüköztürk, Şener (2002). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Şener (2005) *Veri Analizi El Kitabı* (5. Basım) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Cafoğlu, Zuhall (Ed.) (2007). *Eğitim Bilimine Giriş Temel Kavramlar* (1. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Cafoğlu Zuhall ve Okđu Veysel (2013). “Gençlik Sorunları: Siirt İli Örneği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12(43): 102-103.
- Canan, İbrahim (2005). “Kütüb-i Sitte Tercüme ve şerhi” *Hadis Ansiklopedisi*. Akçağ Yayınevi 629-630.
- Cebeci, Suat (1996). *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.ř.
- Cüceloğlu, Doğan (2015). *Başarıya Götüren Aile* (27. Baskı). İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Çambay, Sinem Onar (2015). “Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Yeni Medya: Kuramsal Bir Değerlendirme”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5 (2): 237-247.
- Çayır, Celal (2012). “Sosyo-Psikolojik Açıdan Dini Sosyalleşme Üzerine Bir Araştırma” *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14(2): 87-132.
- Çelik, Fatih (2010). *Dini Sosyalleşme Sürecinde Aile Kurumunun Önemi Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençler ile Aile Ortamında Kalan Gençlerin Din Algısı, Dini Tutum ve Davranışları ve Sosyal İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, Fatih (2018). “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11(60): 1243-1259.
- Çolak, Mikail (2017) *Siyer*. MEB Yayınları.
- Demirtaş, Kenan (Ed.) (2007). *Tefsir Okumaları*. MEB Yayınları.
- Dere, Ömer Faruk (Ed.) (2017). *Ebru*. MEB Yayınları.
- Doğan Recai ve Ege Remzi (Ed.) (2015). *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınevi.

- Doğan, İsmail (2008). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Doğan, İsmail (2011). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Dönmezer, Sulhi (1994). *Toplum Bilim* (11. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- DW (2019)., ‘‘İmam Hatip Okullarının Sayısı Kadar Başarısı da Artıyor mu?, Sunucu: Burcu Karakaş, 06. 08. 2019, <https://www.dw.com/tr/imam-hatip-okullar%C4%B1-veliler-dayatmaya-kar%C5%9F%C4%B1/a-45640955> 05.11.2019
- Erdem İlhan, Aşlamacı İbrahim ve Uçar Recep (2017). *Geleceğin İnşasında İmam hatip Okulları Cilt 2*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Fichter, H. Joseph (2012). *Sosyoloji Nedir* (3. Baskı). (Çev: Nilgün Çelebi) Ankara: Anı Yayıncılık.
- FursethInger ve Repstad Pal (2011). *Din Sosyolojisine Giriş* (1. Baskı). (Çev. Çapcıoğlu İhsan ve Aydınalp Halil). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- GiddensAnthony ve SuttonPhilip W. (2018). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (3. Baskı). (Çev. Ali Esgin) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Güler, Zekeriya (2017). *Hadis Metinleri Öğretim Materyali*. MEB Yayınları.
- Güney, Yusuf (2016). *İmam Hatiplerin İbret Dolu Hikâyesi Şu İmam Hatipler* (1.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Hökelekli, Hayati (2017). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Işık, Hakan (2018). *Kişilik ve Dindarlık İlişkisi* Yüksek Lisans Tezi Recep Tayip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İçli, Gönül (2011). *Sosyolojiye Giriş* (5. Baskı). Ankara: Anı Yayınevi.
- İşleyen, Ahmet (Ed.) (2017). *Akaid*. MEB Yayınları.
- İşleyen, Ahmet (Ed.) (2017). *Fıkıh Okumaları*. MEB Yayınları.

- İşleyen, Ahmet (Ed.) (2017). *İslam Kültür ve Medeniyeti*. MEB Yayınları.
- Kaleci, Feyza Nur (2016). *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü (Konya Örneği)* Yüksek Lisans Tezi Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaboğa, Mehmet Tahir (2019). “*Lise Öğrencilerinin Rol Model Tercihlerine İlişkin Bir Çalışma*”. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 15(2): 363-391.
- Karancı Nuray, Dirik Gülay ve Yorulmaz Orçun (2007).” *Eysenck Kişilik Anketi-Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu'nun (EKA-GGK) Türkiye’de Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması* ”. Türk Psikiyatri Dergisi 18(3): 5.
- Karataş, Veli (Ed.) (2007). *Kelam*. MEB Yayınları.
- Karateke, Tuncay (2010). *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Batman Örneği)* Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaymakcan Recep, Tınaz Nuri, Altın Şeyma Z, Zengin Mahmut, Okudan Ahmet Yasin, Yiğit Hulusi (Ed.) (2015). *100.Yılında İmam Hatip Liseleri Sempozyumu* (1.Baskı). İstanbul: Dem Yayıncılık.
- Kızılloluk, Hakkı (2013). *Eğitimin Toplumsal Temelleri* (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kurt Ali Osman ve Aykıt Dursun Ali (2007). *Dinler Tarihi*. MEB Yayınları.
- Meb (2018). Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğretim Programı. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> 20.08.2019
- Meb (2014). İslam Tarihi Dersi Öğretim Programı. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> 20.08.2019
- Meb (2014). Hadis Metinleri Dersi Öğretim Programı. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> 20.08.2019
- Meb (2014). Ebru Dersi Öğretim Programı. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> 20.08.2019

- Meb (2015). İslam Kültür ve Medeniyeti Dersi Öğretim Programı.
<https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> 20.08.2019
- Meb (2014). İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı.
<https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> 20.08.2019
- Merter Feridun, Talas Mustafa (Ed.) (2010). *Sosyoloji*. İstanbul: Lisans Yayınevi.
- Okumuş, Ejder (2014). “ *Din ve Sosyalleşme* ”. *TurkishStudies* 9/11: 429-454.
- Okumuş, Ejder (2018). *Din Sosyolojisi* (1. Baskı). Ankara: Maarif Mektepleri Yayınevi.
- Orhan, Filiz (2014). *Ergenlerin Dini Kimlik Kazanmalarına Sosyal Öğrenmenin Etkisi* Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ozonkaya, Özer (1991). *Toplumbilim* (7. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öcal, Adem (2014). “ *Yetiştirme Yurtlarında Kalan 6.-8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyalleşme Becerilerinin İncelenmesi* ”. *K.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi* 23(4): 1567-1584.
- Öcal, Mustafa (2011). *Medresetü’l-Eimmeve’l-Hutebadan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*. İstanbul: Önder Yayınevi.
- Özkalp, Enver (2007). *Sosyolojiye Giriş* (15. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Özüdoğru, Halide Nur (2003). *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini inanç ve Tutumları İle Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği)* Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşdemir, Fatma (2017). *Kent Dindarlığı Bağlamında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Dindarlık Olgusu (Konya Örneği)* Yüksek Lisans Tezi Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tavşancıl, Ezel (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (1.Baskı). Ankara: Nobel Basım Yayın.

- Tezcan, Mahmut (1997). *Eğitim Sosyolojisi* (11. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tosun, Cemal (2012). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Tunç, Cihad (1989). “ *İmam Hatip Liselerinde Akait ve Kelam Öğretimi.*” Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3: 213-214.
- Yaşar, Kandemir (Ed.) (2017). *Hadis*. MEB Yayınları.
- Yaşaroğlu, Kamil (2017). *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. MEB Yayınları.
- Yıldırım, Ramazan (Ed.) (2017). *Seçmeli İslam Tarihi Öğretim Materyali*. MEB Yayınları.
- Yılmaz, Hüseyin (2001). *Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Türkiye’de Din Eğitimi* Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Hüseyin (2003). *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*. İstanbul: İnsan Yayınevi.
- Yılmaz, Hüseyin (2004).”*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Sosyal Dayanışma Konusunun Öğretimi.*” Dini Araştırmalar Dergisi 7: (19) 253.
- Yılmaz, Hüseyin (2007). “*Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi.*” Değerler Eğitimi Dergisi 14 (5): 114.
- Zencirkıran, Memet (2016). *Sosyoloji* (4. Baskı). Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu

Elinizdeki form bireylerin kendileri ile bilgi toplamak ve bilimsel bir araştırmaya ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır. Sorulara vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Formdaki soruların doğru veya yanlış cevapları yoktur. Sorulara vereceğiniz samimi cevaplar bilimsel açıdan daha hassas ve doğru sonuçlara ulaşmama yardımcı olacaktır. Yardımlarınız ve ayırdığınız zaman çok teşekkür ederim.

Din Eğitimi Yüksek Lisans

Öğrencisi: Burak SAZAK

- 1- Cinsiyetiniz: Kız( ) Erkek( )
- 2- Yaşınız: 14 ( ) 15( ) 16( ) 17( ) 18( ) Diğer( )
- 3- Kardeş sayınız : Kardeşim yok( ) 1 kardeş( ) 2 kardeş( ) 3 kardeş( )
4 kardeş( ) 4'ten fazla kardeş( )
- 4- Annenizin eğitimin durumu: Okur yazar değil( ) İlkokul( ) Ortaokul( )
Lise( ) Üniversite( ) Üniversite ve üstü( )
- 5- Babanızın eğitimin durumu: Okur yazar değil( ) İlkokul( ) Ortaokul( )
Lise( ) Üniversite( ) Üniversite ve üstü( )
- 6- Ailenizin aylık geliri: 1000 tl ve aşağısı( ) 1001 ve 2000 tl arası( )
2001 ve 3500tl arası( ) 3501 ve 5000tl arası( ) 5001 'den fazla ( )
- 7- Anne ve babanız sağ mı? Her ikisi de sağ( ) Her ikisi de ölü( )
Anne sağ baba öldü( ) Baba sağ anne öldü( )

Ek 2. İzin Belgeleri

89 ileti dizisinden 25. < > ⚙

ANKET İÇİN İZİNİNİZİ İSTİYORUM

 burak sazak <buraksazak5@gmail.com> 22 Kas 2018 Per 01:13 ☆ ↶ ⋮
Alıcı: gulay.dirik ▾

Hocam saygılar ben Cumhuriyet Üniversitesinde Din Eğitimi alanında yüksek lisans yapıyorum. İmam hatip liselerinin sosyalleşme düzeyini üzerine tez yazıyorum. Eysenck Kişilik Anket -Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu'nun (EKA-GGK) Türkiye'de Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması adlı çalışmanızdaki dışa dönüklük sorularının olduğu kısmı uygulamamıza izniniz olur mu?

↶ Yanıtla ➜ Yönlendir

 gulay.dirik@deu.edu.tr 22 Kas 2018 Per 16:02 ☆ ↶ ⋮
Alıcı: ben ▾

Sayın Sazak,
Eysenck Kişilik Anketi- Kısaltılmış Gözden geçirilmiş formunu çalışmanızda kullanabilirsiniz.
İyi çalışmalar dilerim

Ek 3. Anket Soruları

ANKET					
	KESİNLİKLE KATILYORUM	KATILYORUM	KARARSIZIM	KATILMIYORUM	KESİNLİKLE KATILMIYORUM
1. Diğer insanlar sizi çok canlı biri olarak düşünürler mi?					
2. Konuşkan bir kişi misiniz?					
3. Oldukça canlı bir kişi misiniz?					
4. Sosyal ortamlarda geri planda kalma eğiliminiz var mıdır?					
5. Başkaları ile birlikte iken çoğunlukla sessiz misinizdir?					
6. Oldukça sıkıcı bir partiye kolaylıkla canlılık getirebilir misiniz?					
7. Namazlarımı cemaatle kılmaya özen gösteririm.					
8. Arkadaşlarla beraber dini programlara katılmaktan hoşlanırım.					
9. İnancı ne olursa olsun, ayırım yapmadan insanlara yardım etmek isterim.					
10. İlgilendiğim faaliyetleri seçmede din benim için önemlidir.					
11. Okulda kurallara uymaya özen gösteririm.					
12. Okulda arkadaşlarımla diyalogum iyidir.					
13. Okul idaresi ve öğretmenlerimle diyalogum iyidir.					
14. Geleceğe yönelik düşüncelerimde ve hayata bakışımında dini önderlerin rolü vardır.					
15. Dini ve sosyal içerikli film izlemeyi severim.					
16. İzlediğim filmlerdeki oyuncuların kendisini rol model almak istediğim kişi ya da kişiler vardır.					
17. Boş zamanlarımı diğer insanlarla birlikte geçirmekten hoşlanırım.					
18. Okulda düzenlenen tiyatro, koro gibi sosyal etkinliklerde görev almak isterim.					
19. Okul dışı sosyal ve kültürel etkinliklere katılmak isterim.					
20. İmam-hatipli olmamın sosyal çevremde gelişmesinde olumlu etkisi vardır.					
21. Dinin emir ve yasakları, günlük hayatımın seyrinde etkilidir.					
22. Sınıf içinde yapılan grup çalışmalarına gönüllü olarak katılırım.					
23. Düşünlere katılmayı severim.					
24. Bayramlarda eş, dost ve akraba ziyaretlerini önemserim.					
25. Cenaze törenlerine mümkün olduğunca katılırım.					
26. Başkalarıyla dini ve sosyal konularda sohbet etmekten hoşlanırım.					
27. Ülke ve dünya siyaseti ile ilgili konularda sohbet etmekten hoşlanırım.					
28. Toplumun değerleriyle uyumlu yaşamaya çalıştığımı düşünüyorum.					
29. Başka bir toplumda yaşasaydım, o toplumun değerleriyle de uyum sağlayabilirdim.					
30. Okul yönetimi ve öğretmenlerimle iletişimim iyidir.					
31. Her türlü dini, sosyal ve kültürel değerlere kolayca uyum sağlarım.					
32. Cemaatle namaz kılmayı tek kılmaya tercih ederim.					
33. Din bireysel ve sosyal bir değerdir.					
34. Din eğitimi sosyal bütünleşmeyi sağlar.					
35. Dini kitapları okuduktan sonra giyim kuşam, saç ve konuşma tarzımda değişiklik olur.					
36. Dini vecibelerimi yerine getirdiğimde kendimi daha huzurlu hissederim.					
37. Diğer insanların beni reddedeceğini bilsem bile, doğruları söylemekten çekinmem.					
38. Aslında ben bir toplum insanıyım.					

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Burak SAZAK

Doğum yeri ve tarihi : Yozgat/ Sorgun 27/04/1992

E-posta : buraksazak5@gmail.com

EĞİTİM

2011-2015 Cumhuriyet Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü

2012- 2017 Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

2015-2017 Cumhuriyet Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü